د علم التجوید لومړنی درسي کتاب

جمال القرآن [کامل]

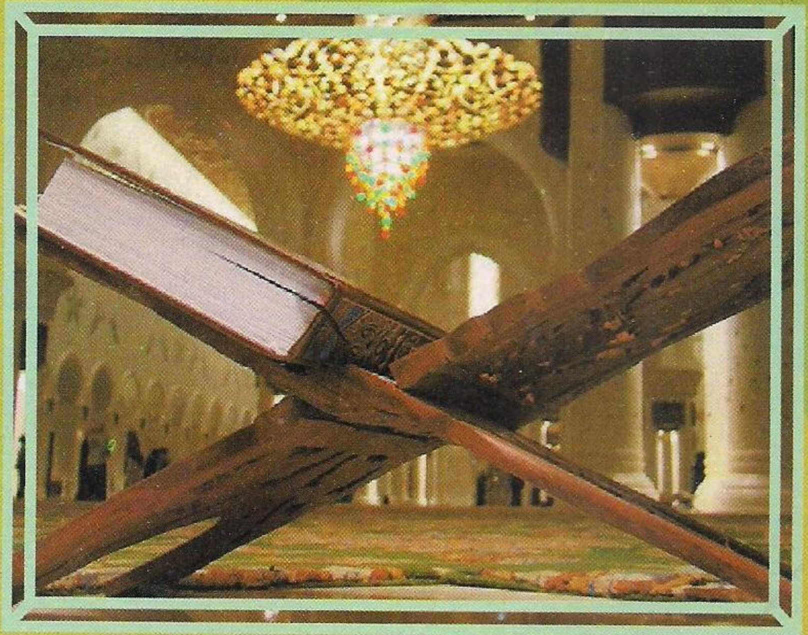

Ketabton.com

تالیف لطیف:

حکیم الامت حضرت مولانا حافظ مقري

شاه محمد اشرف علي تهانوي رح

حواشي جدیده، تشریح او پښتو ژباړه:

قاري شبیر احمد

د تعلیم الاسلام راډیو ویب پاڼې له خوا:

www.Taleemulislam-Radio.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

﴿وَرَتِّلِ الْقُرْآنَ تَرْتِيلًا﴾ (سورة المزمل، آيت: ۴)

جمال القرآن [کامل]

تاليف لطيف:

حکيم الامت حضرت مولانا حافظ مقري

شاه محمد اشرف علي تهانوي رحمه الله

حواشي جديده، تشريح او پښتو ژباړه:

قاري شبير احمد

د تعليم الاسلام راډيو ويب پاڼې له خوا:
www.Taleemulislam-Radio.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

د دې کتاب ټول حقوق د خپرندويي ټولني سره خوندي دي!

د کتاب پیژند پانه:

❖ د کتاب نوم : ....جمال القرآن [کامل]
❖ تالیف : ....حکیم الامت حضرت مولانا حافظ مقري شاه محمد اشرف علي تهانوي رحمه الله
❖ ژباړن : .... قاري شبیر احمد
❖ کمپوز او ډیزاین: ....پوهه خپرندویه ټولنه / کندهار
❖ خپروونکی : ....پوهه خپرندویه ټولنه / کندهار
❖ د چاپ شمېر : ....(۵۰۰۰)
❖ د چاپ کال : ....۱۳۹۲ هجري لمریز کال
❖ د چاپ وار : ....څلورم ځل
❖ د خپروني لړ : ....(٦)
❖ اړیکه : ۰۷۰۷۲٦۲۰٦۵
❖ ایمیل : ....ppa_۲۰۱۱@live.com
Shabir_ah۱۹۹۳@yahoo.com.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د مضامینو فهرست

مخ	لړلیک	شمېره
٦	ځلورم چاپ	۱.
۷	تقریظ استاد القرآئت و التجوید	۲.
۸	د ژباړن سریزه	۳.
۹	د مؤلف لنډه پېژندنه	۴.
۱۲	د مصنف سریزه	۵.
۱۴	اوله روښنایی	٦.
۱۵	د اولي روښنايي متعلق بیان	۷.
۲۱	دوهمه روښنايي	۸.
۲۴	درېیمه روښنايي	۹.
۲٦	ځلورمه روښنايي	۱۰.
۳۰	د غاښو او ژبي نقشه	۱۱.
۳۹	د حروفو د مخارجو اجمالي نقشه	۱۲.
۴۰	پنځمه روښنايي	۱۳.
۵٦	د حروفو د صفاتو اجمالي نقشه	۱۴.
۵۸	شپږمه روښنايي	۱۵.
٦۰	اوومه روښنايي (د لام په قاعدو کي)	۱٦.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۷. اتمه روښنايي (د را په قاعدو کي) ۶۱
۱۸. نهمه روښنايي (د ميم ساکن او مشدد په قاعدو کي) ۷۰
۱۹. لسمه روښنايي (د نون ساکن او مشدد په قاعدو کي) ۷۴
۲۰. يوولسمه روښنايي (د الف، واؤ او ياء په قاعدو کي) ۸۰
۲۱. دوولسمه روښنايي (د همزه په قاعدو کي) ۹۲
۲۲. ديارلسمه روښنايي (د وقف کولو يعني پر يوې کلمې باندي...) ۹۴
۲۳. څوارلسمه روښنايي (د مختلفو ضروري فايدو په بيان کي) ۱۰۳
۲۴. خاتمه ۱۱۲

Download From: Aghalibrary.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

www.Taleemulislam-Radio.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

څلورم چاپ

اَحْمَدُکَ يَا مَنْ اَنْزَلْتَ الْقُرْآنَ، عَلٰى نَبِيِّکَ الْفُرْقَانَ، وَالصَّلٰوةُ وَالسَّلَامُ عَلٰى نَبِيِّ الْخَيْرِ الْوَرَاءِ، وَعَلٰى اٰلِهِ الْاَتْقِيَاءِ وَاَصْحَابِهِ النِّقَاءِ، وَمَنْ تَبِعَهُمْ بِاِحْسَانٍ اِلٰى يَوْمِ الْبَلَاءِ، وَبَعْدُ:

درنو لوستونکو!

لکه څنګه چې تاسې پوهېږئ چې "جمال القرآن کامل" د پوهې خپرندويې ټولنې خوا په ۱۳۹۱ لمريز کال کې خپور سو او د لوستونکو له خوا يې ښه هرکلى وسو. په همدې موده کې درې ځلې چاپ سوی او دا يې هم څلورم ځل دی چې چاپ ته سپارل کېږي. لکه څنګه چې په تېرو چاپو کې د ځينو فني تېروتنو د شتون له امله خپرندويه ټولنه اړه سول چې "جمال القرآن کامل" بيا کمپوز او اصلاح کړي تر څو يې خپل مسؤليت سرته رسولى وي او ټولني ته يې لا ښه خدمت کړی وي. د لوستونکو څخه هم هيله کوو چې د همدې کتاب په هر څپرکي کې چې کومه تېروتنه ومومي هغه که چاپي او تخنيکي وي او که علمي وي د مهربانۍ له مخې دې خپرندويې ټولني ته خبر ورکړي، تر څو خپرندويه ټولنه يې په راتلونکو چاپو کې سمون وکړي.

درنو لوستونکو ته يو بل زيری لا دا هم ورکوو چې ډېر ژر به د علم تجويد درې نور درسي کتابونه (فوائد مکيه، المقدمة الجزرية، القول السديد) خپاره سي او تر تاسو به يې در ورسوو. د ټولو لوستونکو څخه هيله کوو چې د دې ستر مسؤليت له پاره موږ په خپلو دعاوو کې هېر نه کړي.

د ژباړن سره او يا د خپرندويې ټولني سره د خپل سالم نظر په شريکولو سره تاسو کولای سي چې تاسي هم په دې چوپړ کې برخه واخلي، د خپل نظر د څرګندولو له پاره پر ګرځنده شمېره او يا برېښناليک باندي اړيکه نيولای سي.

په همدې هيله

ستاسو ورور شبيراحمد

(c) ketabton.com: The Digital Library

تقريظ استاد القرآئت و التجويد الحاج قاري مولوي عبدالهادي "ابو الانعام" دامت بركاته

اَلْحَمْدُ لِلّٰهِ وَ كَفٰى، وَالصَّلٰوةُ وَ السَّلَامُ عَلٰى سَيِّدِ الرُّسُلِ، وَ خَاتَمَ الْاَنْبِيَآءِ، وَ عَلٰى اٰلِهِ الْمُجْتَبٰى، وَ اَصْحَابِهِ الْاَتْقِيَاءِ وَ الْاَصْفِيَاءِ، اَلَّذِيْنَ هُمْ نُجُوْمُ الْهُدٰى، صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَ عَلٰى اٰلِهِ وَ اَزْوَاجِهِ وَ اَصْحَابِهِ وَ اَحْبَابِهِ وَسَلِّمْ تَسْلِيْمًا كَثِيْرًا كَثِيْرًا. اَمَّا بَعْدُ!

اې د اسلامي نړۍ مسلماني ټولني!

د افغانستان هيواد د دېرشو (۳۰) کلونو غميزو شاهد دئ او د دې پتمن هيواد د باهمته بچيانو د بېلابيلو لاملونو له وجهي ډېر ځورېدلي دي. د ژوندانه د ډګرونو په هره زاويه کي يې بوږنونکي دردونه ليدلي يعني اقتصادي ستونزي، زخمونه، هجرتونه، زندانونه او داسي نور. خو د نېکمرغه دا ټولي ضربې يې پر ځان منلي خو دا د دوی ستر همت دئ چي هيڅ وخت يې خپله حوصله له لاسه نه ده ورکړې، په هر ډول سختو شرايطو کي يې خپلي ليځي را نغښتي دي د خپل دين ټولي اړتياوي يې تر خپله وسه پوره کړي.

روښانه خبره ده چي قرآن کريم د الله ﷻ کتاب دئ او هغه يې ساتونکی دئ، خو بيا هم الله ﷻ په جامعه کي داسي مفکر انسانان پيدا کړي چي همېشه کوښښ کوي چي مسلمانان ورونه په قرآن صحيح پوه سي، چي په دې لړ کي زموږ ګران شاګرد "**قاري شبيراحمد**" ډېر کوښښ کړی چي دا د تجويد مشهور کتاب يې د زياتونو سره په مورنۍ ژبه و مسلمانانو ته وړاندي کړی، تر څو مسلمانان په قرآن صحيح پوه سي. الله ﷻ دي د ده کوښښ قبول کړي. (آمين) د نورلا ښه کوښښ ورته دعا ګوی يو.

والسلام

الحاج قاري مولوي ابوالانعام

(c) ketabton.com: The Digital Library

سریزه

اَلْحَمْدُ لِلّٰهِ الَّذِیْ اَنْزَلَ الْقُرْآنَ عَلٰی سَیِّدِنَا مُحَمَّدٍ، وَصَلِّ وَسَلِّمْ عَلَیْهِ، وَعَلٰی اٰلِهٖ، وَاَصْحَابِهِ الَّذِیْنَ هُمْ "رَضِیَ اللّٰهُ عَنْهُمْ". اَمَّا بَعْدُ:

درنو لوستونکو!

څنګه چي په علم تجوید کي مختلفي رسالې او کتابونه تصنیف سوي دي، په دې لړ کي "جمال القرآن" هغه کتاب دئ چي د مقبولیت او شهرت مقام ته رسېدلی دئ او مؤلف يې حکیم الامت رحمه الله دئ. او دا به ټولو ته څرګنده وي چي "جمال القرآن" د ټولو مدارسو په نصاب کي شامل دئ؛ ځکه یو خو ډېره آسانه او بل عامه فهمه دئ. پر "جمال القرآن" باندي مختلفي او متعددي شرحي او حاشيې ليکل سوي دي چي د مجملاتو د توضيح او د مبهماتو د تشريح له پاره کافي دي، مګر په بعضي ځايو کي د "احقر" په فکر د وضاحت او تشريح ضرورت وو، نو موږ په دې اساس د ګرانو لوستونکو له پاره په روانه پښتو او ساده عبارت سره توضيح او تشريح کړه تر څو ټول لوستونکي په آساني سره ګټه ځني واخلي.

د کتاب په پيل کي مو د مصنف رحمه الله لنډه پېژندنه ذکر کړې ده تر څو راتلونکي نسلونه زموږ د تکړه علماوو د ژوندانه څخه خبر وي او د ژوند په چارو کي د هغوی پر لار ولاړ سي. همدا ډول موږ دا هڅه کړې ده چي د مصنف رحمه الله ټولي حاشيې (منه رح) په دې کي ذکر کړو چي هغه په ځينو نسخو کي نه سته او په ځينو نسخو کي داسي شيان سته چي هغه په اصلي نسخو کي هيڅ وجود نه لري.

الله تعالی دي دا رساله د ټولو لوستونکو له پاره ګټوره وګرځوي او د لوستونکو څخه هیله کوو چي په دعاوو کي مو هېر نه کړي.

کتبه

احقر شبير احمد غفرله الغفار

(c) ketabton.com: The Digital Library

د مؤلف لنډه پېژندنه

خدايه څه شول هغه ښکلي ښکلي خلک — په ظاهر، په باطن سپين سپېځلي خلک
(رحمان بابا)

زېږېدنه:

حکيم الامت اشرف علي تهانوي رحمه الله د جمادي الثاني پر پنځم تاريخ د ۱۲۸۰ هـ ق کال د چهارشنبې په ورځ د صبح صادق پر وخت په تهانه بهون کي و زېږېدي.

لنډه پېژندنه:

نوم يې عبدالغني او د پلار نوم يې عبدالحق وو خو د هغې زمانې يو مشهوره مجذوب حافظ غلام مرتضى پاني پتي و ده ته "اشرف علي" نوم غوره کړى وو چي په دغه نامه سره مشهوره سو. د دې زيري سره سم وروسته حافظ، قاري، مولانا، معلم، متکلم، فقيه، مفسر، محدث، مصلح او مجدد وګرځېدي او د امت محمديه د دې بې پايه خدمت په وجه د "حکيم الامت" په لقب سره يادېږي.

د پلار له طرفه يې د نسب سلسله و حضرت عمر فاروق رضي الله عنه ته رسېږي او د مور له طرفه يې د نسب سلسله و حضرت علي کرم الله وجهه ته رسېږي. تهانوي رحمه الله د پلار له طرفه فاروقي نسبه او د مور له طرفه علوي نسبه دئ، پلار مبارک يې د تهانه بهون يو لوى رئيس وو.

د ژوند لنډ حالات:

تهانوي رحمه الله مشهور او معروف عالم، رباني، علامه، مفسر، فقيه او شيخ طريقت وو. د قرآن کريم د يادولو او د فارسي کتابو د ويلو وروسته يې ابتدايي عربي کتابونه د حضرت مولانا فتح محمد تهانوي رحمه الله څخه زده کړل کوم چي د ظاهري علومو او باطني کمالاتو جامع وو، د نوموړى د مجلس لږ اثر دا وو چي تهانوي رحمه الله د کوچنيوالي څخه د تهجد لمونځ شروع کړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د نورو عربي کتابو د پوره کولو له پاره په ۱۲۹۵ هـ ق کال د ذوالقعدې په میاشت کې دارالعلوم دیوبند ته ولاړي او پنځه کاله هلته پاته سو. په ۱۳۰۱ هـ ق کال کې د شلو (۲۰) کالو په عمر د ټولو علومو څخه فراغت ترلاسه کړي.

تهانوي رحمه الله ډېر کتابونه د حضرت مولانا محمد یعقوب صاحب او حضرت شیخ الهند محمود حسن دیوبندي (رحمهما الله تعالی) څخه لوستلي دي، لیکن د حضرت مولانا محمد قاسم نانوتوي رحمه الله د جلالین په درس کې یې هم کله نا کله برخه اخیسته.

د ۱۳۰۱ هـ ق کال په آخر کې د کانپور د خلکو په غوښتنه په "مدرسه فیض عام / کانپور" کې صدر مدرس سو. یو څه وخت وروسته یې د "جامع العلوم" په نامه مدرسه جوړه کړه او د هغه سرپرستي او صدارت یې کاوه. همدا ډول تقریبا څوارلس (۱۴) کاله په درس او تدریس کې مشغول پاته سو. په ۱۳۱۵ هـ ق کال کې یې په تهانه بهون کې "خانقاه امدادیه" آباده کړل.

په ۱۲۹۹ هـ ق کال کې د دیوبند د قائمېدو په حالت کې د خط په واسطه د شیخ المشائخ حضرت حاجي امدادالله مهاجر مکي رحمه الله سره بیعت وکړي. دوه ځلي د بیت الله په حج سره مشرفه سوی دئ او دوهم ځلي د حج وروسته شپږ میاشتي د حضرت حاجي امدادالله مهاجر مکي رحمه الله سره په مجلس کې پاته سو او د هغه څخه یې باطني کمالات حاصل کړل. حضرت ګنګوهي رحمه الله به تهانوي رحمه الله ته ویل: "چي موږ د حاجي صاحب څخه خامه مېوه ترلاسه کړه او تا پخه مېوه ترلاسه کړه او کامیابه سوې". مطلب دا چي تهانوي رحمه الله ۴۷ کاله د ارشاد او تلقین پر مسند باندي پاته سو او یو عالَم خلک یې په خپل ظاهري او باطني فیض سره اوبه کړل. تهانوي رحمه الله د بې شمېرو نیکو نصیحتونو، بې شمېره ښه ملفوظاتو او د ډېرو ارزښتناکو تصانیفو په رڼا سره شرق او غرب روښانه کړل. په زرهاوو زړونو د تهانوي رحمه الله د فیض څخه ګټه واخیستل؛ عوامو، خواصو، علماوو او اولیاوو ټولو د تهانوي رحمه الله څخه فیض او برکت ترلاسه کړي.

د تهانوي رحمه الله د ژوند یو روښانه اړخ د هغه اصلاحي کارنامې دي؛ تهانوي صاحب د مسلمانانو د عقیدو او عباداتو د تصحیح تر څنګ د مسلمانانو اخلاق، معاملات او د ژوند پر لارو چارو باندي هم توجه کول. په دغه سلسله کي یو ډېر نهایت جامع کتاب د "حیات المسلمین" په نامه سره تالیف کړي په کوم کي چي د قرآن او حدیثو په رڼا کي د

(c) ketabton.com: The Digital Library

مسلمانانو د دیني او دنیوي کامیابۍ او ترقي مکمل بندوبست او تیاری ترتیب کړل سوی وو او دغه کتاب تهانوي رحمه الله خپل تر نورو کتابو ډېر د نجات او خلاصون ذریعه او وسیله ګڼله.

د تجوید په فن کي "جمال القرآن" د تهانوي رحمه الله مشهوره او پېژندل سوې رساله ده، ډېره ساده او آسانه ده، د اختصار سره د تجوید د فن پر ډېرو ضروریاتو مشتمله ده او د دې رسالې د مقبولیت او شهرت لوي لامل د مصنف رحمه الله اخلاص او علمي مقام دئ او د دې رسالې آسانی او ساده عبارت د دې رسالې د مقبولیت دوهمه وجه ده. تهانوي رحمه الله تر زرو (۱۰۰۰) ډېر تصانیف لري او داسي یو فن نه سته چي تهانوي رحمه الله دي په هغه فن کي تصنیف نه وي کړی. فَلِلّٰهِ دَرُّهُ وَعَلَى اللهِ اَجْرُهُ!

وفات او مدفن:

حضرت تهانوي رحمه الله د عمر په آخر کي د ضُعف او معدې د ناروغي په سبب د دغه فاني نړۍ څخه د ۱۳۶۲ هـ ق کال د رجب المرجب د میاشتي پر ۱۶ تاریخ د سه شنبې په ورځ د دوو اتیا (۸۲) کالو په عمر کوچ وکړي. انا لله و انا الیه راجعون!

حضرت تهانوي رحمه الله په تهانه بهون کي د عشقبازان په هدیره کي ښخ کړل سو، دا هدیره دوی په خپلو پیسو اخیستې او وقف کړې یې وه.

اَللّٰهُمَّ اغْفِرْلَهُ وَلِوَالِدَيْهِ وَلِجَمِيْعِ الْمُسْلِمِيْنَ وَالْمُسْلِمَاتِ.

نه وصفش غایتی دارد نه "سعدی" را سخن پایان
بمیرد تشنه، مستسقی و دریا هم چنان باقی
(سعدي شیرازي)

(c) kerabton.com: The Digital Library

بسم الله الرحمن الرحیم

بَعْدَ الْحَمْدِ وَ الصَّلٰوةِ: (۱)

---

(۱) په دغه مقدمه کي مصنف صاحب و څو شيانو ته اشاره کړې ده چي هغه په لاندي ډول دي:

لومړی د رسالې مسمیٰ: د رسالې نوم ډېر په زړه پوري او د کتاب د موضوع مطابق دئ، ځکه چي "جمال" حسن او ښایست ته وایي او تجوید هم د تلاوت ښایست او د ادا او قرآئت زېور او زینت دئ. ځکه علامه جزري رحمه الله فرمايي: وَهُوَ اَيْضًا حِلْيَةُ التِّلَاوَةِ وَزِيْنَةُ الْاَدَاءِ وَالْقِرَاءَةِ.

دوهم د رسالې مضامین په روښنايي سره مسمیٰ کول: د رسالې مضامين د بابو او فصولو پر ځای په روښنايي سره مسمیٰ کول ډېر غوره او عمده تعبير دئ او د رسالې د نامه سره يې هم مناسبت سته؛ ځکه د روښنايي او حسن ترمنځ يو مناسبت پيدا کېږي، دا داسي مثال لري لکه يوه ښايسته خونه چي وي او هلته روښنايي هم وي نو دا خونه ډېره ښه معلومېږي او که چيري په هغه خونه کي روښنايي نه وي نو د هغې خوني ښايست کله معلومېږي. او په څوارلسو روښنايو کي دا حصر کول يو خاصه مهرباني ده. هغه دا چي مصنف رحمه الله د هري روښنايي څخه لږ لږ د علم د روښنايي حاصلول د سپوږمۍ د هري شپې د لږ روښنايي سره تشبيه ورکړې ده نو په دغه تعداد کي دې ته اشاره ده لکه څنګه چي د سپوږمۍ ټوله روښنايي د څوارلسم په شپه پوره کېږي، همدا ډول د علم تجويد مضامين او مسايل د علمي روښنايي سره د ضرورت په اندازه په څوارلسو روښنايي کي پوره کېږي.

درېيم د تاليف سبب: د تهانوي صاحب د ګران دوست مولوي حکيم يوسف صاحب په غوښتنه مصنف صاحب دا کتاب تصنيف کړی دئ.

څلورم مأخذونه: د دې کتاب ماخذونه په لاندي ډول دي:

- **حقيقة التجويد.** مولانا قاري محمد صديق خراساني رحمه الله.
- **جهد المقل.** علامه شيخ مرعشي رحمه الله.
- **درة الفريد.** شيخ عبد الحق محدث دهلوي رحمه الله.
- **تعليم الوقف.** مولانا حافظ قاري عبد الله مکي رحمه الله کوم چي د مصنف رحمه الله استاد دئ. او په کومو ځايو کي چي د کتاب نوم نه وي هغه د مصنف رحمه الله خپل عبارت دئ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دا يو څو صفحې د تجويد په ضروري قاعدو كي دي، كوم چي مسمىٰ په "جمال القرآن" سره دئ او د دې مضمونونه په روښنايي سره مسمىٰ دي.

زما د عزتمند دوست مولوي حكيم محمد يوسف صاحب چي د "مدرسه قدوسيه / گنگوه" مهتم دئ، د هغه په غوښتنه سره د معتبرو كتابو څخه خصوصاً د رساله "هدية الوحيد" څخه استفاده سوې ده، ځكه چي د "هدية الوحيد" مصنف هغه په ډېر آسانه عبارت سره ليكلې ده په كوم چي مبتدي هم پوهېږي، همدا رساله د مولوي قاري عبدالوحيد صاحب مدرس درجة الاولى قرآئت – مدرسه عاليه ديوبند تصنيف دئ.

په بعضي ځايو كي د قرآئت د نورو كتابو څخه هم استفاده سوې ده، د هر كتاب نوم په خپل ځاى كي ورسره ليكل سوى دئ. په بعضي ځايو كي ما د خپل يادښتونو څخه هم يو څه قاعدې ليكلي دي، هلته د كومي علامې ضرورت نه سته. چيري چي د كتاب نوم نه وي هغه به يا د "هدية الوحيد" مضمون وي كه چيري په هغه كي موجود وي، كه نه نو د "احقر" مضمون دئ.

وَ بِاللّٰهِ التَّوْفِيْقِ وَ هُوَ خَيْرُ عَوْنٍ وَ خَيْرُ رَفِيْقٍ

كتبه اشرف علي تهانوي، ادهمي، حنفي، چشتي عفى عنه

يوه كتوره مشوره:

لومړى دا رساله ښه په غور سره ورته ووایاست، د هر شي تعريف، مخرجونه، صفتونه او نوري قاعدې ښه ورپه ياد كړئ. وروسته تر دې "تجويد القرآن" منظوم ورپه ياد كړئ او كه چيري وخت لږ وي نو "حق القرآن" ورپه ياد كړئ.

يادونه:

تجويد القرآن او حق القرآن د مصنف صاحب نوري دوې (۲) منظومي رسالې دي، چي په اردو ژبه كي مصنف صاحب نظم كړي دي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

اوله روښنايي

تجويد[۱] وايي هر حرف د خپل مخرج څخه را ايستل او د هغه صفات ادا کول. د دې علم حقيقت همدومره[۲] دئ، مخارج او صفات په څلورمه او پنځمه روښنايي کې راځي.

---

[۱] تجويد په لغت کې تَحْسِيْنُ الشَّيْئِ وَ جَعْلُ الشَّيْئِ جَيِّدًا. يعني د يوه شي ښه او عمده ګرځول. او د مجويدينو په اصطلاح کې د تجويد تعريف دا دئ: هُوَ اَنْ يُّعَالَجَ اِخْرَاجُ الْحُرُوْفِ مِنْ مَخَارِجِهَا وَ اِعْطَاءُ مَا تُسْتَحَقُّ مِنَ الصِّفَاتِ اللَّازِمَةِ وَ الْعَارِضَةِ وَ الْمَدِّ وَ الْقَصْرِ وَ الْاِظْهَارِ وَ الْاِدْغَامِ وَ غَيْرِ ذٰلِكَ بِسُهُوْلَةٍ وَّ بِغَيْرِ كُلْفَةٍ حَتّٰى يَصِيْرَ ذٰلِكَ سَجِيَّةً لَّهُ. يعني هر حرف هر ځای او په هر حال کې د حرف د مقرر مخرج څخه د ټولو صفاتو لازمه او صفات عارضيه او همدا ډول مد او قصر، اظهار او ادغام او نور صفات په لطافت او نرمي سره بې له څه تکلف او سختي او د عمده والي سره ادا کړي او په داسي اندازه کوښښ وکړي چي د حروفو تصحيح د قاري عادت او فطرت او ملکه وګرځي. همدا ډول په تجويد کي د کمال او مهارت حاصلولو له پاره دحروفو په ادا کولو کي د دې خبري لحاظ ساتل ډېر ضروري دئ چي يو قسم تکلّف او تصنّع نه وي. د مثال په ډول د ضرورت څخه زيات شونډانو ته حرکت ورکول، يا خوله کږول، يا مخ [illegible] کول او په پشانۍ نښکاره کول، يا ټول بدن ته حرکت ورکول، يا کله کرار تلاوت کول او کله چابک تلاوت کول، يا کله په کرار آواز سره ويل او کله په لوړ آواز سره ويل او داسي نوري ټولي طريقې د تجويد خلاف دي.

[۲] په ويلو سره خو دا خبره آسانه معلومېږي ليکن د دې په عملي کولو کي د ډېر کوښښ ضرورت دئ او تر کومه حده چي کېدای سي بايد د يوه ماهر استاد څخه استفاده وسي. بله دا خبره چي د دې فن په تعريف کي دوې (۲) خبري داخلي دي؛ يو دا چي حروف د خپلو=

(c) ketabton.com: The Digital Library

د اولي روښنايي متعلق بيان

په اوله روښنايي کي د لاندنيو لسو (۱۰) شيان ياد ساتل پکار دي:

د علم تجويد لغوي او اصطلاحي تعريف، د علم تجويد موضوع، د علم تجويد غرض، د علم تجويد فايده او ثمره، د علم تجويد حکم، د علم تجويد فضيلت، د علم تجويد ارکان، د علم تجويد واضعين، د علم تجويد نومول يا مسمیٰ کول په تجويد سره او د علم تجويد ثبوت.

لومړی د علم تجويد لغوي او اصطلاحي تعريف:

د تجويد لغوي معنا دا ده: تَحْسِيْنُ شَيْئٍ بِالشَّيْئِ. يعني ښايسته کول د يوه شي دئ په بل شي سره، يو شی تجويد دئ او بل شی قرآن کريم دئ، يعني ښايسته کول د قرآن کريم په تجويد سره.

د تجويد اصطلاحي معنا دا ده: هُوَ عِلْمٌ يُبْحَثُ فِيْهِ عَنْ مَخَارِجِ الْحُرُوْفِ وَصِفَاتِهَا. يعني دا يو علم دئ چي د حروفو د مخارجو او صفاتو څخه بحث کوي. يو بل جامع تعريف يې دا دئ: د حروفو حق ورکول او مستحق ورکول؛ د حق څخه مراد مخارج او صفات لازمه دي او د مستحق څخه مراد صفات عارضيه دي.

دوهم د علم تجويد موضوع:

د دې علم موضوع قرآني الفاظ دي چي هغه عبارت د حروف هجاء څخه دي. هغه د الف څخه تر حرف يا پوري دي او دا ټول نهه ويشت (۲۹) حروف کېږي.

=مخارجو څخه را ايستل (يعني ادا کول) او دوهم دا چي د حروف ټول صفات ادا کول. د دې څخه معلومه سول چي علم اوقاف د تجويد څخه جلا فن دئ، خو د علم اوقاف او علم تجويد ډېر تعلق سته او دا هم معلومه سول چي په خوش آوازی سره قرآن ويل د تجويد د فن څخه زائد او خارج امر دئ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

درېیم د علم تجوید غرض:

د دې علم غرض دا دئ: تِلَاوَةُ الْقُرْآنِ كَمَا اُنْزِلَ وَتَحْسِيْنُ الْقِرَآءَةِ. یعني داسي تلاوت کول لکه څنګه چي را نازل سوی دئ او د تلاوت عمده او ښایسته جوړول. یا په بل عبارت سره: صَوْنُ اللِّسَانِ عَنِ الْخَطَاِ فِيْ تِلَاوَةِ الْقُرْآنِ. یعني د قرآن په تلاوت کي ژبه د غلطۍ څخه ساتل.

څلورم د علم تجوید فایده او ثمره:

د علم تجوید فایده او ثمره رضا الهي یا سعادة الدارین ده. یعني که علم تجوید چا زده کړي هغه به په دنیا و آخرت کي کامیابه وي. نبي کریم ﷺ فرمایلي دئ: خَيْرُكُمْ مَنْ تَعَلَّمَ الْقُرْآنَ وَعَلَّمَهُ. یعني غوره او ښه سړی ستاسو څخه هغه سړی دئ چي خپله قرآن زده کړي او بل چا ته قرآن ور زده کړي.

پنځم د علم تجوید حکم:

د علم تجوید حکم پر دوه قسمه دي:

یو فرض عین دئ او بل فرض کفایي دئ. یعني عمل په کول فرض عین دئ او ویل یې او د دغو قاعدو زده کول فرض کفایي دي. د اته څلوېښت (۴۸) میله په اندازه د علم تجوید د یوه ماهر وجود ضروري دئ، که چیري نه وي نو ټول ه ګناهګاره دي او د دغه علم د قواعدو مطابق قرآن ویل پر هر عاقل، بالغ باندي فرض عین دئ. یعني تر داسي اندازې چي په حروفو او معانیو کي تبدیلي را نه سي او د دې څخه زیات مستحب دئ. دلته د دغه علم څخه مراد قرآن کریم دئ ځکه ذکر سبب مراد ځني مسبب دئ.

شپږم د علم تجوید فضیلت:

تجوید افضل العلوم دئ؛ ځکه د علم تجوید تعلق د کلام الله سره دئ کوم چي افضل الکلام دئ او د کوم علم تعلق چي د افضل الکتاب سره وي هغه علم افضل العلوم وي.

اووم د علم تجوید ارکان:

د علم تجوید څلور ارکان دي:

۱. مخارج الحروف. (د حروفو مخرجونه)

۲. صفات الحروف. (د حروفو صفتونه)

(c) ketabton.com: The Digital Library

۳. ترکیبي قاعدې یا اجرا. (مثلاً: ادغام، اخفاء، غنه، مد او داسې نور)
۴. ریاضة اللسان. یعني تکلیف پر ژبه راوستل تر څو کوم حروف چي نه سي ادا کولای، وکولای سي چي ادا یې کړي.

اتم د علم تجوید واضعین:

د علم تجوید واضعین پنځه دي:

۱. ابو عبدالرحمن خلیل بن احمد فراهیدي رحمه الله. (المتوفی سنة ۱۷۰ هـ ق)
۲. عمرو بن عثمان بن قنبر رحمه الله الملقب به سیبویه. (المتوفی سنة ۱۸۸ هـ ق)
۳. محمد بن مستنیر رحمه الله عرف قطرب. (المتوفی سنة ۲۰۹ هـ ق)
۴. یحیی بن زیاد فراء رحمه الله. (المتوفی سنة ۲۰۷ هـ ق)
۵. مبرد رحمه الله. (المتوفی سنة ۲۰۷ هـ ق)

د دې فن وضع او ترتیب تقریباً د ۱۵۰ هجري سنې څخه شروع کیږي.

نهم د علم تجوید مسمیٰ په علم تجوید سره:

علم تجوید ته ځکه علم تجوید وایي چي حضرت علي کرم الله وجهه د "وَرَتِّلِ الْقُرْآنَ تَرْتِيلاً" تفسیر داسي کړی دئ چي: اَلتَّرْتِيْلُ هُوَ تَجْوِيْدُ الْحُرُوْفِ وَ مَعْرِفَةُ الْوُقُوْفِ. حضرت علي کرم الله وجهه په خپل دغه تفسیر کي دغه علم په علم تجوید سره مسمیٰ کړی دئ، نو ځکه اوس تجوید ورته وایي.

لسم د علم تجوید ثبوت:

علم تجوید په قرآن، سنت، اجماع، قیاس، فقه او د علماوو په اقوال سره ثابت دئ:

قرآن:

۱. ﴿اَلَّذِينَ ءَاتَيْنَٰهُمُ ٱلْكِتَٰبَ يَتْلُونَهُۥ حَقَّ تِلَاوَتِهِۦٓ﴾ (البقرة: ۱۲۱) ژباړه: هغه کسانو ته چي موږ کتاب ورکړی دئ دوی یې داسي تلاوت کوي لکه څنګه چي د هغه د ویلو حق دئ.

امام غزالي رحمه الله فرمایي چي حق تلاوت دا دئ چي ژبه، عقل او زړه درې سره شریک وي. د ژبي حصه د حروفو صحیح ادا کول دئ، د عقل حصه د معانیو او مطالبو تفسیر دئ او د زړه حصه اطاعت او د نصیحت قبلول دي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۲. ﴿أَوْ زِدْ عَلَيْهِ وَرَتِّلِ الْقُرْءَانَ تَرْتِيلاً ﴿٤﴾﴾ (المزمل: ۴) بیضاوي رحمه الله فرمايي: اَیْ جَوِّدِ الْقُرْآنَ تَجْوِيْدًا. (يعني قرآن په تجويد سره ښايسته کړئ) او حضرت علي کرم الله وجهه فرمايي: اَلتَّرْتِيْلُ هُوَ تَجْوِيْدُ الْحُرُوْفِ وَمَعْرِفَةُ الْوُقُوْفِ. يعني ترتيل نوم دئ د حروفو په تجويد سره ادا کول او د وقف د ځايو پېژندل.

احاديث:

رسول الله ﷺ فرمايي: رُبَّ قَارِئٍ لِلْقُرْآنِ وَالْقُرْآنُ يَلْعَنُهُ. يعني ډېر داسي کسان سته چي دوی په داسي حال کي تلاوت کوي چي قرآن پر دوی لعنت وايي.

ملا علي قاري رحمه الله فرمايي چي په دغه کي درې (۳) ډوله کسان داخل دي: بې عمله، تحريف کوونکی او غلط ويونکی.

ابن مسعود رضي الله عنه يو چا ته قرآن وايه هغه "اِنَّمَا الصَّدَقٰتُ لِلْفُقَرَآءِ" بې له مده ووايه، ابن مسعود رضي الله عنه ورته وفرمايل چي رسول الله ﷺ ما ته داسي نه دي ويلي.

اجماع:

۱. ملا علي قاري رحمه الله په "المنحة الفكرية شرح المقدمة الجزرية" کي فرمايي: هٰذَا الْعِلْمُ لَا خِلَافَ فِيْ اَنَّهٗ فَرْضُ كِفَايَةٌ وَالْعَمَلُ بِهٖ فَرْضُ عَيْنٌ عَلٰى صَاحِبِ كُلِّ قِرَآءَةٍ وَرِوَايَةٍ. وَ لَوْ كَانَتِ الْقِرَآءَةُ سُنَّةً.

ژباړه: په دې کي د هيچا خلاف او شخړه نه سته چي د علم تجويد قاعدې زده کول فرض کفايي دي او د هغه موافق عمل کول په هر قرآئت او روايت کي فرض عين دئ، که څه هم خپله تلاوت مسنون او مستحب دئ فرض او واجب نه دئ.

. علامه شيخ محمد مكي نصر رحمه الله په نهاية القول المفيد کي فرمايي: فَقَدْ اِجْتَمَعَتِ الْاُمَّةُ الْمَعْصُوْمَةُ مِنَ الْخَطَاِ عَلٰى وُجُوْبِ التَّجْوِيْدِ مِنْ زَمَنِ النَّبِيِّ ﷺ اِلٰى زَمَانِنَا وَلَمْ يَخْتَلِفْ فِيْهِ عَنْ اَحَدٍ مِنْهُمْ. وَهٰذَا مِنْ اَقْوَى الْحِجَجِ.

ژباړه: امة معصومه عن الخطا (هغه امت چي د هغه اجماع د غلطي څخه محفوظه ده) هغه د حضور اکرم ﷺ د زماني څخه بيا زموږ تر زماني پوري د تجويد پر وجوب باندي اتفاق کړی دئ او په دې کي د هيچا اختلاف نه سته او دا اجماع د قوي دلايلو څخه ده.

(c) ketabton.com: The Digital Library

قیاس:

۱. قرآن عربي دئ او د تجوید د قاعدو څخه مخالفت کول بعضي وختونه حروف عجمي کوي. د مثال په ډول د ضاد پر ځای ډال یا د حرکاتو مجهول ادا کول.

۲. قرآن د لفظ او معنا د دواړو نوم دئ نو د معنا په ډول د الفاظو تصحیح هم ضروري ده.

۳. په تجوید سره د تلاوت حسن دوه چنده کېږي.

فقه:

فقهاء کرامو رحمهم الله هم لیکلي دي چي قرآن کریم په تجوید سره ویل واجب او ډېر ضروري دئ، ځکه په غلط ویلو سره بعضي وخت معنا داسي بدلېږي چي په هغه سره لمونځ فاسدېږي. او لیکلي یې دي چي په دې اړه خپل خیال معتبر نه دئ بلکي د یوه محقق او ماهر قاري شاهدي ضروري ده او که چیري د حروف د تصحیح کوښښ و نه کړي نو د هغه لمونځ نه صحیح کېږي.

اقوال علماء:

۱. امام علامه شمس الدین ابو الخیر محمد بن الجزری رحمه الله په المقدمة الجزریة کي فرمایي:

وَالْاَخْذُ بِالتَّجْوِیْدِ حَتْمٌ لَازِمٌ مَـــنْ لَمْ یُجَوِّدِ الْقُرْآنَ اٰثِمٌ

ژباړه: قرآن کریم د تجوید موفق ادا کول ډېر ضروري او لازم دئ او هغه څوک چي قرآن کریم په تجوید سره نه وایي هغه ګناهګاره دئ.

۲. الله جل جلاله د قرآن کریم په ترتیل ویلو سره حکم کړی دئ او پر خلکو یې دا واجبه کړې ده چي قرآن کریم په ترتیل سره ووایي. (ملا جیون د تفسیر احمدي مصنف او د عالمګیر باچا استاد)

۳. که چیري څوک د قرآن استاد وي او د تجوید خلاف قرآن وایي یا اجرت واخلي او قرآن غلط ختم کړي، نو دا دواړه د اجرت مستحق نه دي. (د امام جزري رح فتوا)

۴. که څوک قرآن د تجوید خلاف وایي او بل سړی دا واوري او قسم واخلي چي دا قرآن نه وایي، نو د دې سړی دا قسم دروا غ نه دئ. (د امام جزري رح فتوا)

(c) ketabton.com: The Digital Library

۵. حضرت شاه عبدالعزیز محدث دهلوي رحمه الله د "وَرَتِّلِ الْقُرْآنَ تَرْتِيلًا" په تفسیر کي فرمایي: چي "ترتیل" په لغت کي واضح او صاف ویلو ته وایي او په شریعت کي "ترتیل" د اوو (۷) شیانو د رعایت کولو نوم دئ او هغه اووه شیان دا دي:

۱. هر حرف د خپل مخرج څخه را ایستل.

۲. د وقف او ابتدا لحاظ کول.

۳. دري (۳) سره حرکتونه صاف ادا کول.

۴. آواز په اندازه لوړول.

۵. آواز عمده جوړول.

۶. د تشدید او مد خیال کول.

۷. د ترهیب او عذاب پر آیتو باندي استغفار او د ترغیب او ثواب پر آیتو باندي د جنت سوال کول.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دوهمه رڼايي

د تجوید څخه خلاف قرآن ویل، غلط ویل یا بې قاعدې ویلو[1] ته لحن ویل کېږي.

لحن پر دوه (۲) قسمه دي؛ لحن جلي او لحن خفي. او لحن جلي بیا پر څلور (۴) ډوله دي:

اول ډول یې دا دئ چې د یوه حرف پر ځای بل حرف ووایي. لکه د اَلۡحَمۡدُ لِلّٰهِ پر ځای اَلۡهَمۡدُ ووایي. یا د ثا پر ځای سین، یا د حا پر ځای ها، یا د ذال پر ځای زا، یا د صاد پر ځای سین، یا د ضاد پر ځای دال، یا د ظا پر ځای زا، یا د عین پر ځای همزه ووایي او په داسې غلطیو کې اکثره علماء اخته دي.

دوهم ډول یې دا دئ چې یو حرف زیات کړي. لکه په اَلۡحَمۡدُ لِلّٰهِ کې د دال پېښ او د ها زیر کش کړي او داسې یې ووایي: اَلۡحَمۡدُوۡ لِلّٰهِیۡ.

درېیم ډول یې دا دئ چې یو حرف کم کړي. لکه د لَمۡ یُوۡلَدۡ واؤ ښکاره نه کړي او لَمۡ یُلَدۡ یې ووایي.

څلورم ډول یې دا دئ چې زور، زیر، پېښ او سکون د یوه او بل پر ځای ووایي. لکه د اِیَّاکَ کاف ته زیر ورکړي، یا د اِهۡدِنَا څخه مخکې همزې ته زور

[1] دلته درې (۳) لفظونه ویل سوي دي، خلاف ویل، غلط ویل، بې قاعدې ویل. د خلاف ویلو څخه مراد صفات لازمه پرېښوول، د غلط ویلو څخه مراد مخارج پرېښوول او د بې قاعدې ویلو څخه مراد صفات عارضیه پرېښوول دي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ورکړي، یا د اَنۡعَمۡتَ میم ته حرکت ورکړي او داسي يې ووايي اَنۡعَمۡتَ او یا نوري داسي تېروتني وکړي دې ټولو ته لحن جلي ویل کېږي[۱] او دا حرام دئ. (حقیقة التجوید)

په ځینو ځایو کي که چیري و معنا ته يې تغیر ورسېږي[۲] نو لمونځ په فاسدېږي.

دوهم قسم يې لحن خفي دئ:

هغه دا دئ چي داسي غلطي خو و نه کړي خو د حروفو د ښایست له پاره چي کومي قاعدې[۳] مقرري سوي دي د هغه څخه يې خلاف ووايي.

---

[۱] خلاصه دا ده چي لحن جلي څلور ډولونه لري: ۱- تبدیل الحرف بالحرف. (د یوه حرف په بل حرف سره بدلول) ۲- حروف مده غورځول. ۳- حرکات او سکنات غلط ویل. ۴- حرکتونه یعني زور، زیر او پېښ کشول. یو حرف په بل حرف سره بدلول کله د مخرج د بدلولو په سبب هم کېږي لکه د حا پر ځای ها ویل او کله د صفات لازمه یا د صفات عارضیه د بدلېدو په سبب هم کېږي لکه د صاد پر ځای سین ویل. د لحن جلي د دوهم او درېیم قسمو خلاصه دا سوه چي زیاتوب او کمی دواړه لجن جلي دي په دې کي دا شامل دئ چي مشدد حرف مخفف وویل سي چي دا کمي ده، یا یو مخفف حرف مشدد وویل سي چي دا زیاتوب دئ.

[۲] "معنا ته يې تغیر ورسېږي" پر دغه جمله باندي د فکرکولو څخه وروسته دا معلومېږي چي یوازي د حرف په بدلولو سره لمانځه ته تغیر نه رسېږي خو ګناه ده. په لمانځه کي فساد هغه وخت راځي چي په لحن جلي سره د قرآن و معنا ته تغیر ورسېږي. مصنف رحمه الله یو داسي جامع عبارت ویلی دئ چي د ډېرو فقهي مسایلو او جزئیاتو د سوالو جوابونه ځني حاصلېږي.

[۳] د دې قواعدو څخه مراد صفات عارضیه دي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

لکه پر کومه را چي زور یا پیښ وي نو هغه را به ډکه ویل کېږي، لکه د الصِّرَاطَ را چي په اتمه روښنایي کي به يې بیان راسي، لیکن دغه را باریکه ووایي دې ته لحن خفي ویل کېږي.

دا غلطي د اولي غلطي څخه سپکه یعني مکروه ده لیکن د داسي تېروتنو څخه هم د ځان ساتل ډېر ضروري دئ.

یادونه: لحن په نزد د اهل لغتو مطلق غلطي ته ویل کېږي او په نزد د مجویدینو لحن خوش آوازی ته ویل کېږي. نبي کریم ﷺ فرمایي: اِقْرَؤُا الْقُرْآنَ بِلُحُوْنِ الْعَرَبِ. یعني تاسو قرآن د عربو په لهجو او خوش آوازی سره وایاست. د لحن جلي لغوي معنا ښکاره او سخته غلطي یعني هر څوک په پوهېږي چي مصنف رحمه الله يې تشریح وکړل او د لحن خفي لغوي معنا ده پټه یا سپکه غلطي یعني چي هر څوک نه په پوهېږي یوازي قاریان په پوهېږي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دریمه روښنايي

د قرآن شريف د شروع کولو څخه مخکې أَعُوْذُ بِاللّٰهِ مِنَ الشَّيْطٰنِ الرَّجِيْمِ ويل ضروري ده او په بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ کي دا تفصيل دئ:

که چيري د سورت د سر څخه يې شروع کړي نو بِسْمِ اللّٰهِ ويل ضروري ده او که چيري د تلاوت کولو په مابين کي بل سورت شروع سي، نو دلته هم بِسْمِ اللّٰهِ ويل ضروري ده [1] او په دا دوهم صورت کي په سورة براءة (سورة التوبة) کي به بِسْمِ اللّٰهِ نه ويل کيږي او بعضي علماوو ويلي دي چي په اول صورت کي به هم بِسْمِ اللّٰهِ نه ويل کيږي [2] او که د سورت د مابين څخه يې تلاوت شروع

---

[1] د آساني په خاطر يې داسي په ياد کړئ چي د ابتدا درې (۳) صورتونه دي: ۱ - ابتدا تلاوت او ابتدا سورت. ۲ - ابتدا تلاوت در ميان سورت. ۳ - ابتدا سورت در ميان تلاوت. د دغه درو حکم دا دئ: چي په اول صورت کي دواړه ويل ضروري دي او په دوهم صورت کي أَعُوْذُ بِاللّٰهِ ويل ضروري ده او په بِسْمِ اللّٰهِ ويلو کي اختيار دئ که يې وايي او که يې نه وايي، خو ښه خبره دا ده چي وويل سي او په دريم صورت کي يوازي بِسْمِ اللّٰهِ ويل ضروري ده.

[2] يعني شروع د تلاوت د اول څخه د سورت براءة.

يادونه: د أَعُوْذُ بِاللّٰهِ ثبوت په دغه آيت سره راغلی دئ: ﴿فَإِذَا قَرَأْتَ الْقُرْآنَ فَاسْتَعِذْ بِاللّٰهِ مِنَ الشَّيْطٰنِ الرَّجِيْمِ﴾ (سورة النحل، آيت: ۹۸) او د بِسْمِ اللّٰهِ ثبوت په دغه مشهوره حديث سره راغلی دئ: كُلُّ أَمْرٍ ذِيْ بَالٍ لَمْ يُبْدَأْ بِبِسْمِ اللّٰهِ فَهُوَ أَقْطَعُ وَأَجْزَمُ. د أَعُوْذُ بِاللّٰهِ او بِسْمِ اللّٰهِ له پاره درې =

(c) ketabton.com: The Digital Library

کړي نو بِسْمِ اللهِ ويل ښه کار دئ، ضروري نه ده او په همدغه صورت کي اَعُوْذُ بِاللهِ ويل ضروري ده.

= محله دي چي مخکي تېر سوله او د دغو درو محلو له پاره څلور (۴) حکمونه دي: ۱- فصل کل. ۲- وصل کل. ۳- فصل اول وصل ثاني. ۴- وصل اول فصل ثاني. فصل کل دا دئ چي تعوذ، تسميه او د سورت سر هر يو په جلا ساه شروع کړي. وصل کل دا دئ چي تعوذ، تسميه او د سورت سر ټوله په يوه ساه ووايي. فصل اول وصل ثاني دا دئ چي تعوذ په جلا ساه ووايي او تسميه او د سورت سر په جلا ساه ووايي. وصل اول فصل ثاني دا دئ چي تعوذ او تسميه په يوه ساه او د سورت سر په بله ساه ووايي. په ابتدا تلاوت او ابتدا سورت کي څلور سره حکمونه روا دي. په ابتدا تلاوت در ميان سورت کي درې حکمونه روا دي: فصل کل، وصل کل، وصل اول فصل ثاني. په ابتدا سورت در ميان تلاوت کي هم درې حکمونه روا دي: فصل کل، وصل کل، فصل اول وصل ثاني. په کومو صورتو کي چي بعضي حکمونه روا نه دي ځکه چي سامع به دا فکر وکړي چي دا بِسْمِ اللهِ هم د دغه سورت يوه حصه ده او حال دا دئ چي بِسْمِ اللهِ خو د قرآن کريم يو جزء دئ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

څلورمه رڼايي

د کومو ځايو څخه چي حروف ادا کېږي هغو ته مخارج وايي او دا ټوله مخارج اوولس (۱۷) دي.[۱]

---

[۱] مخارج جمع د مخرج ده. د مخارجو مخکي د پنځو (۵) شيانو پېژندل ضروري دي. **اول د مخرج لغوي او اصطلاحي معنا:** مخرج په لغت کي مَوْضِعُ الْخُرُوْجِ يعني د راوتلو ځای دئ. په اصطلاح کي: حِيَزٌ مُوَلِّدٌ لِلْحَرْفِ. يو خاص ځای دئ چي حرف ځني راوزي. **دوهم د مخارجو شمېر:** مخارج پر مشهوره قول باندي اوولس (۱۷) دي؛ ځکه د مخارجو په شمېر کي درې (۳) مذهبونه دي. اول مذهب د امام سيبويه رحمه الله دئ؛ د ده پر قول باندي مخارج شپاړلس (۱٦) دي ځکه امام سيبويه رحمه الله جوف دهن په مخارجو کي نه شمېري او وايي چي د جوف دهن د حروفو ادا ينه په نورو ځايو پوري اړه لري، ځکه چي الف يې په انتهاء حلق کي، مده واؤ په شونډانو کي او مده ياء په وسط لسان کي ادا کېږي. دوهم مذهب د امام فراء رحمه الله دئ؛ د ده پر قول باندي مخارج څوارلس (۱۴) دي ځکه امام فراء رحمه الله جوف دهن، نهم، لسم او يوولسم مخرجونه په مخارجو کي نه شمېري. د امام فراء او امام سيبويه (رحمهما الله) نظر په جوف دهن کي يو دئ او امام فراء رحمه الله نهم، لسم او يوولسم مخرجونه ځکه په مخارجو کي نه شمېري ځکه چي امام فراء رحمه الله يې د قرب يا نژدېوالي لحاظ کوي. درېيم مذهب د امام خليل رحمه الله دئ؛ د امام خليل رحمه الله پر مذهب مخارج اوولس (۱۷) دي ځکه امام خليل رحمه الله هر حرف ته خپل مخرج ثابته وي او دا مذهب غوره او افضل دئ. که څوک دا سوال وکړي چي حروف نهه ويشت (۲۹) دي او مخارج اوولس دي او مخکي ذکر سول چي امام خليل رحمه الله هر حرف لره خپل مخرج ثابته وي، نو دا خو مخارج اوولس دي او حروف نهه ويشت دي؟ د دې جواب دا دئ چي د حروفو ترمنځ درې نسبته سته، بُعد مخرج، قرب مخرج او اتحاد مخرج. يعني ځيني حروف په مخرج کي يو =

(c) ketabton.com: The Digital Library

اول مخرج:

د جوف دهن دئ؛ یعني د خولې خالیګاه. د دې ځخه دا حروف ادا کېږي: واؤ چي کله ساکن وي او مخکي حرف یې پېښ ولري. لکه: الْمَغْضُوبِ. یا چي کله ساکنه وي او مخکي حرف یې زېر ولري. لکه: نَسْتَعِينُ. الف چي کله ساکن، بې جټکې وي او مخکي حرف یې زور ولري. لکه: الصِّرَاطَ. ساکن بې جټکې یې په دې سبب ویل چي زور، زیر او پېښ لرونکي او همدا ډول جټکې والا ته همزه ویل کېږي، (۱) که ځه هم عام خلک دې ته هم الف وایي.

=وي او ځیني حروف په مخرج کي نژدې وي او ځیني حروف په مخرج کي سره یو وي، نو د دغو درو نسبتو په سبب د امام خلیل رحمه الله پر مذهب مخارج اوولس دي. د امام خلیل رحمه الله مذهب ته په دې وجه ترجیح ورکړل سوې ده ځکه امام سیبویه او امام فراء (رحمهما الله) په علم التجوید کي د امام خلیل رحمه الله شاګردان دي، نو هر کله چي د استاد او شاګرد ترمنځ اختلاف راسي نو د استاد خبري ته د شاګرد تر خبري ډېر ارزښت ورکول کېږي. **درېیم د حرف لغوي او اصطلاحي معنا:** حرف په لغت کي طرف یا کنارې ته وایي او په اصطلاح کي: هُوَ صَوْتٌ يَعْتَمِدُ عَلَى مَخْرَجٍ مُحَقَّقٍ اَوْ مُقَدَّرٍ. یعني دا یو انساني آواز دئ چي پر مخرج محقق او مقدر باندي تکیه کوي. د محقق او مقدر تعریف را روان دئ. **ځلورم دحروفو شمېر:** د قرآن کریم ټول حروف نهه ویشت (۲۹) دي، د الف ځخه تر حرف یا پوري. **پنځم د مخرج اقسام:** مخرج پر دوه قسمه دئ؛ محقق او مقدر. د مخرج محقق تعریف دا دئ: جُزْءٌ مُعَيَّنٌ مِنَ اَجْزَاءِ الْحَلْقِ وَاللِّسَانِ وَالشَّفَتَيْنِ. یعني یو معلوم جزء دئ د اجزاوو ځخه د حلق، ژبي او د شونډانو. او د. مخرج مقدر تعریف دا دئ: جُزْءٌ غَيْرُ مُعَيَّنٍ مِنْ اَجْزَاءِ الْحَلْقِ وَاللِّسَانِ وَالشَّفَتَيْنِ. یعني یو غیر معین جزء دئ د اجزاوو ځخه د حلق، ژبي او شونډانو.

(۱) د الف او همزه په مابین کي درې (۳) مشهور توپیرونه سته. اول توپیر یې دا دئ چي الف همیشه ساکن وي او همزه ساکن هم راتلای سي او متحرک هم راتلای سي. =

(c) ketabton.com: The Digital Library

لکه د اَلْحَمْدُ په سر کې چې کوم الف دئ، یا د بَأْسٌ د مابین کوم الف چې دئ په حقیقت کې دا همزه دئ او په یاد ولرئ چې په دې کتاب کې به دې دواړو الفو ته همزه ویل کېږي او د کوم الف او واؤ چې مخکې یې بیان تېر سو دې ته حروف مده او حروف هوائیه وایي.

حروف مده په دې سبب ورته وایي چې پر دې حروفو باندې مد اصلي کېږي، په یوولسمه روښنایي کې به د دې پوره حال معلوم سي. حروف هوائیه په دې سبب ورته وایي چې دا حروف په هوا کې پوره کېږي.

د کوم واؤ ساکن تر مخه چې زور وي هغه ته واؤ لین وایي. لکه: مِنْ خَوْفٍ. او د کومې یا تر مخه چې زور وي هغه ته یا لینیه وایي. لکه: وَالصَّیْفِ. د واؤ لین او واؤ متحرک بیان به وروسته په شپاړلسم مخرج کې راسي.

دوهم مخرج:

د اقصیٰ یې حلق دئ؛ یعني د حلق آخرنۍ حصه د سینې و خوا ته. د دې څخه دا حروف ادا کېږي: همزه او ها (ء، ه).

درېیم مخرج:

د وسط حلق دئ؛ یعني د حلق منځنۍ حصه ده. د دې څخه دا حروف ادا کېږي: عین او حا بې ټکي والا[1] (ع، ح).

= دوهم توپیر یې دا دئ چې الف همېشه د لکړۍ په شکل راځي او همزه د لکړۍ په شکل هم راځي او د عین د سر په شکل هم راځي. درېیم توپیر یې دا دئ چې په الف کې د رخوت یا نرموالي صفت دئ او په همزه کې د شدت یا سختوالي صفت دئ.

[1] په متن کې د "بې ټکي والا" قید مصنف رحمه الله ځکه ویلی دئ چې کله چیري د کاتب څخه په تېروتنه کې ټکي ورکړل سي، نو هم دې غین او خا نه وایي بلکې عین او حا دې وایي، همدا ډول په څلورم مخرج کې هم د دې په سبب ځان پوه کړئ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

څلورم مخرج:

د اداټی يي حلق دئ؛ يعني د حلق هغه حصه چي د خولې و طرف ته ده. د دې ځخه دا حروف ادا کېږي: غين او خا ټکي والا (غ، خ) او دې حروفو ته حروف حلقي وايي.[۱]

پنځم مخرج:

د لَهات[۲] دئ؛ يعني د تالو سره متصل د ژبي بېخ چي هر کله د مقابل تالو سره ولګېږي، نو قاف (ق) ادا کېږي.

شپږم مخرج:

د قاف مخرج ته نژدې د خولې و خوا ته لږ کښته، د دې ځای ځخه کاف (ک) ادا کېږي[۳] او دې دواړو حروفو ته حروف لهاتيه وايي.[۴]

---

[۱] دغه حروف په دې وجه حروف حلقي بولي چي دا د حلق ځخه ادا کېږي. حروف حلقي شپږ حروف دي چي يو شاعر په دې بيت کي را ټول کړي دي:

حروف حلقی شش بود ای نورعين — همزه، ها، حا، عين، خا، غين

[۲] لهات د لام په زور سره حلقي ژوبې ته وايي کوم چي د هر انسان په خوله کي يو بې هډه او زائده غوښه ده. په عربي ژبه کي د لهات تعريف داسي دئ: هِيَ لُحمَةٌ مُشْتَبِكَةٌ بِاٰخِرِ اللِّسَانِ بِاَعْلَى الْحَنْجَرَةِ وَالْحَلْقِ مِنْ اَقْصٰى سَقْفِ الْفَمِ. يعني د خولې او حلق په مابين کي هغه کوچني د غوښي ټوټه ده چي اوږد شکل لري او د ژبي په پای کي د لوړ تالو او د حلق د سر سره ځړېږي، د لوړ ځخه پلنه او د لاندي ځخه نرۍ ده ځکه نو دې ته لسان صغير هم وايي. او قاف ته عَلصمیٰ او کاف ته عَکدیٰ هم وايي، ځکه د لهات دننه حصې ته عَلصمه او دباندي حصې ته عَکده وايي.

[۳] د قاف او کاف مخرج داسي په ياد کړئ چي د ژبي بېخ او مقابل تالو د دې ځخه قاف ادا کېږي. او د قاف مخرج ته نژدې د خولې و خوا ته کاف ادا کېږي.

[۴] دې حروفو ته لهاتيه ځکه وايي چي دا حروف د لهات ځخه ادا کېږي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د غاښو او ژبي نقشه

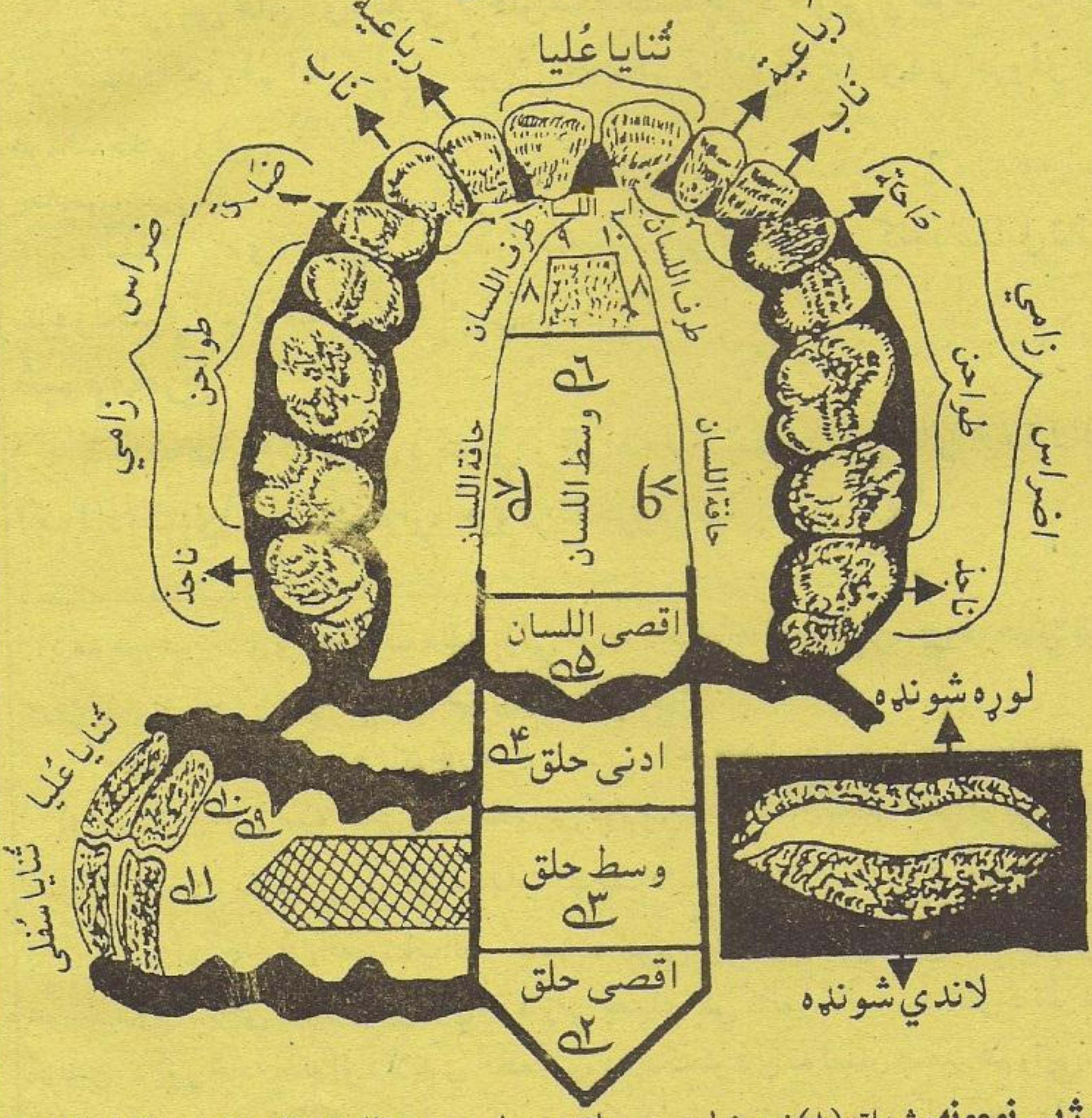

د ژبي نومونه: ژبه اته (۸) نومونه لري چي په لاندي ډول دي: وجه اللسان، ظهر اللسان، اقصیٰ اللسان، وسط اللسان، ادنی اللسان، حافة اللسان، طرف اللسان، راس اللسان او تاسو دا ټول نومونه په لوړه نقشه کې په صحیح ډول لیدلای سي. او د غاښو نومونه [illegible] کې، مخ کې، خلیه سان کړی، دی، او نقشه یې تاسو لوړه لیدلای سي. **یادونه:** په پورته نقشه کي چي کومي شمېري لیکل سوي دي هغه د مخارجو شمېرې دي. **یادونه:** د کتاب په اصلي نسخه کي دا نقشه نه سته، یوازي د لوستونکو د تفهیم له پاره دلته راوړل سوې ده.

www.Taleemulislam-Radio.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

اووم مخرج:

د ژبي مابین یا وسط اللسان دئ؛ یعني وسط اللسان چي کله مقابل تالو ته پورته سي د دې څخه دا حروف ادا کېږي: جیم، شین او یا، هغه یا چي مده نه وي یعني یاء متحرکه او لینیه او د مده او لین بیان په اول مخرج کي تېر سوی دئ او دې حروفو ته حروف شجریه[1] وایي.[2]

تنبیه:

مخته چي کوم مخارج راځي په هغو کي د ځینو نومونه په عربي ژبه سره راځي د دې له پاره اول د هغو معنا در ښیو چي ښه یې په یاد کړي چي مخته د هغو په پېژندلو کي در ته تکلیف نه وي.

پېژندل پکار دي چي د انسان په خوله کي دو دېرش (۳۲) غاښونه وي؛ د مخ څلور غاښو ته ثنایا وایي، دوو پورته غاښو ته ثنایا علیا او دوو لاندي غاښو ته ثنایا سفلی وایي. او د دې ثنایا سره چي کوم غاښونه متصل (پیوست) څلور غاښونه دي چي هغو ته رَباعیات[3] وایي او قواطع هم ورته ویل کېږي. بیا د دې رَباعیاتو سره څلور تېره غاښونه دي چي هغو ته انیاب او

---

[1] د دې حروفو د تسمیې وجه دا ده چي شجر درختي ته وایي نو درخته لکه څنګه چي د کښته څخه و لوړي ته ځي، نو د دې حروفو د ادا کېدو په وخت کي هم وسط اللسان لوړ تالو ته پورته کېږي نو ځکه حروف شجریه ورته وایي.

[2] لِخُرُوْجِهَا مِنْ شَجْرِ الْفَمِ بِسُكُوْنِ الْجِيْمِ وَهُوَ مُنْفَتِحُ مَابَيْنَ اللَّحْيَيْنِ. (حقیقة التجوید) یعني په دې سبب دې حروفو ته حروف شجریه وایي چي دا د شجر اللسان څخه ادا کېږي. او "شجر" د جیم په سکون سره د دوو ورېو په مابین کي د ژبي هغه حصې ته وایي چي کله خوله بنده وي په فطري ډول هغه خلاصه وي. منه ح

[3] رَباعیات د را په زور سره ویل پکار دئ، د را په پېښ سره صحیح نه دئ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

كواسر وايي. بيا د دې انيابو سره متصل (پيوست) څلور غاښونه دي چې هغو ته ضواحک وايي. بيا د دې ضواحکو سره متصل (پيوست) دوولس نور غاښونه دي، درې راسته طرف ته او درې پورته چپه طرف ته، درې لاندې راسته طرف ته او درې لاندې چپه طرف ته او دې ټولو ته طواحن وايي. بيا د دې طواحنو سره متصل (پيوست) په آخر کې دواړو طرفو ته يو يو غاښ بل دئ چې هغو ته نواجذ وايي. او ضواحک، طواحن او نواجذ دې درې قسمه غاښو ته اضراس[1] وايي چې په پښتو کې ورته زامې وايي. د آسانۍ له پاره دغه ټول د غاښو نومونه په لاندې شعر کې راوړل سوي دي:[2]

شعر

ثنايـا او ربـاعي څلـور څلـور دي — هم انياب او ضواحک څلور څلور دي
طواحن غاښونه دوولس پوره شمار کړه — نواجذ يې په آخر کې بيا څلور دي
ضواحک او طواحن نواجذ شمار کړه — سوه دا شل غاښه اضراس که فکر وکړې

اتم مخرج:

د ضاد دئ او دا د حافة اللسان څخه ادا کېږي يعني د ژبې د چپه او راسته څنډو څخه ادا کېږي. يعني کله چې اضراس عليا (پورته زامه) د غاښو د بيخو سره ولګېږي او د چپه طرف څخه آسانه دئ او په يوه وار سره د دواړو خواو

---

[1] د همزې په زور او د ضاد په سکون سره د ضِرْس جمع ده، (د ضاد په زير سره) او ضِرْس زامې ته وايي.

[2] د دوو ديرشو (۳۲) غاښونو ټول شپږ نومونه دي: ثنايا، رَباعيات، ناب، ضواحک، طواحن او نواجذ. په دوی کې د طواحن څخه ماسېوا نور ټول څلور څلور دي يوازې طواحن دوولس (۱۲) دي. اول درې نومونه د غاښو دي او آخري درې نومونه د زامو دي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ښخه ادا كول هم صحيح دئ خو ډېر سخت دئ. دې حرف ته حرف حافيه وايي او اكثره خلك په دې كې سخته غلطي كوي نو د دې وجهي د يو مشاق قاري ښخه تمرين كول ضروري دئ.

دا حرف ډک دال، يا باريک دال، يا د دال مشابه لکه چي نن سبا د اکثرو خلکو داسي ويل عادت دئ داسي هيڅكله ويل پكار نه دي. همدا ډول خاص ظا هم ويل صحيح نه دئ. كه چيري ضاد د صحيح مخرج ښخه په صحيح ډول په نرمي سره آواز جاري وساتي او د ټولو صفاتو لحاظ وكړل سي او ادا كړل سي نو آواز به يې په اورېدو كي د ظا د آواز سره ډېر زيات مشابه وي د دال مشابه هيڅكله هم نه دئ، د علم تجويد او قرآئت په كتابو كي همداسي ليكلي دي.[1]

---

[1] دا حرف (ضاد) د حافة اللسان ښخه ادا كېږي د عربي ژبي ښخه ماسېوا د دنيا په نورو ژبو كي دا حرف نه سته، مخرج خو يې معلوم دئ او صفات لازمه يې مشهور دي خو په ادا كي يې سخت اختلاف دئ يعني د خلكو په منځ كي نه د تجويد د علماوو په منځ كي. ځيني خلك دا حرف ډک دال، يا ډكه ظا، يا غين او يا هم ډال ادا كوي. لكه: وَلَاذَّآلِّيْنَ، وَلَاظَّآلِّيْنَ، وَلَاغُدَّالِّيْنَ. دا ټولي طريقې غلطي دي صحيح طريقه دا ده چي حافة اللسان اوږده كړئ د پنځو پورته غاښو يعني نواجذ، طواحن او ضواحكو سره يې په سختي ولګوئ او داسي يې ادا كړئ چي په آواز كي لوړوالي (د جهر په وجه) او آواز جاري وساتل سي. (د رخوت په وجه) په ډكه خوله يعني ښه په غټوالي سره آواز ووزي (د استعلاء او اطباق په وجه) په تلوار سره بايد ادا نه سي بلكي په ټينګوالي او په ځنډ سره ادا سي. (د استطالت او اصمات په وجه). لكه ښنګه چي دا حرف ډېر سخت او مشكل الاداء دئ نو د همدې وجهي د يو مجود قاري ښخه د دې حرف زده كول ضروري دئ، تر ښو ځان د قرآن د غلط ويلو ښخه وساتي ځكه چي غلط قرآن ويل لحن جلي دئ او لحن جلي حرام دئ. د دې حرف د تسميې وجه دا ده چي دا د حافة اللسان ښخه ادا كېږي نو ځكه ورته حرف حافية ويل كېږي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

نهم مخرج:

د لام دئ؛ هر کله چي طرف اللسان سره د يو څه حصې د حافې چي د ثنايا، رباعي ناب او ضواحکو د وريو سره مايل د تالو سره ټکر و خوري که چپه طرف وي او که راسته طرف وي او د راسته طرف څخه آسانه دئ او د دوارو طرفو څخه په يوه وار ادا کول هم صحيح دئ.

لسم مخرج:

د نون دئ او هغه هم طرف اللسان دئ، خو د لام د مخرج څخه کم دئ يعني ضواحکو لره د نون په مخرج کي دخل نه سته.

يوولسم مخرج:

د را دئ او دا مخرج د نون و مخرج ته نژدې دئ، خو په دې مخرج کي ظهر اللسان لره هم دخل سته او دغه درو (۳) حروف يعني لام، نون او را ته حروف طَرفيه او ذَلقيه هم ورته وايي. [۱]

دوولسم مخرج:

د طا، دال او تا دئ؛ يعني ادنی اللسان او د ثنايا عليا بېخ دئ او دغه درو (۳) حروفو ته حروف نِطعيه وايي. [۲]

---

[۱] د دې درو (۳) مخرجو (نهم، لسم، يوولسم) د حروفو د تسميې وجه دا ده، چي دغه ټول حروف د طرف اللسان څخه ادا کېږي ځکه ورته حروف طرفيه يا ذلقيه وايي او ذلق هم طرف ته وايي.

[۲] د دې حروفو د تسميې وجه دا ده چي دا د نِطع څخه ادا کېږي او نطع د نون په زير او د طا په زور سره د تالو هغه ګونجي ځای ته وايي. ځکه نو دې حروفو ته حروف نطعيه وايي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دیارلسم مخرج:

د ظا، ذال او ثا دئ او دا ادنی اللسان او د ثنایا علیا سرونه دي او دغه درو (۳) حروفو ته حروف لثویه وایي.[۱]

څوارلسم مخرج:

د صاد، زا او سین دئ؛ او دا رأس اللسان او د ثنایا سفلی سرونه سره د یو ځه اتصال د ثنایا علیا او دې درو (۳) حروفو ته حروف صفیریه وایي.[۲]

پنځلسم مخرج:

د فا دئ؛ دا د لاندي شونډې نس او د ثنایا علیا سرونه دي.

شپاړلسم مخرج:

د دواړو شونډو دئ او د دې ځخه دا حروف ادا کیږي: میم، با او واؤ هغه واؤ چي مده نه وي یعني واؤ متحرک او واؤ لین او د مده او لین بیان په اول مخرج کي تیر سو، لیکن په دې درو (۳) حروفو کي فرق دا دئ چي با د شونډې د لندې حصې ځخه ادا کیږي د دې وجهي ورته بحري وایي.

او میم د شونډو د وچي حصې ځخه ادا کیږي د دې وجهي ورته بري وایي. او واؤ د دواړو شونډو د کامل ګول والي ځخه ادا کیږي. فا او دې درو (۳) حروفو ته حروف شفویه وایي.[۳]

---

[۱] د دې حروفو د تسمیې وجه دا ده چي لِثَة د لام په زیر او د ثا په زور سره په لغت کي پیوسته کېدو ته وایي، نو د دغه حروفو د ادا کېدو په وخت کي ادنی اللسان د ثنایا علیا سره پیوسته کیږي.

[۲] د دې حروفو د تسمیې وجه دا ده چي صفیر په لغت کي شپېلکي ته وایي او د دغه حروفو د ادا کولو په وخت کي د خولې ځخه یو تېز شپېلکی راوزي، ځکه نو ورته حروف صفیریه وایي.

[۳] د دې حروفو د تسمیې وجه دا ده چي دا حروف د دواړو شونډو ځخه ادا کیږي او شَفَة په لغت کي شونډې ته وایي ځکه نو ورته حروف شفویه وایي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

اوولسم مخرج:

خېشوم [1] يعني د پزي شپېلۍ ده او د دې څخه غنه ادا کېږي. د غنې بيان به په نهمه او لسمه روښنايي کي د ميم او نون په قاعدو کي انشاء الله راسي.

---

[1] اوولسم مخرج خېشوم دئ؛ يعني د پزي شپېلۍ؛ وَهُوَ الْخَرْقُ الْمُنْجَذِبُ مِنَ الْاَقْصَى الْاَنْفِ. يعني د پزي په آخر کي هغه دننه چاک يا پرې ځای دئ چي د لوړ تالو د لوړي حصې خوا ته وي. د دې څخه اخفاء والا نون ساکن او نون تنوين ادا کېږي. لکه: مِنْ جِبَالٍ فِيْهَا. پر صحيح قول د اخفاء په حالت کي د دواړو نونانو (نون ساکن او نون تنوين) مخرج د خېشوم و طرف ته منتقل کېږي لکه څنګه چي د صحيح مذهب پر بناء د حروفِ مده مخرج جوف دهن ته مُحول کېږي. نو د لسم مخرج او اوولسم مخرج په مايين کي هيڅ تعارض او تخالف نه سته، ځکه چي لسم مخرج د نون متحرک او نون ساکن مظهر دئ او دا مخرج د نون مخفٰى دئ فلا منافاة نو ګواکي د اخفاء په حالت کي اصل مخرج (رأس اللسان او ورى) لره هم دخل نه سته. ليکن څنګه چي مغلوب لږ او تقريباً معدوم دئ او اغلب و اکثر تعلق د پزي د شپېلۍ وي ځکه نو د ډېر دخل لرونکي مقام لحاظ يې وکړي او د اخفاء په حالت کي يې د دواړو نونانو مخرج خېشوم وښووي او د دواړو مخرجو سره د تعلق درلودلو په سبب په دغه حال کي د نون نوم نونِ مرکب، نون متفرع، حرف فرعي، غنة حرفي او نون خفي دئ. **سوال:** دلته د حروفو د مخارجو بيان کېږي او مصنف رحمه الله فرمايي چي د دې مخرج څخه غنه ادا کېږي او ښکاره خبره ده چي غنه يو صفت دئ ځکه چي غنه لغةً د غُنين څخه مشتق ده او د غنين معنا ده "صَوْتُ الْغَزَالَةِ اِذَا ضَاعَ وَلَدَهَا" يعني د هوسۍ هغه آواز کوم چي دا د خپل زوي د ورکېدو يا ضائع کېدو په سبب کوي. او د غنې اصطلاحي تعريف دا دئ: هُوَ صَوْتٌ اَغَنٌّ شَبِيْهٌ بِصَوْتِ الْغَزَالَةِ اِذَا ضَاعَ الْغَزَالَةُ وَلَدَهَا. مَجْهُوْرٌ لَطِيْفٌ لَا عَمَلَ لِلِّسَانِ فِيْهَا. يعني غنه يو خېشومي او د پزي غوني والا او نرم خوندور آواز دئ کوم چي په پزه کي پروت وي او د کوترو او هوسيو د آواز سره مشابه وي هغه وخت چي دوی يې د خپل زوي پر ورکېدو يا ضائع کېدو باندي کوي او ژبي لره په غنې کي هيڅ دخل نه سته. او ښکاره خبره ده چي يوازي غوني او ښېښا ته حرف نه سي ويل کېدای، نو بيا حضرت مصنف رحمه الله د صفت=

(c) ketabton.com: The Digital Library

=مخرج څنګه بيان کړي؟ **اول جواب:** دلته د غنې څخه مراد نون مخفیٰ دئ نه د غنې صفت او ښکاره خبره ده چي نون مخفیٰ حرف دئ نه صفت، نو مصنف رحمه الله د حرف مخرج بيان کړي نه د صفت او تفصيل دا دئ چي د شارح يماني رحمه الله للمقدمة پر قول باندي غنه پر دوه قسمه ده، اوله غنه صفتي چي دا په نون او ميم مشدد يا مدغم کي ده او دوهمه غنه حرفي ده چي دا په نون مخفیٰ او نون مدغم بادغام ناقص او په ميم مخفیٰ کي ده نو دلته مراد نون مخفیٰ دئ. همدا ډول مکي رحمه الله په "رعاية" کي فرمايي: اَلْغُنَّةُ نُوْنٌ سَاكِنٌ خَفِيٌّ يَخْرُجُ مِنَ الْخَيْشُوْمِ وَاِنَّهَا حَرْفٌ مَجْهُوْرٌ لَا عَمَلَ لِلِّسَانِ فِيْهِ. يعني غنه نون ساکن خفي دئ چي د خيشوم څخه راوزي او دا حرف مجهوره دئ او ژبي لره په غنه کي هيڅ دخل نه سته. او جاربردي رحمه الله په وضاحت سره فرمايلي دي چي: اَلْغُنَّةُ نُوْنٌ مَخْفَاةٌ وَهِيَ مِنَ الْحُرُوْفِ الْفَرْعِيَّةِ. يعني غنه نون مخفیٰ ده او د حروف فرعيه وو څخه ده. **دوهم جواب: دا دئ** چي دلته عبارت په تقدير د غنې والا حرف دئ يعني هغه حرف چي غنه پکښي کيږي. **دريم جواب:** دغه مخرج يې د فايدې د تکميل په خاطر بيان کړي ځکه د نورو صفاتو د ادا محل او تلفظ مخارج مقرره دي او د غنې محلِ ظهور د ټولو صفاتو څخه مختلف دئ. او په مخارجو کي د حروفو قيد للاکثر حکم الکل د لحاظ څخه دئ. **سوال:** غنه وايو او حرف ولي مراد کړو؟ **جواب:** د اخفاء په حالت کي څنګه چي پر ذات باندي د غنې د صفت غلبه وي يعني په دې حالت کي خيشومي آواز لره داسي دخل وي چي د دې څخه ماسېوا دا حرف ګرسره نه ادا کيږي يا که ادا هم سي ناقص وي، د دې وجهي خپله نون ته غنه وايي. لکه: زَيْدٌ عَدْلٌ. قُرْآنٌ هُدًى.

سوال: د دې بيان څخه معلومه سول چي نون مخفیٰ حرف فرعي دئ، ځکه هغه د مخرج اصلي او خيشوم دواړو څخه ترکيباً ادا کيږي او د حرف فرعي تعريف دا دئ: اَیْ مَا يَتَرَدَّدُ بَيْنَ الْمَخْرَجَيْنِ. پر دې بناء باندي ضروري وه چي مصنف رحمه الله د نورو حروف فرعيه وو (اماله والا الف، تسهيل والا همزه، اشمام والا صاد) مخارج هم بيان کړي وای؟ **جواب:** څنګه چي د نورو حروف فرعيه وو دوه دوه مخارج هغه وه چي مخکي تېر سول او د نون مخفیٰ دوهم مخرج د دغه ټولو مخارجو مذکوره وو څخه جلا دئ د دې وجهي يې د نون مخفیٰ مخرج بيان کړي او د نورو حروف فرعيه وو مخارج يې بيان نه کړل. **سوال:** بعضي=

(c) ketabton.com: The Digital Library

د مخرج معلومولو طریقه دا ده:

چي دغه حرف ساکن کړه او د دې څخه مخکي متحرکه همزه راوړه هر ځای چي آواز ختم سي هغه یې مخرج دئ.

=حضراتو د نون مخفٰی تعریف داسي کړی دئ: هُوَ حَرْفٌ خَفِيٌّ يَخْرُجُ مِنَ الْخَيْشُوْمِ وَلَا عَمَلَ لِلِّسَانِ فِيْهِ. یعني نون مخفٰی یو خفي حرف دئ چي د پزي د شپیلۍ څخه راوزي او په دې کي ژبي لره هیڅ دخل نه سته. او د نحوي قاعده ده چي نکره تحت النفي عموم فایده کوي نو د "لَاعَمَلَ" څخه معلومېږي چي د نون مخفٰی په ادا کولو کي ژبي لره یو ذره دخل او تعلق هم نه سته، په داسي حال کي چي دا د تحقیق خلاف دئ؟ **جواب**: دلته مطلق د عمل لسان نفي مراد نه دي بلکي د دې څخه عمل خاص او تعلق مقید نفي مقصود دئ یعني ژبي لره داسي دخل نه سته څنګه چي د اظهار په حالت کي وي، نو دا د "لَا رَجُلٌ ظَرِيْفٌ فِي الدَّارِ" د قبیل څخه دئ. امام جزري رحمه الله په دې اړه فرمایي: لَا عَمَلَ لِلِّسَانِ فِيْهِمَا كَعَمَلِهٖ فِيْهِمَا مَعَ مَا يَظْهَرَانِ أَوْ يَدْغَمَانِ بِغُنَّةٍ. یعني د اخفاء په حالت کي د دواړو نونانو په ادا کولو کي ژبي لره داسي عمل نه سته څنګه چي په حروف اظهار او حروف ادغام مع الغنة کي د ادا کولو په حالت کي سته.

ملا علي قاري رحمه الله فرمایي: وَاَنَّ النُّوْنَ الْمُخْفَاةَ مُرَكَّبَةٌ مِنْ مَخْرَجِ الذَّاتِ وَمِنْ تَحَقُّقِ الصِّفَةِ فِيْ تَحْصِيْلِ الْكَمَالَاتِ. یعني نون مخفٰی د ذات حرف د مخرج (د ژبي کناره او تالو) او د تحقق صفت غنه دواړو څخه مرکب دئ تر څو علی وجه الکمال ادا سي. یعني نون مخفٰی د ذات حرف مخرج (د ژبي کناره او تالو) او د تحقق صفت (غنې) څخه مرکب دئ تر څو په پوره دول ادا سي. یعني نون مخفی مرکب د خپل ذات حرف مخرج چي هغه د ژبي کناره او تالو دئ او د تحقق صفت چي هغه غنه ده د دغو دواړو څخه مرکب دئ تر څو په پوره توګه ادا سي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د حروفو د مخارجو اجمالي نقشه

(۳) مخرج: ع، ح	(۲) مخرج: ء، هـ	(۱) مخرج: ا، و، ی
د حلق د مابین څخه.	د حلق د آخر څخه کوم چې د سینې و خوا ته دئ.	په حالت کې د مده د خولې د خالیګاه څخه.
(٦) مخرج: ک	**(۵) مخرج: ق**	**(۴) مخرج: غ، خ**
د همدغه قاف د مخرج څخه لږ د خولې و خوا ته.	د ژبې پای کوم چې د حلقې ژوبې سره نژدې ده کله چې د لوړ تالو سره ولګېږي.	د حلق د شروع څخه کوم چې د خولې و خوا ته دئ.
(۹) مخرج: ل	**(۸) مخرج: ض**	**(۷) مخرج: ج، ش، ی (غیر مده)**
طرف اللسان چې هر کله د لوړو څلور قسمه غاښو د وریو سره ولګېږي.	د ژبې اړخ یا طرف اللسان چې کله د لوړو زامو سره ولګېږي. د چپه طرف څخه آسان او د راسته طرف څخه سخت دئ، د دواړو طرفو څخه په یوه وار ادا کول ډېر مشکل دئ.	د ژبې مابین یا وسط اللسان چې کله د تالو د مابین سره ولګېږي.
(۱۲) مخرج: ط، د، ت	**(۱۱) مخرج: ر**	**(۱۰) مخرج: ن**
ادنی اللسان چې کله د ثنایا علیا د بېخو سره ولګېږي.	دا هم د لام د مخرج په ډول دئ خو ضواحکو او ناب لره دخل نه ستته او ظهر اللسان لره هم دخل ستته.	دا هم د لام د مخرج په ډول دئ خو ضواحکو لره دخل نه ستته.
(۱۵) مخرج: ف	**(۱۴) مخرج: س، ص، ز**	**(۱۳) مخرج: ظ، ذ، ث**
د لاندې شونډې نس ا و د ثنایا علیا سرونه دي.	رأس اللسان چې هر کله د ثنایا سفلی د سرو سره ولګېږي او یو څه ثنایا علیا لره هم دخل ستته.	ادنی اللسان چې هر کله د ثنایا علیا د سرو سره ولګېږي.
(۱۷) مخرج: ن، م مخفی یا خیشوم	**(١٦) مخرج: ب، م، و (غیر مده)**	
د نون او میم مخفی غنه د خیشوم یعني د پزې د شپېلۍ څخه ادا کېږي.	"ب" د دواړو شونډو د لندې حصې د یو ځای کېدو څخه او "م" د دواړو شونډو د وچې حصې څخه او "و" (غیره مده) د دواړو شونډو د کامل ګول والي څخه ادا کېږي.	

(c) ketabton.com: The Digital Library

پنځمه روښنايي

په کومو کيفيتو (ډولو) سره چي حروف ادا کېږي هغو کيفيتو (ډولو) ته صفات ويل کېږي.[۱] او هغه پر دوه قسمه دي؛[۲] يو ډول يې دا دي که چيري

---

[۱] يعني د مخرج څخه د وتلو په وخت کي د حرف په آواز کي چي کوم کيفيت (ډول) يا حالت پيدا کېږي هغه ته صفت ويل کېږي.

[۲] صفات جمع د صفت ده. صفت وايي په لغت کي مَاقَامَ بَالشَّيْئِ يعني صفت هغه شئ دئ چي دې درېدل کوي په بل شي پوري. لکه رنګ چي په دېوال پوري ولاړ وي. او اصطلاحي تعريف يې دا ده: اَلصِّفَةُ هِيَ كَيْفِيَةٌ عَارِضَةٌ لِلْحَرْفِ عِنْدَ حُصُوْلِهِ فِي الْمَخْرَجِ. يعني صفت يو داسي کيفيت (ډول) دئ چي کله حرف د خپل مخرج څخه را ووزي نو دا صفت ور عارضېږي يعني ور وړاندي کېږي. د صفاتو څخه مخکي د اتو (۸) شيانو پېژندل ضروري دي؛ **اول د صفت لغوي او اصطلاحي معنا:** د صفت لغوي او اصطلاحي معنا مخکي تېره سول. **دوهم د صفت اقسام:** صفت پر دوه قسمه دئ؛ لازمي او عارضي. لازمي هغه صفتونه دي چي همېشه د حرف سره ورسره وي که چيري دغه صفتونه ادا نه سي نو هغه حرف به ګرسره پاته نه سي يعني د هغه حرف لفظ يا معنا ته به يې تغير ورسېږي. او عارضي هغه صفتونه دي چي د حروفو د زينت يا ښايست له پاره وي چي د هغه په نه ادا کولو سره د حروفو ښايست له منځه ځي يعني يو وخت وي او يو وخت نه وي. لکه د را ډکوالي او باريک والي. **درېيم د صفاتو تعداد دئ:** ټول صفتونه اوولس (۱۷) داني دي. **څلورم په حروفو کي څو صفات راځي؟** په حروفو کي پنځه (۵) يا شپږ (۶) او يا هم اووه (۷) صفتونه راځي. **پنځم په يوه حرف کي څو زيات صفات راځي او لږ څو صفات راځي؟** په يوه حرف کي زيات صفات اووه (۷) راځي او لږ صفات پنځه (۵) راځي. **شپږم په حروفو کي د صفاتو معلومولو طريقه:** د صفاتو معلومولو طريقه دا ده چي د صفاتو مجموعې ته =

(c) ketabton.com: The Digital Library

دغه صفات ادا نه سي نو هغه حرف به ګرسره پاته نه سي او داسي صفاتو ته صفات ذاتيه، لازمه، مميزه او مقومه ويل کېږي.[۱]

دوهم قسم يې دا دي چي هغه حرف خو پاته سي خو هغه ښايست او زينت يې پاته نه سي او داسي صفاتو ته صفات محسنه، مزينه، محليه او عارضيه ويل کېږي،[۲] اول قسم يې اوولس (۱۷) صفتونه دي.[۳]

=ګورو که چيري هغه حرف په هغه مجموعه کي موجود وو خو ډېره ښه او که چيري نه وو، نو بيا د هغه مقابل صفت ته ګورو ځکه په مقابل صفت کي يې خامخا وي. مثلاً د همس مجموعې ته ګورو که چيري هغه حرف د همس په مجموعې کي موجود وي خو ډېر ښه او که نه وي نو په جهر کي خامخا سته. **اووم د هر صفت لغوي او اصطلاحي معنا او مطلب:** چي دا به د هر صفت سره يو ځای راسي. **اتم د صفاتو د ادا کولو په وخت کي پر حروفو څه اثر لوېږي؟** د صفاتو د ادا کولو په وخت کي پر حروفو باندي د صفاتو اثر تمايز او جلاوالي دئ يعني يو حرف د نورو حروفو څخه را جلا کوي.

[۱] د دې صفاتو د تسميې وجه دا ده: لازمه ځکه ورته وايي چي دا صفات د حروفو سره همېشه ملګري دي. ذاتيه ځکه ورته وايي چي دا صفات د حروفو په ذات کي موجود دي. مميزه ځکه ورته وايي چی دا صفات د حروفو په مابين کی تمايز او جلاوالي راولي. مقومه ځکه ورته وايي چي کوم صفت په يوه حرف کي وي هغه صفت په نورو حروفو کي نه وي.

[۲] د دې صفاتو د تسميې وجه دا ده: عارضيه ځکه ورته وايي چي دا صفات عارضي دي يعني کله کله وي او کله نه وي. محليه، مزينه او محسنه په دې وجه ورته وايي چي دا صفات د حروفو د ښايست له پاره دي يعني حروف په ښايسته کېږي. لکه د را ډکوالي او داسي نور.

[۳] **يادونه:** صفات لازمه پر دوه قسمه دي؛ متضاده او غير متضاده. اول لس صفات يې متضاده دي او پاته اووه (۷) صفات يې غير متضاده دي او تضاد يې بالمقابل دي. يعني هر صفت د مقابل ضد دئ لکه همس او جهر دغه دواړه صفتونه په خپل مابين کي سره =

(c) ketabton.com: The Digital Library

(۱) همس: [۱]

په کومو حروفو کي چي دا صفت پیدا سي هغو ته مهموسه وایي. مطلب د دې صفت دا دئ چي د دې حروفو د ادا کېدو په وخت کي آواز په خپل مخرج کي په داسي کمزوری سره و دربږي چي ساه جاري وي او په آواز کي یو قسم کښته والي (نرموالی) وي.[۲] او داسي حروف لس (۱۰) دي چي مجموعه یې دا ده: **فَحَثَّهُ شَخْصٌ سَكَتَ.** [۳]

(۲) جهر: [۴]

په کومو حروفو کي چي دا صفت پیدا سي هغو ته مجهوره وایي. مطلب د دې صفت دا دئ چي د دې حروفو د ادا کېدو په وخت کي آواز په خپل مخرج کي په داسي قوت سره و دربږي چي د ساه جاري کېدل بند سي او په آواز کي

=ضد دي یعني همس د شدت ضد نه دئ او شدت د جهر ضد نه دئ یعني د خپل مقابل ضد دئ د بل یوه ضد نه دئ.

[۱] همس په لغت کي کرار والي ته وایي.

[۲] د همس تعریف همدومره دئ چي په مخرج کي آواز په داسي کمزوري سره ودربږي چي ساه جاري وي او په آواز کي یو قسم کښته والي وي. دا مطلب د لغت په مرسته سره د همس د لفظ څخه معلومېږي او "ساه جاري کېدل" په تعریف کي داخل نه دئ لیکن دا ساه جاري کېدل یې علامه ده چي مهموسه حروف باید ساکن ادا کړل سي. د مثال په ډول اَثْ چي د کښته آواز سره ساه راوزي، ځکه چي ساه یو څه آواز جوړېږي او یو څه په خپل تنفسي حالت باندي پاته کېږي.

[۳] د دې مجموعې معنا دا ده: شوق او ترغیب ورکړئ هغه چا ته چي چپوالي یې غوره کړی وي.

[۴] جهر په لغت کي لوړوالي ته وایي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

یو قسم لوړوالي وي.[۱] او د مهموسه حروفو څخه ماسېوا نور ټوله حروف مجهوره دي. همس او جهر یو د بل مقابل (ضد) دي.

(۳) شدت: [۲]

په کومو حروفو کي چي دا صفت پیدا سي هغو ته شدیده وایي. مطلب د دې صفت دا دئ چي د دې حروفو د ادا کېدو په وخت کي آواز په خپل مخرج کي په داسي قوت سره و درېږي چي آواز بند سي او په آواز کي یو قسم سختي وي[۳] او داسي حروف اته (۸) دي چي مجموعه یې دا ده: اَجِدُکَ قَطَبْتَ.[۴]

(۴) رخوت: [۵]

په کومو حروفو کي چي دا صفت پیدا سي هغو ته رخوه وایي. مطلب د دې صفت دا دئ چي د دې حروفو د ادا کېدو په وخت کي آواز په خپل مخرج کي په داسي کمزورۍ سره و درېږي چي آواز جاري وي او په آواز کي یو قسم

---

[۱] د جهر تعریف همدومره دئ چي په مخرج کي آواز په داسي قوت سره ودرېږي چي په آواز کي لوړوالي وي. "او ساه جاري کېدل بند سي" دا عبارت د تعریف څخه خارج دئ ځکه چي دا محضي یوه علامه ده. مطلب یې دا دئ چي مجهوره حروف باید ساکن ادا کړل سي. د مثال په ډول په اَدْ کي ټوله آواز په زوره سي، ځکه چي ټوله ساه آواز جوړېږي.

[۲] شدت په لغت کي سختي ته وایي.

[۳] د شدت معنا ده سختوالي او ټینګوالي یعني په مخرج کي آواز په داسي سختي سره ودرېږي که چیري په ساکن حالت کي د یوه حرف آواز جاري ساتل وغواړي نو دا نه سي کولای یعني امکان یې نه سته، نو اصلي تعریف داسي دئ چي حرف په داسي ټینګي او سختي سره ادا سي چي د سکون په حالت کي آواز بند سي. لکه: اَقْ.

[۴] د دې مجموعې معنا دا ده: ما ته تروش مخی پیدا کړې.

[۵] د را په کسره سره رِخوت په لغت کي نرموالي ته وایي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

نرمي وي[1] او د شديده او متوسطه حروفو څخه ماسېوا نور ټول حروف رخوه دي او د متوسطه بيان هم را روان دئ.

د همس او جهر په ډول شدت او رخوت هم يو د بل مقابل (ضد) دي او د دې دواړو صفتو په مابين کي يو بل صفت دئ.

توسط: [2]

په کومو حروفو کي چي دا صفت پيدا سي هغو ته متوسطه او بينيه وايي. مطلب د دې صفت دا دئ چي آواز په دې حروفو کي نه پوره بند وي او نه پوره جاري وي.[3] (حقيقة التجويد)

داسي حروف پنځه دي مجموعه يې دا ده: لِنْ عُمَرُ.[4]

دا توسط جلا صفت نه شمېرل کېږي ځکه په دې کي يو څه شدت او يو څه رخوت دئ نو د دې دواړو صفتو څخه جلا صفت نه سو.

---

[1] د تعريف خلاصه يې دا ده: چي آواز په خپل مخرج کي په داسي کمزورۍ سره ودرېږي چي په آواز کي يو ډول نرمي وي او د نرمي علامه دا ده چي د سکون په حالت کي د رخوه حروفو آواز جاري سي. د مثال په ډول: اَسْ.

[2] توسط په لغت کي د يو شي مابين ته وايي او اصطلاحي تعريف او مطلب يې خپله مصنف رحمه الله ذکر کړي دي. بله دا خبره ياد ساتل پکار ده چي توسط جلا صفت نه دئ ځکه که چيري بل صفت وګڼل سي نو صفتونه اتلس (۱۸) کېږي او حال دا دئ چي صفتونه اوولس (۱۷) دي. ځکه په توسط کي نه پوره شدت او نه پوره رخوت دئ نو ځکه توسط يو مستقل صفت نه بلل کېږي بلکي د شدت او رخوت ترمنځ يو صفت دئ.

[3] يعني نه د شديده په ډول سختي پکښي سته او نه د رخوه په ډول نرمي پکښي سته بلکي د دواړو صفتونو تر مابين يو منځنی حالت دئ. خلاصه دا ده چي په دې صفت کي شدت ناقصه او رخوت ناقصه سته يعني دواړه صفتونه پکښي ناقص دي پوره نه دي.

[4] د دې مجموعې معنا دا ده: نرم سه اې عمره!

(c) ketabton.com: The Digital Library

شبه: [۱]

په دې ځای کې یوه شبه ده، هغه دا ده چې حرف تا او حرف کاف یې په مهموسه کې هم شمېرلي دي په داسې حال کې چې په دې کې هم آواز بندېږي او د دې سببه یې په شدیده وو کې هم شمېرلی دي؟

د دې جواب دا دئ چې په دې دواړو حروفو کې همس کمزوری (ضعیف) دئ شدت زورور (قوي) دئ، نو د شدت د قوي کېدو په سبب خو به آواز بند سي خو د لږ همس کولو وروسته یو څه اندازه ساه هم جاري وي خو په دې ساه جاري کېدو کې هم ډېر احتیاط ساتل پکار دئ. ځکه که چیري آواز جاري سي نو کاف او تا به شدیده نه سي پاته بلکي رخوه به سي او دوهم دا چې په دې کې به د ها آواز پیدا سي او غلط به سي.

(۵) استعلاء: [۲]

په کومو حروفو کې چې دا صفت پیدا سي هغو ته مستعلیه وایي. مطلب د دې صفت دا دئ چې د دې حروفو د ادا کېدو په وخت کې همېشه د ژبې پای (اقصی اللسان) لوړ تالو ته پورته کېږي چې د هغه د لوړېدو په وجه دا حروف

---

[۱] په دغه شبه کي یو اعتراض واردېږي، د اعتراض خلاصه دا ده: چې حرف تا او حرف کاف دي په مهموسه کې هم شمېرلي دي او په شدیده کې دي هم شمېرلي دي نو دا څنګه کېدای سي چې په یوه حرف کې دي د همس په خاطر ساه جاري وي او د شدیده په خاطر دي آواز بند وي؟ موږ د دې اعتراض له پاره دوه جوابونه ورکوو؛ اول جواب دا دئ: چې په دې حروفو کې شدت قوي دئ خو د لږ همس سره ډېر نه. دوهم جواب دا دئ: چې تا به دا اعتراض هغه وخت کولای که چیري همس او شدت سره ضد وایي، موږ مخکي وویل چې د صفاتو تضاد بالمقابل دئ. د همس ضد جهر دئ ځکه که چیري یو سړی چپ وي د هغه آواز خو بند وي نو آیا د هغه ساه هم بنده وي او داسې نه ده.

[۲] استعلاء په لغت کې لوړوالي ته وایي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ډک ويل کېږي او داسي حروف اووه (۷) دي چي مجموعه يې دا ده: خُصَّ ضَغْطٍ قِظْ.

(٦) استفال: [۱]

په کومو حروفو کي چي دا صفت پيدا سي هغو ته مستفله وايي. مطلب د دې صفت دا دئ چي د دې حروفو د ادا کېدو په وخت کي د ژبي پای (اقصی اللسان) و لوړ تالو ته نه پورته کېږي چي د نه پورته کېدو په وجه دا حروف باريک ويل کېږي.

د مستعليه حروفو څخه ماسېوا نور ټوله حروف مستفله دي او دا دواړه صفتونه يعني استعلاء او استفال هم يو د بل مقابل (ضد) دي.

(۷) اطباق: [۲]

په کومو حروفو کي چي دا صفت پيدا سي هغو ته مطبقه وايي. مطلب د دې صفت دا دئ چي د دې حروف د ادا کېدو په وخت کي د ژبي مابين (وسط اللسان) د لوړ تالو سره موښلي او داسي حروف څلور دي: (ص، ض، ط، ظ).

(۸) انفتاح: [۳]

په کومو حروفو کي چي دا صفت پيدا سي هغو ته منفتحه وايي. مطلب د دې صفت دا دئ چي د دې حروفو د ادا کېدو په وخت کي د ژبي مابين (وسط اللسان) د لوړ تالو څخه جلا وي که څه هم د ژبي پای (اقصی اللسان) د پورته

---

[۱] استفال په لغت کي کښته والي ته وايي.

[۲] اطباق په لغت کي چسپېدلو ته وايي. يعني يو شی چي په بل شي پوري چسپ سي. په اطباق کي وسط اللسان د مقابل تالو سره چسپېږي.

[۳] انفتاح په لغت کي خلاصوالي ته وايي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

تالو سره و موښتلېږي لکه څنګه چي په قاف کي موښتلي او که و نه موښتلېږي. (جهد المقل مع شرح)

د مطبقه حروفو څخه ماسېوا نور ټول حروف منفتحه دي او دا دواړه صفتونه یعني اطباق او انفتاح یو د بل مقابل (ضد) دي.

(۹) اذلاق: [۱]

په کومو حروفو کي چي دا صفت پیدا سي هغو ته مذلقه وایي. مطلب د دې صفت دا دئ چي دا حروف د ژبي او شونډانو د کنارې څخه ډېر په آسانۍ او ژر سره ادا کېږي او داسي حروف شپږ (٦) دي چي مجموعه یې دا ده: فَرَّ مِنْ لُبِّ. [۲]

یعني په دې کي چي کوم حروف شفوي دي هغه د شونډانو د کنارې څخه ادا کېږي او د شفویه مطلب په شپاړلسم مخرج کي تېر سوی دئ او کوم چي شفویه نه دي هغه د ژبي د کنارې څخه ادا کېږي. (درة الفرید للشیخ الدهلوی رحمه الله)

(۱۰) اصمات: [۳]

---

[۱] اذلاق په لغت کي طرف یا بغل ته وایي.

[۲] د دې مجموعې معنا دا ده: د عقل خاوند د بې عقل د مجلس څخه وتښتېدي، ځکه د ده عقل دا اجازه نه ورکوي چي د بې عقله سره کښېني.

[۳] اصمات په لغت کي سختي ته وایي.

یادونه: د څلورو صفتو پر بنیاد په قرآن کریم کي چي څومره حروف دي هغه پر درې (۳) قسمه دي او هغه څلور صفتونه دا دي: استعلاء، استفال، انفتاح او اطباق. **اول قسم** یې مستعلیه مطبقه دي چي دا څلور حروف دي: ص، ض، ط، ظ. دا څلور حروف همېشه ډک ویل کېږي ځکه چي په دې څلورو حروفو کي د ژبي پای (اقصی اللسان) او د ژبي مابین=

(c) ketabton.com: The Digital Library

په کومو حروفو کې چې دا صفت پیدا سي هغو ته مصمته وایي. مطلب د دې صفت دا دئ چې دا حروف د خپل مخرج څخه په مضبوطي او سختي سره ادا کېږي، په آسانۍ او ژر سره نه ادا کېږي.

د مذلقه حروفو څخه ماسېوا نور ټوله حروف مصمته دي او دا دواړه صفتونه یعني اذلاق او اصمات یو د بل مقابل (ضد) دي.

دې لسو (۱۰) صفتو ته صفات لازمه متضاده وایي ځکه چې یو د بل مقابل (ضد) دي.

لکه مخکي چې موږ وویل چې مخته کوم صفات راځي هغو ته "**غیر متضاده**" وایي او د صفات متضاده وو څخه هیڅ حرف خالي نه پاته کېږي، بلکي څومره حروف چې دي پر هر حرف باندي د مقابل صفتو څخه یو نه یو صادقېږي. او صفات غیر متضاده په بعضو حروفو کي وي او په بعضو حروفو کي به نه وي "**صفات غیر متضاده**" دا دي:

(۱۱) صفیر: [1]

=(وسط اللسان) مقابل تالو ته پورته کېږي او په کومو حروفو کي چې د ژبي مابین او د ژبي پای مقابل تالو ته پورته سي هغه حروف همېشه ډک ویل کېږي. **دوهم قسم** یې مستعلیه منفتحه دي چې دا درې حروف دي: خ، غ، ق. دا درې حروف همېشه متوسط ویل کېږي یعني نه ډک او نه باریک، ځکه د دې حروفو د ادا کېدو په وخت کي د ژبي مابین مقابل تالو ته نه پورته کېږي او په کومو حروفو کي چې یوازي د ژبي پای مقابل تالو ته پورته سي هغه همېشه متوسط ویل کېږي. **درېیم قسم** یې مستفله منفتحه دي او دا حروف د مستعلیه مطبقه او مستعلیه منفتحه څخه ماسېوا نور ټوله حروف مستفله منفتحه دي، ځکه په کومو حروفو کي چې نه د ژبي مابین مقابل تالو ته پورته سي او نه د ژبي پای مقابل تالو ته پورته سي هغه حروف همېشه باریک (تش) ویل کېږي.

[1] صفیر په لغت کي شپېلکي ته وایي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

په کومو حروفو کې چې دا صفت پیدا سي هغو ته صفیریه وایي. مطلب د دې صفت دا دئ چې د دې حروفو د ادا کېدو په وخت کي یو تېز آواز د شپیلکي په ډول راوزي او داسي حروف درې (۳) دي: ص، ز، س.[1]

(۱۲) قلقله:[2]

په کومو حروفو کي چې دا صفت پیدا سي هغو ته حروف قلقله وايي. مطلب د دې صفت دا دئ چې د سکون په حالت کي د دې حروفو د ادا کېدو په وخت کي په مخرج کي حرکت پیدا کېږي.[3]

داسي حروف پنځه دي چې د هغو مجموعه دا ده: **قُطْبُ جَدٍّ**.[4]

(۱۳) لین:[5]

په کومو حروفو کي چې دا صفت پیدا سي هغو ته حروف لینیه وايي. مطلب د دې صفت دا دئ چې دا حروف د خپل مخرج څخه په داسي نرمي ادا

---

[1] صفیر پر درې (۳) قسمه دي؛ **اول قسم** یې صفیر اعلیٰ دئ چې هغه په حرف زا کي دئ. **دوهم قسم** یې صفیر متوسط دئ چې هغه په حرف سین کي دئ. **درېیم قسم** یې صفیر ادنیٰ دئ چې هغه په حرف صاد کي دئ.

[2] قلقله په لغت کي حرکت او جُنبش ته وايي.

[3] قلقله پر دوه ډوله ده؛ یوه قلقله کُبری او بله قلقله صُغری ده. قلقله کبری هغه ده چې حرف د قلقلې د کلمې په پای کي راسي او هغه حرف به ساکن وي، سکون که عارضي وي او که اصلي. دوهم ډول یې قلقله صُغری ده هغه دا ده چې حرف د قلقلې د کلمې په مابین کي راسي او هغه حرف به ساکن وي په سکون اصلي سره ځکه قلقله پر ساکن حرف باندي کېږي.

[4] د دې مجموعې معنا دا ده: د نېکبختۍ مدار او یا د نېکبختۍ ستوری او یا د بزرګۍ ستوری.

[5] لین په لغت کي نرمي ته وايي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

کېږي كه چيري څوک پر دې باندي مد کول وغواړي کولای سي چي مد پر وکړي.[۱]

داسي حروف دوه (۲) دي: واؤ ساکن او یاء ساکنه هر کله چي د دوی پر ماقبل (مخکي) حرف باندي فتحه (زور) وي. لکه: مِنۡ خَوۡفٍ، وَالصَّيۡفِ.

(۱۴) انحراف:[۲]

په کومو حروفو کي چي دا صفت پیدا سي هغو ته منحرفه وايي او داسي حروف دوه (۲) دي: لام او را.

مطلب د دې صفت دا دئ چي د دې حروفو د ادا کېدو په وخت کي په لام کي د ژبي د کنارې و طرفته او په را کي د ژبي شاه (ظهر اللسان) او څه د لام و مخرج ته مېلان پیدا سي.[۳] (یعني د لام د ادا کېدو په وخت کي د را و مخرج

---

[۱] یعني د حروف مده آواز د جوف دهن څخه راوزي په دوی کي د آواز اوږدولو پوره پراخي (وسعت) سته. خو هر کله چي د حروف لینیو مخرج معلوم وو نو ځکه په دوی کي د آواز اوږدولو هیڅ امکان نه سته. لیکن د مد فرعي په احوالو کي به معلومه سي چي د مد بعضي صورتونه داسي دي چي په هغو کي د مد محل حروف لین وي او هغه کښېږي یعني مد پر کېږي. د دې اعتراض د دفع کولو له پاره د تجوید علماوو په حروف لین کي داسي نرمي غوره کړه چي پر دوی باندي مد کېدای سي همدغه نرمي ده چي د لین صفت ورته ویل کېږي او د مصنف رحمه الله دا عبارت د فکر کولو وړ دئ "چي که چیري څوک پر دې باندي مد کول وغواړي کولای سي چي مد پر وکړي".

[۲] انحراف په لغت کي مېلان ته وايي.

[۳] په لام او را کي د انحراف مطلب دا دئ چي په دې دواړو کي د خپل مخرج څخه د متجاوز کېدو او یو او بل ته د مایل کېدو او ګرځېدو حالت پیدا کېږي. څنګه چي لام د حافة اللسان څخه شروع کېږي او وروسته د طرف اللسان یعني د را و مخرج ته مېلان کوي. او را چي کله د طرف اللسان څخه شروع کېږي نو وروسته و ظهر اللسان او یو څه د لام و مخرج ته =

(c) ketabton.com: The Digital Library

ته مېلان وي او د را د ادا کېدو په وخت کي د لام و مخرج ته مېلان وي. (درة الفريد)

(۱۵) تکرير:[۱]

دا صفت يوازي په حرف را کي دئ. مطلب د دې صفت دا دئ چي څنګه چي د دې د ادا کېدو په وخت کي په ژبه کي يوه لړزه يعني رېږدېدل وي له دې وجهي په دغه وخت کي د تکرار مشابهت وي.[۲]

دا مطلب نه دئ چي په دې کي تکرار ښکاره کړل سي ځکه چي دا بيا هم يو حرف دئ زيات حروف نه دي.[۳] (دُرة الفريد ملخصاً)

=ميلان کوي، نو د دې وجهي کوچنی چي کله خبري زده کوي نو د لام پر ځای را وايي. لکه د راکړه پر ځای "لاکه" او د راوړه پر ځای "لاوله" چي د دې انحراف په وجه د هغه څخه د را پر ځای لام ادا کېږي. (نهاية القول: ص: ۵۲)

[۱] تکرير په لغت کي لړزه يا رپېدو ته وايي.

[۲] د تکرير تعريف دا دئ (د حرف د ادا کېدو په وخت کي په ژبه کي لړزه وي الخ) او دا صفت يوازي په را کي دئ او دا بايد په داسي نرمي يا لطافت سره ادا کړل سي چي را مکرره نه سي او دا هغه وخت مکرره کېږي چي کله په ويلو کي د دې صفت د ښکاره کولو ښه کوښښ وسي. حقيقت دا دئ چي د دې صفت پټول پکار دئ ځکه چي د لړزې يا رپېدو د آواز سره څه تعلق د دئ؟ که څه هم مشدده وي. لکه: كَرَّةٌ او مَرَّةٌ. او په را کي د اذلاق همدغه تقاضا او غوښتنه ده.

[۳] دلته يوه خبره ياد ساتل ضروري ده چي تکرير پر درې (۳) قسمه دي: **اول عين تکرير دئ:** عين تکرير دا دئ چي يو حرف هم په خپل مخرج کي او هم په صفت کي مکرر سي. **دوهم مشابه بالتکرير دئ:** مشابه بالتکرير دا دئ چي يو حرف په مخرج او په صفاتو کي يو وي خو سامع يا اورېدونکی دا فکر وکړي چي تکرير يې وکړي. **درېيم عدم تکرير دئ:** عدم تکرير دا دئ چي يو حرف نه په مخرج کي وويل سي او نه په صفاتو کي وويل=

(c) ketabton.com: The Digital Library

(۱٦) تفشي: [۱]

دا صفت یوازي په شین کي دئ. مطلب د دې صفت دا دئ چي د شین د ادا کولو په وخت کي آواز د ننه په خوله کي پاشل کېږي. (درة الفرید)

(۱۷) استطالت: [۲]

دا صفت یوازي په ضاد کي دئ. مطلب د دې صفت دا دئ چي د ضاد د ادا کېدو په وخت کي د مخرج د شروع څخه د مخرج تر پای پوري [۳] یعني د ژبي د حافې (حافة اللسان) د اول څخه تر آخره پوري آواز جاري وي.

=سي. نو دلته مراد مشابه بالتکریر دئ، ځکه که عین تکریر مراد سي نو په قرآن کریم کي به د ځان څخه حروف زیات سي او دا لحن جلي دئ او نه عدم تکریر مراد دئ ځکه په قرآن کریم کي به حروف کم سي او دا هم لحن جلي دئ او لحن جلي حرام دئ، نو ځکه دلته زموږ مراد مشابه بالتکریر دئ.

[۱] تفشي په لغت کي پاشلو ته وایي.

[۲] استطالت په لغت کي اوږدوالي ته وایي.

[۳] د دې عبارت څخه دا ښکاره سوه چي د ژبي د حافې اِبتدا د نواجذو د مقابل څخه کېږي او دغه اقصٰی یي حافه ده او انتهاء یې په هغه برخه باندي کېږي کوم چي د ضواحکو مقابل دئ او همدغه ادنٰی یي حافه ده، د کوم څخه چي د لام د مخرج ابتدا کېږي خو د مخرج د اوږدوالي په وجه په آواز کي هم یو څه اوږدوالي راځي. په ضاد او ظا کي لوي فرق خو د مخرج دئ ځکه چي د دواړو مخارج جلا جلا دي خو یو څه فرق یې په استطالت سره هم کېږي چي دا صفت یوازي په ضاد کي دئ او په پاته تولو صفاتو کي چي متضاده دي دواړه مشترک دي. د دې صفاتو د اشتراک په وجه ویل سوي دي چي ضاد مشابه بالظاء دئ دا تشابه او مشابهت قائمول او د عین ظا څخه د ساتلو مسئله د دې فن یوه نازکه مسئله ده چي د دې فرق ساتلو له پاره د مشاقو استادانو څخه استفاده کول ضروري ده. بیا دا هم یاد ساتل پکار دي چي د آواز په اوږدولو کي دي مبالغه نه کوي ځکه چي دا اوږدوالي یو معمولي او لږ دئ د یوه الف د اندازې څخه هم کم دئ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

يعني د ضاد مخرج چي څومره اوږد دئ نو په پوره مخرج کي د آواز د جاري کېدو له وجهي به آواز هم اوږد سي. (جهد المقل)

لومړۍ فايده:

که چيري و يو چا ته دا شبه (شک) وي چي دا اووه (۷) صفتونه چي په آخر کي ذکر سول په کومو حروفو کي چي دا صفتونه نه وي په هغو کي به د دې صفتونه ضد خامخا وي. د مثال په ډول په ضاد کي د استطالت صفت دئ نو په پاته ټولو حروفو کي به عدم استطالت وي، نو دا دوارړه ضده چي سره يو ځای سول نو ټولو حروفو لره شامل سول، نو بيا د صفات لازمه متضاده او غير متضاده وو څه فرق سو؟

د دې جواب دا دئ چي دا خو صحيح ده خو په صفاتو متضاده وو کي د هر صفت د ضد لپ.تر لږ.نوم هم وو[1] او د دوارړو نومو څخه به پر هر حرف باندي يو نه يو نوم صادقېږي. دلته څنگه چي د ضد نوم نه سته له دې وجهي د ضد د صادق کېدلو اعتبار و نه کړل سو، په دې دوارړو صفتو کي دا فرق سو.

دوهمه فايده:

يوازي د مخارجو او صفاتو ته د کتلو په وجه د خپل صحيح ادا کېدو يقين مه کوئ. په دې کي د يو مشاق استاذ څخه د مشق (تمرين) کولو ضرورت دئ. که چيري داسي يو استاذ درته پيدا نه سي نو بالکل د بې خبره پاته کېدو پر ځای د تجويد د کتابو څخه گټه اخيستل هم غنيمت دئ.

---

[1] د نوم د نه کېدو وجه دا ده چي عدم استطالت څه مفهوم وجودي نه دئ بلکي مفهوم سلبي دئ او د شيانو (اشياء) تعريفونه د حقائق ثابته وو او نفس الامري مفهوم په مقابله کي کېږي، د دې سببه عدم استطالت نه يو صفت وگڼل سو او نه ورته څه نوم تجويز سو داسي کول د علمي شان څخه منافي دئ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

درېیمه فایده:

د دې روښنایي په اول کي د صفت لازمه ذاتیه په تعریف کي لیکل سوي دي چي که چیري هغه صفت ادا نه سي نو هغه حرف به پاته نه سي. دا حرف نه پاته کېدل پر څو قسمه دي:

یو دا چي په بل حرف بدل سي.[۱] دوهم دا چي هغه حرف خو وي لیکن په هغه کي څه کمي او نقصان راسي.[۲] درېیم دا چي د هغه حرف عربیت پاته نه سي (یعني عجمي سي) بلکي د ځانه جوړ سوی حرف سي.[۳]

همدا حال دئ د صحیح مخارجو څخه د حروفو د نه ادا کولو چي کله یو حرف سي او کله بل حرف سي، کله په هغه کي څه کمي راسي او کله بالکل د ځانه جوړ سوی حرف سي په داسي تېروتنو سره بعضي وختونه لمونځ هم فاسدېږي، له دې وجهي که چیري داسي غلطي وسي نو خاص د دغه ځای پوښتنه کول او د یوه معتبر عالم څخه د دې مسئلې پوښتنه کول ضروري ده.

همدارنګه د زور، زیر یا کموالي او زیاتوالي د تېروتنو همدغه حکم دئ چي د هغه مثالونه په دوهمه روښنایي کي ذکر سول. که چیري داسي د زور، زیر او نوري داسي تېروتني وسي هم دي د یوه معتبر عالم څخه د مسئلې پوښتنه وکړل سي.

---

(۱) د مثال په ډول که چیري په حرف طا کي د استعلاء او اطباق صفت ادا نه سي نو حرف تا به سي.

(۲) د مثال په ډول قلقله و نه کړي یا په حرف شین کي تفشي و نه کړي.

(۳) یعني یو غیر عربي حرف سي. د مثال په ډول دال په ډال سره بدل سي. موږ د مالیزیا په خلکو کي د دې لیدنه کړې ده چي دوی د دال پر ځای ډال وایي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

څلورمه فايده:

په حروفو کي چي د مخارجو او صفات لازمه په سبب سره چي کومي نيمگړتياوي کېږي د فن تجويد اصلي مقصد د هغو تېروتنو څخه ځان ساتل دئ. له همدې وجهي مو د مخارجو او صفاتو بيان د ټولو قاعدو څخه مخکي راوړي. اوس چي د صفات محسنه[1] متعلق قاعدې راځي، هغه د دې ذکر سوی مقصد څخه په دوهمه درجه کي دي خو اوس په عام ډول سره د دې دوهمي درجې د قواعدو لحاظ تر هغه اصلي مقصد زيات کېږي. د هغه وجه دا ده چي په دې قواعدو سره نغمه ښايسته کېږي او عام خلک د نغمې زيات خيال ساتي او د مخارجو او د صفات لازمه وو په نغمه کي هيڅ دخل نه ستة له دې وجهي و دې ته توجه کمه کوي.

پنځمه فايده:

لکه څنگه چي دا د بې پرواهي خبره ده چي څوک په تجويد کي کوښښ نه کوي، همدا ډول زياتى (تجاوز) بلل کېږي چي لږ قواعدي يادي کړي نو ځان کامل (پوره) وگڼي او نور حقير، خوار او د هغوی لمونځونه فاسد وگڼي، يا په چا پسي لمونځ نه کوي. محقيقينو علماوو د عامو مسلمانانو د گناهگاره کېدو او د هغوی د لمونځونو د نه صحيح کېدو حکم نه دي کړی. په دې کي د اعتدال درجه قائمول د هغو علماوو کار دئ کوم چي د قرآئت د ضروري گڼلو

---

[1] محسنه يعني حروفو ته ښايست ورکوونکي صفتونه، محليه يعني حروفو ته زينت ورکوونکي صفتونه خو دې صفاتو ته اکثره علماء صفات عارضه وايي. مطلب دا چي په دا صفتونه په حروفو کي همېشه نه وي بلکي کله وي او کله نه وي او که چيري دا صفتونه ادا نه سي نو د حروفو و ذات او حقيقت ته هيڅ تاوان نه رسېږي خو په ښايست کي يې فرق راځي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

سره سره په فقه او حديثو باندي هم نظر ساتي، د دې مسئلې تحقيق په دوهمه روښنايي کي وګورئ.

د حروفو د صفاتو اجمالي نقشه

يادونه:

د دغه اوولسو (۱۷) صفاتو پر بنياد باندي ټوله حروف پر پنځه (۵) قسمه دي:

۱. اقوی: هغه حروفو ته وايي چي ټول صفات يې د قوت وي، که يو صفت د ضُعف پکښې وي پروا نه لري.

۲. قوي: هغه حروفو ته وايي چي ټول صفات يې د قوت وي او لږ يې د ضُعف وي.

۳. متوسط: هغه حروفو ته وايي چي بعضي صفات يې د قوت وي او بعضي صفات يې د ضُعف وي.

۴. ضعيف: هغه حروفو ته وايي چي ټول صفات يې د ضُعف وي، که يو صفت د قوت پکښې وي پروا نه لري.

۵. ضعيف: هغه حروفو ته وايي چي ډېر صفات يې د ضُعف وي او لږ يې د قوت وي.

شمېره	حروف	صفـــــات							تعداد	درجه
۱.	ا	جهر	رخوت	استفال	انفتاح	اصمات	.	.	۵	ضعيف
۲.	ب	جهر	شدت	استفال	انفتاح	اذلاق	قلقله	.	٦	متوسط
۳.	ت	همس	شدت	استفال	انفتاح	اصمات	.	.	۵	ضعيف
۴.	ث	همس	رخوت	استفال	انفتاح	اصمات	.	.	۵	ضعيف
۵.	ج	جهر	شدت	استفال	انفتاح	اصمات	قلقله	.	٦	قوي
٦.	ح	همس	رخوت	استفال	انفتاح	اصمات	.	.	۵	اضعف
۷.	خ	همس	رخوت	استعلاء	انفتاح	اصمات	.	.	۵	ضعيف
۸.	د	جهر	شدت	استفال	انفتاح	اصبات	.	.	٦	قوي

(c) ketabton.com: The Digital Library

۹.	ذ	جهر	رخوت	استفال	انفتاح	اصمات	.	.	۵	ضعیف
۱۰.	ر	جهر	توسط	استفال	انفتاح	اذلاق	انحراف	تکریر	۷	متوسط
۱۱.	ز	جهر	رخوت	استفال	انفتاح	اصمات	صفیر	.	٦	متوسط
۱۲.	س	همس	رخوت	استفال	انفتاح	اصمات	صفیر	.	٦	ضعیف
۱۳.	ش	همس	رخوت	استفال	انفتاح	اصمات	تفشي	.	٦	ضعیف
۱۴.	ص	همس	رخوت	استعلاء	اطباق	اصمات	صفیر	.	٦	قوي
۱۵.	ض	جهر	رخوت	استعلاء	اطباق	اصمات	استطالت	.	٦	اقوی
۱٦.	ط	جهر	شدت	استعلاء	اطباق	اصمات	قلقله	.	٦	اقوی
۱۷.	ظ	جهر	رخوت	استعلاء	اطباق	اصمات	.	.	۵	اقوی
۱۸.	ع	جهر	توسط	استفال	انفتاح	اصمات	.	.	۵	قوي
۱۹.	غ	جهر	رخوت	استعلاء	انفتاح	اصمات	.	.	۵	قوي
۲۰.	ف	همس	رخوت	استفال	انفتاح	اذلاق	.	.	۵	اضعف
۲۱.	ق	جهر	شدت	استعلاء	انفتاح	اصمات	قلقله	.	٦	اقوی
۲۲.	ک	همس	شدت	استفال	انفتاح	اصمات	.	.	۵	ضعیف
۲۳.	ل	جهر	توسط	استفال	انفتاح	اذلاق	انحراف	.	٦	متوسط
۲۴.	م	جهر	توسط	استفال	انفتاح	اذلاق	.	.	۵	ضعیف
۲۵.	ن	جهر	توسط	استفال	انفتاح	اذلاق	.	.	۵	ضعیف
۲٦.	و	جهر	رخوت	استفال	انفتاح	اصمات	لین	.	٦	ضعیف
۲۷.	ه	همس	رخوت	استفال	انفتاح	اصمات	.	.	۵	اضعف
۲۸.	ء	جهر	شدت	استفال	انفتاح	اصمات	.	.	۵	قوي
۲۹.	ی	جهر	رخوت	استفال	انفتاح	اصمات	لین	.	٦	ضعیف

(c) ketabton.com: The Digital Library

شپږمه روښنايي

پوهېدل پكار دي چي دا صفتونه په ټولو حروفو كي نه دي، يوازي په اتو (۸) حروفو كي دي[۱] چي په مختلفو حالاتو كي د مختلفو صفاتو رعايت كېږي هغه حروف دا دي:

لام، را، ميم ساكن او مشدد، نون ساكن او مشدد او په نون ساكن كي تنوين هم داخل دي كه څه هم په ليكلو كي نون نه دئ خو په ويلو كي نون دئ. د مثال په ډول پر با چي دوه زوره وي نو بَنْ ويل كېږي.[۲]

---

[۱] ليكن د دې خبري مطلب دا نه دئ چي په فن تجويد كي يوازي او يوازي د اتو (۸) حروفو صفات عارضيه دي، ځكه د فن تجويد په كتابو كي د ادغام صغير او ادغام كبير ذكر هم سته كوم چي صفات عارضيه دي او په ډېرو حروفو كي پيدا كېږي. بلكي مطلب دا دئ په دې كتاب كي كوم چي د ابتدايي زده كوونكو له پاره دي او مختصر دئ يوازي د اتو (۸) حروفو صفات عارضيه ذكر كېږي د دغه اتو (۸) حروفو مجموعه دا ده: اَوْيَرْمَلَانِ.

[۲] نون ساكن هغه نون دئ چي مرسوم وي (ليكل سوى وي) او پر هغه باندي حركت نه ويل كېږي. تنوين هغه نون ساكن دئ چي د اسم په آخر كي راسي او مرسوم نه وي. د نون ساكن او تنوين څلور مشهور توپيرونه دا دي: ۱ – نون ساكن په وقف او وصل دواړو حالتو كي ويل كېږي او نون تنوين يوازي په وصل كي ويل كېږي په وقف كي نه ويل كېږي. ۲– نون ساكن هر ځاى مرسوم يعني ليكلى وي ماسېوا د دې څو لفظو څخه "لَيَكُونًا" (سورة يوسف) او "لَنَسْفَعًا" (سورة العلق) چي دا نون تنوين نه دئ او ماسېوا د "كَاَيِّنْ" د لفظ څخه چي هر ځاى راسي. ۳ –نون ساكن د كلمې په مابين كي او پاى كي راتلاى سي او تنوين همېشه =

(c) ketabton.com: The Digital Library

الف چي همېشه د هغه مخکي زور وي، واؤ ساکن چي د هغه مخکي پېښ يا زور وي، ياء ساکنه چي هر کله د هغې مخکي زير يا زور وي، څلورمه روښنايي اول مخرج د الف او همزې فرق او حقيقت بيان سوی دئ بيا يې وګورئ.

په دغه حروفو کي ځيني داسي صفتونه سته چي بې له د استاد د ښوولو څخه ادا کېږي، د هغو صفاتو د بيانولو ضرورت نه سته. د مثال په ډول د الف، واؤ او ياء چيري ثابت پاته کېږي او چيري حذف کېږي. دلته يوازي هغه صفتونه ذکر کېږي چي په يوازي ويلو سره سړی نه په پوهېږي[1] بلکي په خپله اراده غواړي لکه ډک ويل، باريک ويل، غنه کول يا نه کول او مد کول يا نه کول. اوس د دې اتو (۸) حروفو قاعدې جلا جلا ذکر کېږي.

=د کلمې په آخر کي راځي. ۴-نون ساکن د کلمې په درو ډولو (اسم، فعل، حرف) کي وي او نون تنوين همېشه د اسم په آخر کي وي.

[1] د مثال په ډول د التقاء ساکنين په سبب اول ساکن حرف مده حذف کول. لکه: اَقِيْمُوْا الصَّلٰوةَ. يا کسره ورکړي او و يې وايي لکه: قُلِ ادْعُوا اللهَ او داسي نور.

(c) ketabton.com: The Digital Library

اوومه روښنايي

(دلام په قاعدو کي)

د "الله" په لفظ کي چي کوم لام دئ د دې ځخه مخکي که چيري زور لرونکی يا پېښ لرونکی حرف وي نو دغه لام به ډک ويل کېږي. د مثال په ډول: اَرَادَاللهُ، رَفَعَهُ اللهُ او دې ډک ويلو ته تفخيم ويل کېږي.[۱]

که چيري د دې ځخه مخکي زير لرونکی يو حرف وي نو هغه لام باريک ويل کېږي. د مثال په ډول: بِسۡمِ اللهِ او دې باريک ويلو ته ترقيق وايي.

د "الله" د لفظ ځخه ماسېوا نور ټول لامونه باريک ويل کېږي. د مثال په ډول: مَاوَلّٰهُمۡ او كُلَّهٗ.

يادونه:

د "اَللّٰهُمَّ" په لفظ کي هم همدا قاعده ده کومه چي د "الله" په لفظ کي ده، ځکه چي د دې په اول کي هم لفظ د "الله" سته.[۲]

---

[۱] د تفخيم معنا ده ډک ويل. لکه ځنګه چي په حروفو مستعليه او مطبقه وو کي شونډي را ټولول نه دي پکار همدا ډول په لام مُفخمه کي هم د دې خبري خيال ساتل پکار دئ چي شونډي ګول نه سي او د اسم جلاله په لام کي تفخيم هم پوره وسي.

[۲] د دې قاعدې سره سم به د "سُبۡحَانَکَ اللّٰهُمَّ" او "قَالُوا اللّٰهُمَّ" لامونه به ډِک ويل کېږي. او د "قُلِ اللّٰهُمَّ مَالِکَ الۡمُلۡکِ" لامونه به باريک ويل کېږي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

اتمه روښنايي

(د را په قاعدو کي)

لومړۍ قاعده:

که چيري پر را باندي زور يا پيښ وي هغه را به ډکه ويل کيږي. د مثال په ډول: رَبُّكَ، رُبَمَا. او که چيري پر را باندي زير وي[1] نو هغه را به باريکه ويل کيږي. د مثال په ډول: رِجَالٌ.

يادونه:

را مشدده هم يوه را ده، د هغې خپل حرکت ته اعتبار دئ چي ډکه ويل کيږي او که باريکه ويل کيږي.

---

[1] را مکسوره بالاتفاق باريکه ويل کيږي که کسره لازمي وي لکه: رِجَالٌ، يا عارضي وي لکه: وَاَنْذِرِ الَّذِيْنَ، يا کسره کامله وي لکه مثالونه چي يې تېر سول، يا کسره ناقصه وي لکه پر وَالْفَجْرِ چي وقف بالروم وسي، يا لکه په مَجْرِـهَا کي چي را مماله ده. دغه مکسوره را په مابين کي وي لکه: تَحْرِمُ، يا په طرف کي وي لکه: وَ الْقَمَرِ(د وصل په حالت کي). منونه يعني تنوين لرونکې وي لکه: مُقْتَدِرٍ، يا غير منونه يعني تنوين لرونکې نه وي مثال يې تېر سوی دئ او يا د دغه را مکسورې ماقبل ساکن وي لکه: الدَّارِ، يا متحرکه وي لکه: اَرِنَا. واضحه خبره دا ده که چيري د را وروسته حروف مستعليه راسي لکه: الرِّقَابِ، يا مستفله حروف راسي لکه: رِزْقًا، که مشدد وي او که مخفف وي لکه څنګه چي مخکي يې مثالونه تېر سول. (نهاية القول المفيد، ص: ٩٠)

(c) ketabton.com: The Digital Library

د مثال په ډول د سِرًّا را به ډکه ویل کېږي او د دُرِّیٌّ را به باریکه ویل کېږي.
دغه قاعده به په راتلونکي دوهمه قاعده کې نه داخله وي لکه بعضي ناخبره کسان دغه ډوې (۲) را ګڼي اوله ساکنه او دوهمه متحرکه دا خبره غلطه ده.

دوهمه قاعده:

که چیرې را ساکنه وي[1] نو د هغې څخه د مخکې حرف حرکت ته کتل پکار دئ چې پر هغه باندي کوم حرکت دئ؟ که چیري زور یا پېښ وي نو هغه را به ډکه ویل کېږي. د مثال په ډول: بَرْقٌ او یُرْزَقُوْنَ. او که چیرې زیر وي[2] نو هغه را به باریکه ویل کېږي. د مثال په ډول: وَاَنْذِرْهُمْ. خو د دې را د باریک ویلو له پاره درې (۳) شرطونه دي:

اول شرط دا دئ:

چې دا زیر به اصلي وي عارضي به نه وي، ځکه که چیري دا زیر عارضي وي بیا دا را باریکه نه ویل کېږي بلکې ډکه ویل کېږي. لکه: اِرْجِعُوْا. وګورئ چې را ساکنه هم ده او د هغې څخه مخکې حرف چې همزه دئ زیر هم لري خو لکه څنګه چې دا زیر[3] عارضي[1] دئ له دې سببه دا را ډکه[2] ویل کېږي.

---

[1] که د را حرکت اصلي وي لکه: وَانْحَرْ، یا عارضي وي لکه پر وَ دُسُرٍ او وَ نَهَرٍ باندي چې وقف وسي نو را ډکه ویل کېږي که څه هم سکون عارضي دئ.

[2] را چې ساکنه وي ماقبل یې مکسور وي دغه را باریکه ویل کېږي که څه هم دا سکون اصلي وي. لکه: فَانْتَصِرْ، یا عارضي وي یعني د وقف په سبب وي. لکه: حَتّٰی زُرْتُمُ الْمَقَابِرَ.

[3] لِدَفْعِ تَعَذُّرِ الْاِبْتِدَاءِ بِالسُّكُوْنِ. یعني د همزه وجود په دې خاطر دئ چې په کلام عربي کې ابتدا په ساکن سره محاله او مشکله ده. منه رح

(c) ketabton.com: The Digital Library

ليکن بې له د عربي کتابو د ويلو څخه د دې پېژندنه نه سي کېدای چي کسره يعني زير اصلي په کوم ځای کي دئ او زير عارضي په کوم ځای کي دئ. په کومو ځايو کي چي تاسو ته شک يا شبه پيدا سي د يو عربي پوه څخه پوښتنه وکړئ او په دې قاعده باندي عمل وکړئ.

دوهم شرط دا دئ:

چي دا زير او را به دواړه په يوه کلمه کي وي او که چيري په دوو (٢) کلمو کي وي[٣] نو بيا دا را باريکه نه ويل کېږي بلکي ډکه ويل کېږي. د مثال په ډول: رَبِّ ارۡجِعُوۡنَ،[٤] اَمِ[٥] ارۡتَابُوۡا.[٦] (دُرة الفريد)

---

(١) ځکه په اِرۡجِعُوۡا کي همزه وصلي ده او همزه وصلي په خپله بالذات عارضي وي، د دې وجهي د همزه وصلي حرکت هم عارضي دئ.

(٢) لِاَنَّ الۡاَصۡلَ فِي الرَّاءِ التَّفۡخِيۡمُ كَمَا الۡاَصۡلُ فِي اللَّامِ التَّرۡقِيۡقُ. يعني ځکه اصل په را کي ډکوالي دئ لکه په لام کي چي اصل باريک والي دئ. منه

(٣) دې ته کسره منفصله وايي ځکه چي زير او را په جلا جلا کلمو کي دي.

(٤) په رَبِّ ارۡجِعُوۡنِ او الَّذِيۡ ارۡتَضٰى کي که څه هم کسره اصلي ده خو د منفصل والي په خاطر را ډکه ويل کېږي يعني کسره په جلا کلمه کي ده او را په جلا کلمه کي ده.

(٥) وَكَسۡرَةُ الۡمِيۡمِ عَارِضٌ اَيۡضًا لِاِجۡتِمَاعِ السَّاكِنَيۡنِ فَيُرَقَّقُ هٰذِهِ الرَّاءُ لِفَقۡدِ الشَّرۡطَيۡنِ. هٰذَا اَوۡلٰى. يعني د ميم کسره هم عارضي ده ځکه چي د التقاء ساکنين په خاطر يې کسره ورکړې ده، نو دغه را باريکه ويل کېږي ځکه چي دوه (٢) شرطونه پکښي نه سته او باريک ويل يې اولٰی او غوره دئ. منه

(٦) اَمِ ارۡتَابُوۡ په اصل کي اَمۡ اِرۡتَابُوۡ دئ، د را ساکني ماقبل کسره منفصله هم ده او عارضي هم

٥٥.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د دې شرط پېژندنه د اول شرط په نسبت آسانه ده ځکه د کلمې یو والي او د کلمې دوه والي هر سړي ته معلومېږي.

دریيم شرط دا دئ:

چې د هغې را څخه وروسته به په هغه کلمه کي حروف مستعلیه نه وي او که چیري داسي وي نو بیا دا را ډکه ویل کېږي او داسي حروف اووه (۷) دي چې د هغو ذکر په پنځمه روښنایي په پنځم صفت کي راغلی دئ.

د مثال په ډول: قِرْطَاسٍ، اِرْصَادًا، فِرْقَةٍ، لَبِالْمِرْصَادِ. په دې ټولو کي به را ډکه ویل کېږي. په ټول قرآن کي د دې قاعدې دا څلور لفظونه پیدا کېږي[1] او د دې شرط پېژندنه آسانه ده.

یادونه:

د دریيم شرط سره سم د "كُلُّ فِرْقٍ" د لفظ را به هم په تفخیم سره ویل کېږي، خو لکه څنګه چې پر قاف باندې هم زیر دئ،[2] نو له دې سببه د بعضي قاریانو په نزد ترقیق دئ او دواړه طریقې جائز دي.

---

[1] دا په یاد ولرئ چې لفظ د مِرْصَادٌ دوه ځایه دي، یو په سورة نباء کي "كَانَتْ مِرْصَادًا" او بل په سورة الفجر کي "لَبِالْمِرْصَادِ".

[2] دلته لکه څنګه چې د را وروسته قاف دئ او قاف د حروفو مستعلیه وو څخه دئ او د را د تفخیم سبب دئ. خو لکه څنګه چې قاف مکسوره دئ په دې سبب سره د قاف تفخیم ضعیفه سو لکه څنګه چې مخکي معلومه سوې ده چې د کسرې په خاطر عارضي التفخیم حروف باریک ویل کېږي او په لازمي التفخیم حروفو کي په تفخیم کي یې ضعف راځي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

یادونه:

په درېیم شرط کي یې چي دا قید لیکلی دئ "چي که چیري د داسي را څخه وروسته په هغه کلمه کي حروف مستعلیه نه وي". دا قید یې ځکه وایه چي که چیري حروف مستعلیه په بله کلمه کي وي بیا د حروفو مستعلیه اعتبار نه سته. لکه: أَنْذِرْ قَوْمَكَ، فَاصْبِرْ صَبْرًا، په دې مثالو کي به را باریکه ویل کېږي.

درېیمه قاعده:

که چیري د را ساکنې څخه پر مخکي حرف باندي حرکت نه وي هغه هم ساکن وي، داسي د وقف په حالت کي کېږي چي اوس به یې په مثالو کي ووینې نو بیا د هغې را د مخکني حرف څخه مخته یعني درېیم حرف ته ګورو که چیري پر هغه باندي زور یا پېښ وي نو دا را به ډکه وایو. د مثال په ډول: لَيْلَةُ الْقَدْرِ، بِكُمُ الْعُسْرَ. په دې مثالو کي دواړي را ساکني دي، حرف دال او حرف سین هم ساکن دي پر قاف باندي زور او پر عین باندي پېښ دئ له دې وجهي څخه د دې دواړو کلمو را به ډکه ویل کېږي.

که چیري پر هغه باندي زیر وي نو را به باریکه وایو. لکه: ذِي الذِّكْرِ. دلته را هم ساکنه ده او کاف هم ساکن دئ او پر دال باندي زیر دئ له دې وجهي دا را باریکه ویل کېږي.

(۱) یادونه:

لیکن د دې ساکني را څخه مخکي چي کوم حرف ساکن وي که چیري دا حرف ساکن "ی" وي نو بیا د "ی" څخه مخکي حرف ته نه ګورو بلکي را په هر حالت کي باریکه وایو، د"ی" څخه مخکي چي هر حرکت وي. لکه: خَيْرٌ، قَدِيْرٌ. د دې دواړو را باریکه ویل کېږي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

(۲) يادونه:

د درېيمي قاعدې سره سم لفظ د "مِصْرَ" او "عَيْنُ الْقِطْرِ" باندي چي هر کله وقف وکړل سي نو د دې را باريک ويل پکار دي. ليکن قاريانو د دې دواړو لفظو د را له پاره باريک[۱] او ډک[۲] دواړو طريقو سره ويلي دي، خو بهتره خبره دا ده چي په خپله پر را باندي چي کوم حرکت وي د هغه اعتبار وکړل سي.[۳] نو په لفظ د "مِصْرَ" کي تفخيم اولی او غوره دئ او په "عَيْنُ الْقِطْرِ" کي ترقيق اولی او غوره دي.

(۳) يادونه:

د درېيمي قاعدې پر بناء په سورة الفجر کي پر "اِذَا يَسْرِ" باندي چي هر کله وقف وکړل سي نو دا را ډکه ويل پکار ده. ليکن ځينو قاريانو د دې را د باريک ويل اولی ليکلي دي[۴] خو دا روايت ضعيف دئ.[۵] ځکه نو دغه را د درېيمي قاعدې سره سم ډکه ويل پکار ده.

---

[۱] د علامه ابو عمرو داني رحمه الله او جمهورو قاريانو همدا مذهب دئ چي د مِصْرَ او عَيْنُ الْقِطْرِ را باريکه ويل کېږي. (نشر، ص: ۱۰٦، ج: ۲)

[۲] د امام ابو عبدالله بن شُريح او نورو همدا رايه ده چي د مِصْرَ او عَيْنُ الْقِطْرِ را ډکه ويل کېږي. (نشر)

[۳] علامه جزري رحمه الله همدا قول غوره کړی دئ.

[۴] لِاَنَّ اَصْلَهُ يُسْرِی فَرَقِّقُوْا الرَّاءَ لِيَدُلَّ عَلَی الْيَاءِ الْمَحْذُوْفَةِ. يعني ځکه يَسْرِ په اصل کي يُسْرِی دئ، نو را يې باريکه کړل تر څو پر حذف سوي ياء باندي دلالت وکړي. منه

[۵] حقيقت دا دئ چي فَاَسْرِ، اَنْ اَسْرِ، وَاللَّيْلِ اِذَا يَسْرِ، وَنُذُرْ، الْجَوَارِ (شوری، رحمن، کورت). پر دې پنځو کلمو باندي که چيري وقف بالاسکان وسي نو په را کي تفخيم او ترقيق دواړه =

(c) ketabton.com: The Digital Library

=جائز دي. دا پنځه کلمې په اصل کې یاء لرې؛ اولې دوې (۲) کلمې په اصل کې اَسْرِیْ وې، د آخره څخه یې یاء مده د حالت بنائي په سبب حذف کړې. یُسْرَ هم په اصل کې یُسْرِیْ دئ د فواصل په خاطر یې یاء حذف سوه. (یعني د آیتو د آخرو کلمو د مطابقت په خاطر یې یاء حذف کړل) همدا ډول په نُذُرِیْ کې یاء د اضافت د فواصل په خاطر حذف سوه، نو دلته پر را باندې د سکون عارضي کېدو او ماقبل مفتوح یا مضموم کېدو په خاطر پر را باندې تفخیم پکار دئ او د کلمې پر اصل باندې د دلالت کولو له پاره او په دې وجه چې د آخر څخه د یاء حذف عارضي دئ او عارضي حذف معتبر و نه ګڼل سي بلکې یاء په مثل د باقي وګڼل سي نو د را به باریکه وویل سي.او د الْجَوَارِیْ یاء متطرفه هم په قاعده د قاضٍ حذف سوې ده. علامه جزري رحمه الله ترقیق لره ترجیح ورکوي او فرمایي: وَكَذٰلِكَ الْحُكْمُ فِيْ وَاللَّيْلِ إِذَا يَسْرِ فِي الْوَقْفِ بِالسُّكُوْنِ عَلٰى قِرَآءَةِ مَنْ حَذَفَ الْيَاءَ. فَحِيْنَئِذٍ يَكُوْنُ الْوَقْفُ عَلَيْهِ بِالتَّرْقِيْقِ اَوْلٰى. (نشر، ص: ۱۱۱، ج: ۲)

شیخ علي بن محمد ضباع په شرح کې د شاطبیه فرمایي: لٰكِنْ يُسْتَحْسَنُ التَّرْقِيْقُ فِيْ إِذَا يَسْرِ وَ نُذُرْ عَلٰى حَذْفِ الْيَاءِ فِيْهِمَا لِلدَّلَالَةِ عَلَى الْيَاءِ وَ لِلْفَرْقِ بَيْنَ كَسْرَةِ الْإِعْرَاب وَ كَسْرَةِ الْبِنَاءِ. (ارشاد المرید للضباع، ص: ۱۸۷ علی حاشیة الابراز)

صاحب د "غیث النفع" په اِذَا یَسْرِ کې د یاء د اثبات او حذف دوو قرآئتو او د هغو واختلاف ته د اشاره کولو وروسته فرمایي چې: د یاء د اثبات والا وو له پاره به را باریکه وي او د حذف والا وو له پاره به ډکه وي. لیکن د ده په کلام کې اختصار دئ او د ده مقصد د قرآئت ښوول دي، د یاء په اثبات یا نفي کې هغه مفصل بحث کول نه غواړي و المفصل حجة علی المجمل.

قاري ابو محمد محی الاسلام صاحب پاني پتي رحمه الله فرمایي: "فَاَسْرِ او اَنْ اَسْرِ الفاظو کې چې کوم ائمه په همزه قطعي مفتوحه سره دغه الفاظ وایي، د هغوی له پاره وقفاً بعضي تفخیم وایي او بعضي په لحاظ د اصل سره ترقیق وایي". لکه څنګه چې په یَسْرِ کې ذکر سوه. =

(c) ketabton.com: The Digital Library

څلورمه قاعده:

د را څخه وروسته یو ځای په قرآن کریم کي اماله ده؛[۱] نو د را دغه حرکت به زیر وګڼو او را به باریکه ووایو او هغه ځای دا دئ: بِسْمِ اللهِ مَجْرٖهَا[۲] دا را باریکه ویل کېږي لکه څنګه چي د "قِطْرٖیٰ" د لفظ را ویل کېږي، همدې ته اماله وایي چي فارسي والا ورته یاء مجهوله وایي نو د "مَجْرٖهَا" را به باریکه ویل کېږي.[۳]

پنځمه قاعده:

هغه را چي د وقف په سبب سره ساکنه وي نو ښکاره خبره ده چي په هغه کي د دوهمي او دریمي قاعدې سره سم د هغې را څخه مخکي حرف ته او کله

=محقق علامه جزري رحمه الله فرمایي چي: "ترقیق اولی دئ". امام داني رحمه الله فرمایي چي تفخیم اولی دئ او دغه مذهب منصور او غوره دئ. (سبعه قرآئت، ص: ۲۴۴)

د ذکر سوي عبارت څخه د را د باریک والي ضعف نه معلومېږي د دغو پنځو کلمو و اصل ته په رجوع کولو سره که چیري د را د باریک والي جواز معلوم سي نو څه حرج یا تکلیف سته؟ د نور تفصیل له پاره نهایة القول المفید ۹۴ صفحه وګورئ!

[۱] یعني د را څخه وروسته په الف کي یو ځای اماله ده. د اماله معنا ده را کږول یعني الف د یاء مده و طرف ته کږول او ویل.

[۲] وَهُوَ فِي الْاَصْلِ مَجْرَاهَا بِالْاَلِفِ فَاُمِيْلَتْ. یعني دا په اصل کي مَجْرَاهَا دئ په الف سره، وروسته یې اماله پکښي وکړل نو مَجْرٖهَا سو. منه رح

[۳] وَلَا يَنْظُرُ اِلٰى اَنَّهُ فِي الْاَصْلِ اَلِفٌ وَالرَّاءُ مَفْتُوْحَةٌ وَحُكْمُ هٰذِهِ الرَّاءِ التَّرْقِيْقُ. یعني دې ته نه کتل کېږي چي دا په اصل کي الف دئ او را مفتوحه ده او د دې را حکم ترقیق یا باریک والي دئ. منه رح

(c) ketabton.com: The Digital Library

د هغه څخه هم مخکي حرف (درېيم حرف) ته كتل كېږي د هغه مطابق هغه را باريكه يا ډكه ويل كېږي.

دلته يوه بله خبره په ياد ولرئ چي دې اولني حرف ته كتل هغه وخت كېږي چي په وقف كي دا را بالكل ساكنه كړل سي لكه څنگه چي همدا د وقف عامه طريقه ده. ليكن د وقف كولو يوه بله طريقه هم ده چي په هغه كي موقوف عليه حرف بالكل نه ساكن كېږي، بلكي پر هغه باندي چي كوم حركت وي هغه هم په ډېره آساني سره ادا كېږي او دې ته وقف بالروم وايي او وقف بالروم يوازي په زير او پېښ كي وي. د دې مفصل بيان به په ديارلسمه روښنايي كي انشاء الله تعالى راسي.

دا خبره يادول ضروري ده چي كه چيري پر داسي را باندي په روم سره وقف وسي نو بيا د را څخه و مخكي حرف ته نه كتل كېږي بلكي په خپله چي پر هغه را باندي كوم حركت وي د هغه موافق به ډكه يا باريكه ويل كېږي. لكه د "وَالْفَجْرِ" پر را چي په دې طريقه سره وقف وكړل سي نو را به باريكه وويل سي او پر را د "مُنْتَصِرٌ" باندي چي دا ډول وقف وكړل سي نو دا را به به ډكه ويل كېږي.[1]

---

[1] د دې ټولي قاعدې خلاصه دا سوه چي په وقف بالروم كي كوم چي په زير او پېښ كي كېږي را مكسوره موقوفه بالروم به باريكه او را مضمومه موقوفه بالروم به ډكه وايو، لكه څنگه چي د وصل په حالت كي را مكسوره باريكه او را مضمومه ډكه وي. د دې وجهي ويل كېږي چي په وقف بالروم كي را په مثل د وصل وي يعني د وصل په حالت كي چي د را كوم حكم دئ په وقف بالروم كي هم د را هغه حكم دئ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

نهمه روښنايي

(د ميم ساکن او مشدد په قاعدو کي)

لومړۍ قاعده:

ميم که چيري مشدد وي نو په هغه کي غنه کول ضروري ده. و پزي ته د آواز تلل د غنې[1] ښخه عبارت ده. لکه: لَمَّا. په داسي حالت کي دې ته حرف غنه ويل کيږي.[1]

---

[1] غنه په لغت کي زمزمې يا د آواز تلل و پزي ته او په اصطلاح کي: اَلْغُنَّةُ حَرْفٌ سَاكِنٌ يَخْرُجُ مِنَ الْخَيْشُوْمِ. يعني غنه يو حرف ساکن دئ چي د خېشوم ښخه راوزي. غنه پر دوه قسمه ده؛ يوه غنه يي آني ده او بله غنه زماني ده. غنه آني په ميم او نون کي وي يعني هغه ميم او نون چي مشدد يا ساکن نه وي. او غنه زماني بيا پر دوه قسمه ده؛ يوه اصلي او بله طبعي يا ضمني ده. غنه اصلي په ميم او نون مشدد کي وي لکه: اِنَّ، ثَمَّ، لَمَّا. او غنه طبعي يا ضمني پر پنځه (۵) ډولو ده: ۱ – تر ميم ساکن وروسته چي بل ميم راسي. لکه: كَمْ مِنْ فِئَةٍ. ۲ – د ميم ساکن وروسته چي حرف با راسي. لکه: تَرْمِيْهِمْ بِحِجَارَةٍ. ۳ – تر نون ساکن يا تنوين وروسته چي ميم، واؤ، ياء او نون راسي. لکه: عَنْ مِّلَّةٍ، مِنْ وَّالٍ، مَنْ يَّرْغَبُ، مَنْ نَّشَآءُ، اِثْمًا مُّبِيْنًا، لِقَوْمٍ يَّفْقَهُوْنَ. ۴ – تر نون ساکن يا تنوين وروسته چي د اخفاء حقيقي حروف راسي او هغه حروف پنځلس دي چي په لاندي ډول دي: ت، ث، ج، د، ذ، ز، س، ش، ص، ض، ط، ظ، ف، ق، ک. لکه: اَنْ يَّنْكِحَ، اَنْزِلْ، اَبًا شَيْخًا كَبِيْرًا، وَلَيَنْصُرَنَّ اللّٰهُ مَنْ يَّنْصُرُهُ. ۵ – تر نون ساکن =

(c) ketabton.com: The Digital Library

يادونه:

د غنې اندازه يو الف دئ[۲] او د الف د اندازې معلومول آسانه طريقه دا ده چې خلاصي ګوتي بندي کړئ يا بندي ګوتي خلاصي کړئ او دا محضي يوه اندازه ده،[۳] خو اصل دارومدار (موقوف عليه) د مشاق استاد څخه په اورېدلو باندي دئ.

دوهمه قاعده:

ميم که چيري ساکن وي نو د هغه وروسته کتل پکار دئ چي کوم حرف دئ؟ که چيري د هغه وروسته هم بل ميم وي نو هلته ادغام[۴] کبرې يعني دواړه

=يا تنوين وروسته چي حرف با راسي. په اصل کي دا پنځه قسمه نوري قاعدې دي خو غنه يي طبعي يې په ضمن کي پرته ده او د غنه يي زماني اندازه يو الف ده.

[۱] ځکه چي د حروف غنه په ډول په ميم مشدد کي هم غنه ښکاره کول ضروري ده. (نهاية القول المفيد)

[۲] د دې وجهي د تجويد علماوو ويلي دي چي د مد طبعي په ډول غنه هم بايد د دوو (۲) حرکتو د مقدار څخه نه زياتول پکار دي او نه کمول. د غنې ښکاره کولو له پاره يو څه ځنډ او وخت پکار دئ خو په دې ځنډ کولو کي د مبالغې څخه ځان ساتل پکار دي.

[۳] ډېره ضروري خبره دا ده چي د ميم مشدد څخه مخکي بايد حرف مد پيدا نه سي څنګه چي په بعضي خلکو کي دا تېروتنه ليدل کېږي چي د لَمَّا پر ځای لَامَّا او د مِمَّ پر ځای مِيمَّ وايي.

[۴] ادغام په لغت کي "اِدْخَالُ الشَّيْئِ فِي الشَّيْئِ". يعني داخلول د يوه شي په بل شي کي. او په اصطلاح کي: هُوَ خَلْطُ حَرْفُ سَاكِنٍ بِمُتَحَرِّكٍ بِحَيْثُ يَصِيْرَانِ حَرْفًا وَاحِدًا مُشَدَّدًا كَالثَّانِيْ وَ يَتَحَرَّكُ الْعَضُوُ عِنْدَ اَدَائِهِمَا تَحَرُّكًا وَاحِدًا. يعني ساکن حرف په متحرک حرف کي يو ځای کول او داسي يو ذات ځني جوړول چي د هغه څخه د دوو حروفو پر ځای يو حرف ځني جوړ سي او د ادا کولو په وخت کي عضوه (اندام) يو ځل په کار يووړل سي يعني په يوه وار ادا سي. يعني =

(c) ketabton.com: The Digital Library

میمان به یو سي او د یوه میم مشدد په ډول به په هغه کي غنه وي. (حقیقة التجوید) لکه: اِلَیۡکُمۡ مُّرۡسَلُوۡنَ او دې ته ادغام صغیر مثلین وایي.[۱]

که چیري د میم ساکن وروسته حرف با وي نو هلته به د غنې سره اخفاء هم وي او د دې اخفاء مطلب دا دئ[۲] چي د میم د ادا کولو په وخت کي د دواړو شونډو وچه حصه ډېره په نرمي سره یو ځای کړئ او د غنې صفت به د یوه الف په اندازه زیات کړئ او د خېشوم څخه به یې ادا کړئ. بیا د هغه وروسته د شونډو د خلاصېدو مخکي د دواړو شونډو لنده حصه په سختي سره یو ځای

=دواړه حروف د یوه مخرج څخه بلا فصله ادا سي. ادغام پر دوه قسمه دي؛ یو ادغام تام دئ او بل ادغام ناقص دئ. ادغام تام هغه ته وایي چي مدغم حرف په مدغم فیه حرف کي داسي مدغم سي چي یو صفت یې هم پاته نه سي. لکه: اَلَمۡ نَخۡلُقۡكُّمۡ. چي قاف په کاف کي داسي مدغم سوی دئ چي یو صفت یې هم پاته نه دئ. او ادغام ناقص هغه ته وایي چي مدغم حرف په مدغم فیه کي داسي مدغم سي چي یو صفت یې پاته سي. لکه: اِلَیۡکُمۡ مُّرۡسَلُوۡنَ. دلته اول میم په دوهم میم کي داسي مدغم سوی دئ چي د اول میم د غنې صفت پاته دئ.

[۱] لیکن دا وهم کول پکار نه دئ چي د میم ساکن وروسته میم راسي او دواړه یو ځای سي او مشدد یې کړي نو یوازي دې ته ادغام صغیر مثلین ویل کېږي، بلکي هر هغه ځای به دغه لفظ ویل صحیح وي په کوم ځای کي چي یو حرف ساکن وي او د هغه وروسته بیا هغه حرف متحرک راسي نو هغه به یو ځای ویل کېږي. د مثال په ډول: مَنۡ نَّشَآءُ، اِذۡ ذَّهَبَ. فَمَا رَبِحَتۡ تِّجَارَتُهُمۡ او داسي نور. دې ټولو ته ادغام صغیر مثلین ویل کېږي.

[۲] په میم کي د اخفاء کولو طریقه ښکاره کول ضروري ده. د مفهوم په لحاظ سره دوه مره پوهېدل پکار دي چي میم په سختي سره د اطباق شفتین (د چسپوالي د شونډو) څخه نه ادا کېږي، بلکي شونډي دي په نرمي سره یو ځای کړي او میم دي ادا کړي. په دې حالت کي دي د خېشوم څخه د غنې پر ښکاره کولو باندي ښه زور وکړئ، ځکه چي د اخفاء مطلب دا دئ چي د ذات حرف د ښکاره کولو پر ځای پټ ادا کول.

(c) ketabton.com: The Digital Library

کړئ او با ادا کړئ. (جهد المقل) لکه: وَمَنۡ يَّعۡتَصِمۡ بِاللّٰهِ. او دې ته اخفاء شفوي وايي.[۱]

که چیرې د میم ساکن وروسته نه میم او نه با وه نو هلته په میم کې اظهار کېږي یعني میم به د خپل مخرج څخه بې له غنې ښکاره کېږي.

لکه: اَنۡعَمۡتَ. او دې ته اظهار شفوي وايي.

یادونه:

بعضي حافظان په دې اخفاء او اظهار کې د با، واؤ او فا یوه قاعده ګڼي او د دې قاعدې نوم يې د "بوف" قاعده ایښې ده.

بعضي په دې درو (۳) حروفو کې اخفاء کوي او بعضي په دې درو (۳) حروفو کې اظهار کوي او بعضي د دې حروفو سره میم ساکن ته یو قسم حرکت ورکوي. لکه: عَلَيۡهِمۡ وَلَا الضَّآلِّيۡنَ. يَمُدُّهُمۡ فِىۡ. دا ټول قولونه د قاعدې څخه خلاف دي، اولنی او درېیم قول خو ګرسره غلط دئ او دوهم قول ضعیف دئ.[۲] (درة الفرید)

---

[۱] ځکه چي با او میم دواړه د شونډانو سره تعلق لري.

[۲] **د بوف قاعدې جواب:** خلاصه دا ده چي د بوف په قاعدې کي څلور ډلي دي؛ مخفین، مظهرین، محرکین او محققین. مخفین په واؤ او فا کي اخفاء کوي ځکه دوی وايي چي تر میم ساکن وروسته چي حرف با راسي اخفاء کېږي، واؤ او فا هم حروف شفوي دي او د حروف شفوي حکم یو دئ ځکه نو دلته هم اخفاء کېږي. مظهرین وايي چي هر کله تر میم ساکن وروسته واؤ او فا راسي اظهار کېږي، نو هر کله چي با راسي هم اظهار کېږي او دوی هم وايي چي دا حروف شفوي دي او د حروف شفوي حکم یو دئ. محرکین بیا د اختلاف د لیري کولو په خاطر میم ساکن ته یو څه حرکت ورکوي. او څلورمه ډله چي محققین دي هغوی وايي چي هر کله تر میم ساکن وروسته با راسي هلته اخفاء کېږي او =

(c) ketabton.com: The Digital Library

لسمه رونبنايي

(د نون ساکن او مشدد په قاعدو کي)

د شپږمي رونبنايي په اول سر کي ما (تهانوي صاحب رحمه الله) ليکلي دي چي تنوين هم په نون ساکن کي داخل دئ. هلته بيا وګورئ! خو په دې قاعدو کي د نون ساکن سره د تنوين نوم هم د آساني له پاره اخيستل کيږي.

=هر کله چي تر ميم ساکن وروسته واؤ او فا راسي اظهار کيږي ځکه دوی وايي چي ميم ته تر واؤ او فا حرف با په مخرج کي ور نژدې ده، نو ځکه په با کي اخفاء کيږي او په واؤ او فا کي اظهار کيږي او همدا د محققينو قول صحيح او غوره دئ. **د پاته درو ډلو جواب دا دئ:** چي اول خو دا خبره محضي عقلي او قياسي ده ځکه چي نه په نقل او نه په ادا کي د دې ثبوت سته. دوهم دا چي د واؤ او فا ښخه مخکي اخفاء کول ډېر سخته او ثقيله ده. درېيم دا چي په واؤ، فا او با کي دا فرق دئ چي په با کي خو دواړې شونډې پوره سره موښلي په خلاف د واؤ او فا ځکه په واؤ کي يوازي د دوو شونډو انضمام وي نه چي انطباق هم او په فا کي خو د ثنايا عليا سره لږه هم دخل سته نو ضروري ده چي د واؤ او فا ښخه مخکي په ميم کي په ډېر احتياط او توجه سره کامل اظهار وکړي او د اخفاءِ ښخه ځان وساتي، ځکه چي د ميم په ډول واؤ او فا هم د دواړو شونډو ښخه ادا کيږي، د فا مخرج خو ميم ته نژدې دئ او واؤ خو د شونډانو ښخه ادا کيږي نو که چيري د يو څه بې احتياطي په سبب په دغه ميم کي اخفاء وسي، اوريدونکي به دا وګني چي ښنګه چي دا ښلور حروف د شونډانو ښخه ادا کيږي نو ځکه د با په رقم د واؤ او فا ښخه مخکي هم اخفاء کيږي او همدا ډول که چيري اظهار ونه سي نو ميم به د واؤ او فا سره مشابه سي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

لومړۍ قاعده:

نون که چیري مشدد وي نو په هغه کي غنه ضروري ده او د میم مشدد په ډول به ده ته هم په دې حالت کي حرف غنه ویل کېږي.[1] د نهمي روښنایي لومړۍ قاعده بیا وګورئ!

دوهمه قاعده:

د نون ساکن او تنوین وروسته که چیري د حروف حلقي څخه یو حرف راسي نو هلته به د نون اظهار کوو. یعني په پزه کي به آواز نه بیایو او غنه به هم نه کوو. لکه: اَنْعَمْتَ، سَوَآءٌ عَلَیْهِمْ او داسي نور مثالونه. دې اظهار ته اظهار حلقي وایي.

حروف حلقي شپږ (٦) دي چي یو شاعر په دغه بیت کي را ټول کړي دي:

حروف حلقی شش بود ای نور عین ، همزه، ها، حا، خا، عین و غین

په څلورمه روښنایي کي دوهم، دریم او څلورم مخرج بیا وګورئ او د اظهار مطلب[2] د نهمي روښنایي په دوهمه قاعده کي وګورئ.

---

[1] په نون مشدد کي هم غنه ښکاره کول ضروري ده او د غنې د ښکاره کولو له پاره تراخي یا ځنډ ضروري دئ، لیکن دا تراخي باید د مد طبعي (اصلي) د اندازې څخه زیات نه وي. د نون د ادا کولو څخه مخکي د حرف مده د پیدا کولو څخه ځان ساتل ډېر ضروري دئ یعني چي اِن ځني این نه سي.

[2] د اظهار مطلب دا دئ چي حرف د خپل مخرج او صفاتو سره بې له غنې ښکاره کول او ادا کول.

(c) ketabton.com: The Digital Library

درېیمه قاعده:

د نون ساکن او تنوین وروسته که چیري د دې شپږو (٦) حروفو څخه یو حرف راسي چي د هغو مجموعه دا ده: یَرْمَلُوْنَ.[۱] نو هلته به ادغام وي یعني نون به د هغه وروسته والا په حرف سره بدل سي او دواړه به یو سي. لکه: مِنْ لَّدُنْهُ. وګورئ! د نون څخه لام جوړ سو او دواړه لامونه یې یو کړل ځکه نو په ویلو کي یوازي یو لام ویل کېږي که څه هم په لیکلو کي نون پاته دئ.

خو په دې شپږو (٦) حروفو کي دومره فرق دئ چي په څلورو حروفو کي غنه کېږي او دا غنه به د نون مشدد په ډول زیاته کېږي، د هغو څلورو حروفو مجموعه دا ده: یَنْمُوْ.[۲] لکه: مَنْ یُّؤْمِنُ، بَرْقٌ یَّجْعَلُوْنَ او داسي نور،[۳] دې ته ادغام مع الغنه وایي. او کوم دوه چي پاته سوه یعني لام او را په دوی کي به غنه نه وي. لکه: مِنْ لَّدُنْهُ، مثال یې پورته تېر سوی دئ. په دې دوو (۲) حروفو کي هیڅ آواز هم پزي ته نه ځي یوازي د لام په ډول ویل کېږي او دې ته ادغام بلا غنه وایي. د نهمي روښنایي په لومړۍ او دوهمه قاعده کي د غنې او ادغام[۴] معنا بیا وګورئ!

---

[۱] ترجمه اش این است: خرامشت می کنند آن چند مردان. یعني هغه څو کسان پهلواني کوي. منه رح

[۲] ترجمه اش این است: نمو می یابد آن یک مرد. یعني هغه یو سړی نما پیدا کوي یا وده کوي. منه رح

[۳] مِنْ وَّالٍ، یَوْمَئِذٍ وَّاهِیَةٌ، مِنْ مَّاءٍ مَّهِیْنٍ، مَنْ نَّشَاءُ، اَمَنَةً نُّعَاسًا.

[۴] د ادغام اصطلاحي مطلب دا دئ چي ساکن حرف په متحرک حرف کي داسي یو ځای ویل چي دواړه یو ځای مشدد ادا سي، اول حرف ته مدغم او دوهم ته مدغم فیه وایي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

خو د دې ادغام يو شرط دا دئ چي دا نون او حروف يرملون به په يوه كلمه كي نه وي، كه چيري وي بيا ادغام نه كيږي بلكي اظهار كيږي. لكه: دُنْيَا، قِنْوَانٌ، بُنْيَانٌ، صِنْوَانٌ. په ټول قرآن كريم كي د دې قاعدې دا ځلور لفظونه دي، په دې لفظو كي چي كوم اظهار كيږي هغه ته اظهار مطلق وايي.

ځلورمه قاعده:

د نون ساكن او تنوين وروسته كه چيري حرف با راسي نو هلته هغه نون ساكن يا تنوين په ميم سره بدليږي او په غنې او اخفاء سره به يې وايو. لكه: مِنْ بَعْدِ، سَمِيْعٌ بَصِيْرٌ.

په بعضي قرآنو كي د آساني له پاره د داسي نون او تنوين وروسته يو كوچنى ميم هم ليكلى وي. لكه: مِنْ بَعْدِ او دې بدلېدو ته اقلاب او قلب وايي.

د دې نون د اخفاء مطلب او د ادا كولو طريقه داسي ده لكه د اخفاء شفوي طريقه، په نهمه روښنايي كي د وهمه قاعده بيا وګورئ!

پنځمه قاعده:

د نون ساكن او تنوين وروسته كه چيري د دې ديارلسو (۱۳) حروفو څخه ماسېوا چي د هغو ذكر په ۲ – ۳ – ۴ قاعدو كي تېر سو بل كوم حرف راسي نو هلته به نون او تنوين په اخفاء[1] او غنه سره ويل كيږي او داسي حروف پنځلس

---

[1] اخفاء په لغت كي "اَلسَّتْرُ" يعني پټولو ته وايي. لكه څنګه چي عرب وايي: "اِخْتَفَى الرَّجُلُ عَنْ اَعْيُنِ النَّاسِ بِمَعْنٰى اِسْتَتَرَ عَنْهُمْ" يعني فلانى سړى د خلكو د ستركو څخه پټ سو. او په اصطلاح كي د اخفاء تعريف دا دئ: هُوَ النُّطْقُ بِحَرْفٍ سَاكِنٍ عَارٍ اَىْ خَالٍ عَنِ التَّشْدِيْدِ عَلٰى صِفَةٍ بَيْنَ الْاِظْهَارِ وَالْاِدْغَامِ مَعَ بَقَاءِ الْغُنَّةِ فِى الْحَرْفِ الْاَوَّلِ. يعني د نون او تنوين د ادا كولو په وخت=

(c) ketabton.com: The Digital Library

دي، هغه دا دي: ت، ث، ج، د، ذ، ز، س، ش، ص، ض، ط، ظ، ف، ق، ک. او الف یې له دې وجهې پکښې حساب نه کړي چې الف د نون ساکن وروسته نه سي راتلای. (دُرة الفرید)

د دې اخفاء مطلب دا دئ چې نون ساکن او تنوین د اصلي مخرج څخه د ژبې د کنارې او لوړ تالو څخه جلا ولرئ او د هغه آواز په خېشوم کې پټ کړئ او داسې به یې وایاست چې نه ادغام جوړ سي او نه اظهار بلکې د دواړه په منځ کې یو حالت وي. یعني نه د اظهار په ډول د هغو په ادا کې د ژبې سر د لوړ تالو سره ولګېږي او نه د ادغام په ډول د وروسته حرف د مخرج څخه ووزي بلکې بې له څه دخله د ژبې[1] او بې له تشدیده[1] یوازې د خېشوم څخه د غنې

=کې د ژبې سر د تالو سره نژدې یعني د تالو څخه یې لږ لیرې کړئ، د دې آواز په خېشوم کې پټ کړئ او د غنې صفت د یوه الف په اندازه پاته ولرئ او داسې یې ووایاست چې نه کامل اظهار او نه کامل ادغام ناقص وي، بلکې د دې دواړو منځنی حالتِ وي چې نه د اظهار په ډول د ژبې سر د تالو سره محکم او په پوره ډول سره وموښلي او نه د ادغام ناقص په ډول چې د اصلي مخرج څخه قطعاً بې تعلق او پر وروسته مخرج باندي کمالِ اعتماد او تعلق وي، بلکې د دې دواړو حالتو په مابین کې د اصل مخرج سره لږ تعلق او یو سپک لګېدل دئ نه په پوره ډول سره. د اخفاء حروف دغه پنځلس دانې دي چې په لاندي بیت کې را ټول سوي دي:

تاء و ثاء و جیم و دال و ذال و زاء و سین و شین صاد و ضاد و طاء و ظاء و فاء و قاف و کاف بین

[1] یعني د ژبې طرف او تالو لره د نون مخفاة په ادا کولو کې دخل مه ورکوئ او که چیرې په لږ اندازه د ژبې طرف د تالو سره ولګېږي نو دا د اخفاء د حقیقت سره منافي نه دئ، بلکې یاد ساتل پکار دي چې طرف لسان (د ژبې طرف) او تالو په مابین کې که چیرې فاصله پیدا سي نو د خولې په خالیګاه کې به آواز وغوړېږي او د مد د پیدا کېد بېره ده یعني د اَنْذَرْتَهُمْ پر ځای به آنْذَرْتَهُمْ جوړ سي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

صفت د یوه الف په اندازه په یاد ولرئ او ادا یې کړئ. خو تر څو چې د اخفاء مشق د یو ماهر استاد څخه میسر نه وي تر هغو پورې دې یوازې په غنې سره وایي ځکه چې په اورېدو کې غنه او اخفاء یو د بل سره مشابه دي. د نون مخفی مثال: ءَاَنۡذَرۡتَهُمۡ. د تنوین مخفی مثال: قَوۡمًا ظَلَمُوٓا او داسې نور.

لیکن بیا هم آسانې په خاطر د دې اخفاء یو څو مثالونه په خپله ژبه کې درته وایمه چې یو څه په پوه سي[۲] لکه: رنګ، تنګ، پړانګ او نور.

وګورئ! په دې الفاظو کې نون نه د خپل مخرج څخه ادا سوی دئ او نه هم په وروسته حروفو کې ادغام سوی دئ.

د دې نون اخفاء ته، اخفاء حقیقي وایي[۳] او د نون اظهار ته چې د هغه بیان په دوهمه قاعده کې تېر اظهار حلقي وایي او کوم بیان چې په درېیمه

---

[۱] ځکه د نون په وروسته حرف کې که چیرې د هغه په مخرج کې د نون غنه ادا کړل سي نو دا به ادغام مع الغنة سي او د نون وروسته حرف صفا یا یو څه اندازه مشدد ویل کوم چې بالکل غلط دئ. د مثال په ډول: اَنۡفُسَهُمۡ. د نون مخفاة د ادا کولو په وخت کې که چیرې د ثنایا علیا طرفونه د لاندې شونډې د دننه حصې سره ولګېږي نو دا اخفاء صحیح نه ده.

[۲] رنګ، تنګ او نور کوم مثالونه چې ورکړل سوي دي دا محضې تقریبِ ذهني او د تفهیم له پاره دئ. په حقیقت کې په دې مثالو کې د اخفاء حقیقي آواز نه پیدا کېږي په دې ټولو مثالو کې د نون د وروسته حرف د آواز سره یو ځای غنه پیدا کېږي. زموږ په فکر اخفاء هم د ضاد په ډول یوازې د عربي ژبې د خصوصیاتو څخه ده، ځکه چې په بله ژبه کې د اخفاء حقیقي مثال ممکن نه دئ.

[۳] اخفاء په میم کې هم کېږي خو هغه دومره قوي نه ده څومره چې په نون کې قوي ده ګویا اخفاء په اصلي او حقیقي ډول سره په نون کې ده، ځکه خېشوم (د پزې بېخ) ته طرف لسان او تالو ته چې د نون مخفاة مخرج دئ، د شونډو په مقابل ډېر نژدې دئ ځکه نو د میم په مقابل کې په نون کې اخفاء او غنه ډېره کامله ده.

(c) ketabton.com: The Digital Library

قاعده کي تېر سو هغه ته اظهار مطلق وايي، لکه څنګه چي د ميم اظهار او اخفاء ته شفوي وايي چي د هغه بيان په نهمه روښنايي په دوهمه قاعده کي تېر سوی دئ.

يوولسمه روښنايي

(د الف، واؤ او د ياء په قاعدو کي)

هر کله چي دا حروف ساکن وي؛ د الف څخه پر مخکي حرف[1] باندي زور وي، د واؤ څخه مخکي پېښ وي او د ياء ساکنې څخه مخکي زير وي او په داسي حالت کي د دې نوم مده دئ. څلورمه روښنايي بيا وګورئ!

ولاړ زور، ولاړ زير او خنجري پېښ هم په حروف مده کي داخل دي ځکه چي ولاړ زور د الفِ مده آواز ورکوي، ولاړ زير د ياءِ مده او خنجري پېښ د واوِ مده آواز ورکوي. په راتلونکو قواعدو کي به موږ يوازي د مده لفظ ليکو ځکه هر ځای داسي اوږد نوم څوک ليکي!؟

لومړی قاعده:

که چيري د حرف مده وروسته همزه وي او دا حرف مده او همزه دواړه په يوه کلمه کي وي، نو هلته دا مده موږ کشوو او داسي کشولو ته مد[1] وايي.

لکه: سَوَآءٌ، سُوْٓءٌ، سِيْٓئَتْ.

[1] د الف همېشه همدا يو حالت وي يعني ساکن، بې حرکته او ماقبل يې مفتوح وي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

(۱) مد په لغت کي مطلق اوږدوالي او زیاتوالي ته وايي. الله ﷻ په خپل قول کي فرمايي: يُمْدِدْكُمْ رَبُّكُمْ اَىْ يَزِدْكُمْ. او عرب وايي: مَدَدْتُ مَدًّا اَىْ زِدْتُ زِيَادَةً. او په اصطلاح کي: هُوَ اِطَالَةُ الصَّوْتِ مَعَ النَّفَسِ بِالْحُرُوْفِ لِيْنٍ اَوِ الْمَدَّةِ. يعني اوږدوالي يا زیاتوالي د آواز دئ د ساه سره پر حروف لینو یا حروف مده وو باندي. په اتحاف فضلاء، ص: ۳۷ کي داسي ليکلي دي: هُوَ اِطَالَةُ الصَّوْتِ عَلٰى حَرْفِ الْمَدِّ بِحَسَبِ الرِّوَايَةِ. وَ قِيْلَ: طُوْلُ زَمَانُ صَوْتِ الْحَرْفِ فَلَيْسَ بِحَرْفٍ وَ حَرَكَةٍ وَلَا سُكُوْنٍ، بَلْ هُوَ شَكْلٌ دَالٌّ عَلٰى صُوْرَةٍ غَيْرِهٖ كَالْغُنَّةِ فِي الْاَغْنِّ فَهُوَ صِفَةٌ لِلْحَرْفِ. يعني مد په لغت کي اوږدولو او زیاتولو ته وايي او د مجویدینو په اصطلاح کي د مد معنا دا ده چي خاص پر حروف مده او لین باندي د روایت، نقل او سَماع موافق آواز اوږدول. نو که چیري پر نورو حروفو باندي آواز اوږد سي نو پر هغه باندي د "مد" اطلاق نه کېږي. او بعضي حضراتو ویلي دي: چي "مد" د حروف مده او لین د آواز د زماني د اوږدولو نوم دئ او ډېر وختونه د قرآوو په اصطلاح کي د "مد" اطلاق پر هغه شکل هم کېږي کوم چي قرآوو د حروفِ مده او حروف لین پر مدیت او اوږدوالي باندي د دلالت کولو له پاره وضع او مقرر کړي دي او دا تسمیه د "اَلدَّالِ بِاِسْمِ الْمَدْلُوْلِ" د قبیل څخه ده. او دا مد نه حرکت دئ او نه سکون دئ او نه هم حرف دئ بلکي مد د هغه شکل نوم دئ کوم چي د حروف مده او حروف لین پر هغه هیئت ملفوظیة باندي دلالت کوي کوم چي د حرف اَغنّ د غنې په ډول دئ، نو مد د حرف صفت دئ.

د مد ثبوت په ډېرو احادیثو سره ثابت دي یو څو له هغو احادیثو څخه دا دي: په بخاري شریف ج: ۲، ص: ۷۵۴ کي لیکلي دي: قتادة رضي الله عنه فرمايي: چي ما د حضرت انس بن مالک رضي الله عنه څخه د نبي کریم ﷺ د تلاوت په باره کي پوښتنه وکړه. نو انس بن مالک رضي الله عنه په جواب راته وفرمایل: كَانَ يَمُدُّ مَدًّا. يعني نبي کریم ﷺ به د مد پر ځای یو مد کوي. او په یوه روایت کي راغلي دي: كَانَتْ مَدًّا ثُمَّ قَرَاَ بِسْمِ اللهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ يَمُدُّ بِبِسْمِ اللهِ وَ يَمُدُّ بِالرَّحْمٰنِ وَيَمُدُّ بِالرَّحِيْمِ. يعني نبي کریم ﷺ د مد سره تلاوت کوي لکه څنګه چي حضرت انس رضي الله عنه بِسْمِ اللهِ وویل او اللهِ، الرَّحْمٰنِ او الرَّحِيْمِ په درو سره وو کي یې پر الف او یاء مده=

(c) ketabton.com: The Digital Library

د دې نوم مد متصل دئ او دې ته مد واجب هم وايي. د دې مد د کشولو اندازه درې الفه يا څلور الفه قدر ده او د الف اندازه د نهمي روښنايي د لومړۍ قاعدې په يادونه کې ليکلې ده د هغې طريقې موافق د درو يا څلورو ګوتو په بندولو او خلاصولو سره دغه اندازه معلومېږي. خو دغه اندازه د هغه اندازې څخه جلا ده کوم چې د حروف مده اصلي اندازه ده. د مثال په ډول په جَآءَ کې که همزه نه وي نو بيا هم د الف خو يو څه اندازه ده، نو د دې اصلي مقدار څخه ماسېوا[1] د مد کولو اندازه ده.

=باندې مد اصلي وکړي او پر الرحيم باندې يې مد فرعي وقفي هم وکړي. په اعلاء السنن کې ليکلي دي چې: قطبه بن مالک ﷺ فرمايي: سَمِعْتُ رَسُوْلَ اللهِ ﷺ قَرَاَ فِي الْفَجْرِ "ق" فَمَرَّ بِهٰذَا الْحَرْفِ "لَهَا طَلْعٌ نَضِيْدٌ" فَمَدَّ "نَضِيْدٌ". رواه ابن ابی داؤد باسناد جيد فی فتح الباري ج: ۹، ص: ۹۰. يعني ما د نبي کريم ﷺ څخه د سهار په لمانځه کې سورة ق واورېدي نو هر کله چې نبي کريم ﷺ "لَهَا طَلْعٌ نَضِيْدٌ" ته ورسېدي نو د "نَضِيْدٌ". پر لفظ باندې يې مد عارضي وقفي وکړي. په نهاية القول المفيد ص: ۱۳۱ کې ليکلي دي: چې د حضرت انس ﷺ څخه منقول دي: مَنْ قَالَ لَا اِلٰهَ اِلاَّ اللهُ وَ مَدَّ بِهَا صَوْتَهٗ، اَسْكَنَهُ اللهُ دَارَ الْجَلَالِ، دَارًا سَمّٰى بِهَا نَفْسَهٗ، فَقَالَ: ذُوالْجَلَالِ وَالْاِكْرَامِ وَرِزْقُهُ النَّظْرُ اِلٰى وَجْهِهِ الْكَرِيْمِ. يعني کوم سړي چې لَا اِلٰهَ اِلاَّ اللهُ وويل او په هغه کې يې خپل آواز اوږد کړي، هغه ته به الله تعالی دَارَ الْجَلَالِ (د بزرګۍ او عظمت مقام) کې ځای ورکړي او دا داسې ځای دئ د کوم الفاظ چې حق تعالی شانه د خپل ذات مقدسه په صفتي نومونو کې هم راوړي دي، لکه څنګه چې د الله ﷻ ارشاد دئ: ذُوالْجَلَالِ وَالْاِكْرَامِ (عظمت او احسان والا ذات [سورة الرحمن])، همدا ډول داسې سړي ته به الله ﷻ د خپل نوراني ذات ديدار هم ور نصيب کړي. (اَللّٰهُمَّ اجْعَلْنَا مِنْهُمْ بِفَضْلِكَ الْعَمِيْمِ)

[1] د مصنف رحمه الله مقصد دا دئ چې د مد متصل په اندازه کې دوه قوله دي؛ په يوه قول کې د څلور الفو په اندازه دئ او په بل قول کې د پنځو الفو په اندازه دئ. د دې څخه زياته =

(c) ketabton.com: The Digital Library

دوهمه قاعده:

كه چيري د حرف مده وروسته همزه وي او دا حرف مده او همزه په يوه كلمه كي نه وي، بلكي د يوې كلمې په آخر كي حرف مده وي او د دوهمي كلمې په شروع كي همزه وي، هلته دي هم دا حرف مده كشوي يعني په مد سره دي يې وايي. لكه: اِنَّآ اَعۡطَيۡنٰكَ، اَلَّذِیۡۤ اَطۡعَمَهُمۡ، قَالُوۡۤا اٰمَنَّا.

خو دا مد هغه وخت كېږي چي دواړي كلمې يو ځاى سره ووېل سي او كه چيري د يو عذر له سببه پر اولني كلمې باندي وقف وكړل سي، بيا دا مد نه كېږي او دې ته مد منفصل او مد جائز[1] هم وايي.[2] د دې اندازه هم درې يا څلور الفه ده لكه څه ډول چي د مد متصل اندازه وه.

=اندازه نه سته ځكه چي دا كتاب د امام حفص رحمه الله د روايت له پاره ليكل سوى دئ او د امام حفص رحمه الله په نزد دلته په مد متصل كي توسط كېږي او د توسط زياته اندازه پنځه الفه ده. كه چيري يو الف زيات سي يعني د شپږو (٦) الفو په اندازه سي نو توسط نه ورته ويل كېږي، بلكي طول ورته ويل كېږي او دا د امام حفص رحمه الله په روايت كي ناجائز دئ. مطلب دا دئ چي د امام حفص رحمه الله په روايت كي په مد متصل كي طول نه سته بلكي توسط دئ او د توسط زياته اندازه پنځه الفه ده. په ياد ولرئ چي دلته د الف څخه مراد حركت دئ، نو خلاصه دا سوه چي په مد متصل كي توسط كېږي د څلور الفو په اندازه يا د پنځو الفو په اندازه.

[1] تُسَمّٰى بِالۡجَائِزِ لِاَنَّ بَعۡضَ الۡاَئِمَّةِ لَا يُوۡجِبُهُ. يعني دې ته مد جائز هم وايي ځكه چي د قرائت بعضي امامان دا مد واجب نه گڼي. منه رح

[2] دې مد ته مد جائز د امام حفص رحمه الله د يوه طريق (طريق جزري) مطابق ويل كېږي. په دې طريق كي مد كول او نه كول دواړه جائز دي، خو په طريق شاطبي كي د مد متصل په ډول په دې كي هم مد كول ضروري دئ او د مد منفصل اندازه هم د مد متصل په ډول څلور يا پنځه الفه ده.

(c) ketabton.com: The Digital Library

كه څوک د دغو دواړو مدو يعني مد متصل او مد منفصل فرق نه سي كولاى فكر دي نه كوي ځكه چي دواړه يو ډول ويل كېږي.

درېيمه قاعده:

كه چيري په يوه كلمه كي د حرف مده وروسته يو حرف ساكن وي چي د هغه سكون اصلي وي يعني د وقف په خاطر ساكن نه وي. لكه: آلْئٰنَ په دې كي اول حرف همزه دئ، دوهم حرف الف دئ او هغه مده دئ او درېيم حرف لام ساكن دئ او د لام سكون خو ښكاره دئ چي د وقف په خاطر نه دئ. كه چيري پر دې باندي وقف و نه سي هم لام ساكن ويل كېږي[1] او پر دې باندي هم مد كېږي.[2] د دې مد نوم مد لازم دئ او د دې اندازه درې (۳) الفه ده[3] او داسي مد ته مد كلمي مخفف وايي.

---

[1] د سكون اصلي او عارضي د پېژندلو په خاطر يې دا وفرمايل ځكه پر لام وقف نه سي كېداى، ځكه چي وقف د كلمې په مابين كي جائز نه دئ همېشه د كلمې په آخر كي كېږي.

[2] د مد لازمي كلمي تعريف داسي په ياد كړئ: چي د حرف مد وروسته حرف باندي سكون اصلي وي او دا حرف مد به په قرآني كلمه كي وي. دا دي هم واضحه وي چي په ټوله قرآن كي (د امام حفص رحمه الله د روايت مطابق) د مد لازمي كلمي مخفف مثال يوازي دغه يو لفظ "آلْئٰنَ" دئ كوم چي په سورة يونس كي دوه ځايه راغلى دئ.

[3] په ياد ولرئ چي دلته د مصنف رحمه الله د يو الف د اندازې څخه مراد دوه حركته دي، نو ګويا د شپږو (٦) الفو په اندازه طول كېږي. د مد لازمي په څلورو اقسامو كي په اتفاق د قرآوو طول د شپږو (٦) الفو په اندازه كېږي، ځكه چي د طول اندازه شپږ (٦) حركته ده د دې څخه په كمه اندازه كي طول نه كېږي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

څلورمه قاعده:

که چیري په یوه کلمه کي د حرف مده وروسته حرف مشدد وي. لکه: ضَآلِّيْنَ. په دې کي الف خو مده دئ او د هغه وروسته پر لام باندي شد دئ، پر دې مده باندی هم مد کبرٰی[۱] د دی نوم مد لازم دئ، د دې اندازه هم درې (۳) الفه ده[۲] او داسي مد ته مد کلمي مثقل وایي.

پنځمه قاعده:

د بعضي سورتو په اول کي چي کوم بعضي حروف جلا جلا ویل کیږي، لکه د سورة البقرې په اول کي (الٓمٓ) الف، لام میم دې ته حروف مقطعه وایي. په دې کي یو خو په خپله الف دئ د هغه متعلق دلته هیڅ قاعده نه سته[۳] او د الف څخه ماسېوا چي کوم حروف پاته سوه هغه پر دوه قسمه دي.

یو قسم هغه حروف دي چي درې (۳) حرفه وي[۴] لکه لام، میم، قاف، نون او بل هغه حروف دي چي دوه حرفه وي. لکه: طه. نو هغه حروف چي دوه حرفه

---

[۱] په لنډو الفاظو کي دا تعریف داسي په یاد کړئ نو آساني به وي: چي د حرف مد وروسته حرف باندي تشدید وي. لکه: اَتُحَآجُّوْنِّيْ او داسي نور.

[۲] دلته هم دا مناسبه وه چي مصنف رحمه الله د پنځو الفو اندازه یې فرمایلې وای، تر څو خلط فی الاقوال را نه سي.

[۳] د الف په تلفظ کي درې حروف دي: همزه، لام، فا په دې درو سره حروفو کي یو هم حرف مد نه دئ، نو د دې وجهي د مد د بحث څخه خارج دئ ځکه د مد محل موجود نه دئ.

[۴] داسي حروف ټوله اوه دي: نون، قاف، صاد، سین، لام، کاف، میم.

(c) ketabton.com: The Digital Library

وي د هغو په اړه هم دلته هيڅ قاعده نه سته[۱] او کوم حروف چي درې (۳) حرفه وي پر هغو باندي مد کبرې هغه ته مد لازم وايي، د هغه اندازه هم درې (۳) الفه ده[۲] او داسي مد ته مد حرفي وايي. او د دې درې حرفيزه مقطعاتو پر آخر حرف باندي چي د ويلو په وخت کي شد راسي هغه ته مد حرفي مثقل وايي. [۳] لکه په الٓمٓ کي چي هر کله لام د ميم سره ووايو نو د هغه په آخر کي شد پيدا کېږي[۴] او په کومو حروفو کي چي شد نه سته هغو ته مد حرفي مخفف وايي. لکه په الٓمٓ کي د ميم په آخر کي شد نه سته. [۵]

(۱) يادونه:

په درې (۳) حرفيزه مقطعاتو کي چي مد بنوول سوی دئ په هغو اکثرو کي د مابين حرف مده دئ چي د هغه حرف مده وروسته په بعضي ځايو کي

---

[۱] داسي حروف ټوله پنځه دي: حا، ياء، طا، ها، را. په دې پنځو حروفو کي مد اصلي سته ځکه چي محل مد الف دئ او هغه سته ليکن د دې وروسته د مد سبب (همزه يا سکون يا تشديد) يو هم نه سته ځکه نو مد فرعي هم نه کېږي.

[۲] دلته د جمهورو د قول موافق د پنځو الفو اندازه په ياد کړئ.

[۳] لنډ تعريف داسي په ياد کړئ: د حرف مد وروسته حرف که چيري مشدد وي او دا حرف مد د حروف مقطعاتو څخه وي نو دې ته مد لازمي حرفي مثقل وايي.

[۴] د ميم ساکن په قاعدو کي، تاسو ته تېر سول چي که چيري د ميم ساکن وروسته ميم وي نو هلته ادغام کېږي او د ادغام په سبب ميم مشدد کېږي. د همدې قاعدې مطابق د لام په ميم کي او د ميم په اول ميم کي ادغام وسو او تشديد راغلي. همداسي طسٓمٓ چي په اصل کي طا سين دئ، د يرملون په قاعده سره د نون ادغام په ميم کي وسو، د ادغام په سبب تشديد راغلي او همدا ډول په سين کي هم مد لازمي حرفي مثقل پيدا سو.

[۵] همدا ډول په الٓرٰ کي مد لازمي حرفي مخفف سته.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ساكن حرف وي. لكه په ميم كي ياء مده ده او د هغې څخه وروسته ميم ساكن دئ او په بعضي نورو ځايو كي بيا د حرف مده وروسته مشدد وي، پر داسي مده باندي هميشه په داسي ځايو كي مد كيږي، نو په داسي ځايو كي خو مد كول د عامي قاعدې موافق دئ.

البته په كومو حروف مقطعاتو كي چي مابين حرف مده نه وي، لكه په كٓهٰيٰعٓصٓ كي چي عين دئ[1] دلته مد كول د عامي قاعدې موافق نه دئ، نو له همدې سببه كه چيري مد و نه كړل سي نو بيا هم صحيح دئ، ليكن بهتره خبره دا ده چي مد وكړل سي[2] او دې مد ته مد لازم لين وايي.

(۲) يادونه:

كوم حروف مقطعات چي په آخر كي دي پر دوی باندي مد هغه وخت كيږي چي هر كله پر دوی باندي وقف وكړل سي. او كه چيري د وروسته حرف سره يو ځای كړل سي نو بيا مد كول او نه كول دواړه جائز دي. لكه د سورة آل عمران په شروع كي چي آلٓمٓ دئ، كه چيري د "الله" د لفظ سره چي تر ده وروسته دي يو ځای كړل سي نو په مد كولو او نه كولو كي اختيار دئ.[3]

---

[1] د مد لازم لين مثال په ټول قرآن كي يوازي حرف عين دئ كوم چي دوه ځايه د سورة مريم او سورة شوری په مقطعاتو كي راغلی دئ.

[2] طول افضل دئ؛ د ابن مجاهد رحمه الله او اكثرو اكابرو علماوو همدا مذهب دئ. توسط هم جائز دئ بلكي ابن غلبون او مكي (رحمهما الله) او يو جماعت دا خوښوي. او قصر هم جائز دئ. (نهاية القول المفيد، ص: ۱۳۰)

[3] طول او قصر يوازي دوې وجهي جائز دي، توسط نهايت ضعيف دئ. (نهاية القول المفيد، ص: ۱۳۰)

(c) ketabton.com: The Digital Library

شپږمه قاعده:

که چیرې د حرف مده وروسته حرف ساکن وي چې د هغه سکون اصلي نه وي یعني پر هغه باندې د وقف له سببه سکون راغلی وي (او دا سکون مقابل دئ د هغه سکون کوم چې د درېیمې قاعدې په اول کې تېر سوی دئ)، نو پر داسې ساکن باندې مد کول جائز دئ او نه کول هم صحیح دئ خو مد کول یې ښه دئ. لکه په اَلۡحَمۡدُ لِلّٰهِ رَبِّ الۡعَالَمِیۡنَ باندې او دې ته مد وقفي او مد عارض هم وایي او دا مد د درو (۳) الفو برابر دئ[1] او دې ته طول وایي.

دا هم جائز ده چې د دوو (۲) الفو برابر مد وکړل سي او دې ته توسط وایي.

دا هم جائز ده چې بالکل مد و نه کړل سي یعني د یوه الف برابر وویل سي. که چیرې تر دې کم سي نو حرف به پاته نه سي (راتلونکې درېیمه یادونه وګورئ!) او دې اندازې ته قصر وایي په دې کې افضل طول دئ، بیا توسط، بیا قصر دئ.

دا هم په یاد ولرئ چې د دې درو (۳) طریقو څخه چې کومه طریقه اختیاره کړي د تلاوت تر ختمېدو پورې د هغې طریقې موافق روان سئ، داسې مه کوئ چې یو ځای طول، بل ځای قصر ځکه چې دا بې خونده یا بد معلومېږي او دا هم د مد جائزیو قسم دئ.

---

[1] یعني طول د شپږو (٦) حرکتو په اندازه، توسط د څلور حرکتو په اندازه او قصر د دوو حرکتو په اندازه. په یاد ولرئ چې په مد متصل او مد منفصل کې توسط کېږي او د مد لازم په څلورو اقسامو کې یوازې طول کېږي او په مد عارضي وقفي او مد لین عارض کې طول، توسطا و قصر درې سره جائز دي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

په کوم ځای کي چي په خپله پر مده باندي وقف وي هلته دا مد نه کېږي. لکه بعضي خلک پر غَفُوْرًا او شَکُوْرًا باندي وقف وکړي نو مد کوي[۱] چي دا بالکل غلط دئ.

(۱) يادونه:

مد عارض لکه څه ډول چي پر مده باندي جائز دئ همدا رنګه پر لين باندي جائز دئ يعني واؤ ساکن چي د هغه مخکي زور وي او ياء ساکنه چي د هغې مخکي زور وي. (پنځمه روښنايي، ديارلسم صفت بيا وګورئ!) لکه: وَالصَّيْفِ يا پر مِنْ خَوْفٍ باندي چي وقف وکړل سي او څه ډول چي طول جائز دئ دا ډول توسط او قصر هم جائز دي، ليکن په دې کي افضل قصر دئ، بيا توسط، بيا طول دئ او دې مد ته مد عارض لين وايي.

(۲) يادونه:

د حرف لين متعلق يوه قاعده د يوولسمي روښنايي په پنځمه قاعده، لومړۍ يادونه کي هم تېره سوې ده و يې ګورئ! ځکه چي په هغو حروف مقطعه وو کي چي عين دئ د هغه ياء حرف لين دئ.

(۳) يادونه:

تر دې ځايه پوري چي څومره اقسام د مد ذکر سوي دي دې ټولو ته مد فرعي ويل کېږي،[۲] ځکه چي د اصل څخه زائد دئ او په مد اصلي دئ چي و

---

[۱] يعني الف د خپل اصلي مقدار څخه ډېر کشوي کوم چي صحيح نه دئ. همدا ډول په ياد ولرئ چي پر داسي ځای باندي اکثره خلک د الف وروسته همزه يا ها زياته وي کوم چي غلط دئ.

[۲] د حروف مده بيان څنګه چي په سر کي راغلی دئ مصنف رحمه الله هغه وروسته بيان کړه، اصلاً هغه مخکي بيانول پکار وو. د مد اصلي يا مد ذاتي يا مد طبعي تعريف داسي=

(c) ketabton.com: The Digital Library

دي ته ذاتي، او طبعي هم ويل كېږي. يعني د الف، واؤ او ياء دومره اندازه چي که چيري د هغه اندازه څخه کم وويل سي نو هغه حرف به پاته نه سي، بلکي زور، يا زير يا پېښ به پاته سي او د دې له پاره يوه خاصه قاعده نه سته.

اوومه قاعده:

دا قاعده په حروف مده کي يوازي د الف متعلق ده؛ هغه دا چي الف په خپله باريک ويل کېږي ليکن که چيري د الف مخکي که يو حرف ډک وي يا د حروف مستعليه وو څخه يو حرف وي چي د هغو بيان د پنځمي روښنايي په پنځم صفت کي تېر سوی دئ، يا حرف را وي چي د فتحې په حالت کي ډک ويل کېږي، يا ډک لام وي. لکه چي د "الله" د لفظ لام دئ چي د دې لام مخکي زور يا پېښ وي نو په دې صورت کي به الف هم ډک ويل کېږي.

پوهېدل پکار دي چي د دې حروفو په ډکوالي کي هم فرق سته،[1] نو همدغه ډول فرق به د الف په ډکوالي کي وي کوم چي د دې حروفو وروسته

=وکړئ: چي د حرف مد وروسته همزه يا سکون يا تشديد نه وي د همدې نه موجوديت په خاطر دئ، د خپل اصلي مقدار څخه نه زياتېږي يعني د خپلي اصلي مقدار مطابق به يې وايي. او مد فرعي دا دئ: چي د حرف مد وروسته د يو سبب (همزه، سکون او تشديد) په خاطر هغه د خپل اصلي مقدار څخه زيات کشېږي چي د هغه نهه (۹) اقسام تېر سول.

[1] حروف مُفخمه ټول لس حروف دي؛ اووه حروف مستعليه دي د کومو تفخيم چي اصلي دي. درې نور لام جلاله، را او الف د کومو تفخيم چي عارضي دي چي کله وي او که نه وي، لکه څنګه چي د درو سره قاعدې پر خپل خپل ځای بلندي تيري سوي دي. حضرت مصنف رحمه الله چي د حروفو د ډکوالي کوم فرق بيان کړی دئ هغه په حروف مفخمه کي د "مراتب" په لفظ سره تعبير کېږي. بله مسئله چي دلته نه ده بيان سوې هغه د "تفخيم مراتب" دي د دې تشريح دا ده: چي د حروفو د تفخيم ظهور هغه وخت ډېر وي چي کله حرف مفخم مفتوح وي او د هغه وروسته الف وي. لکه: طَآلَ. يا حرف مفخم مفتوح وي خود هغه وروسته =

(c) ketabton.com: The Digital Library

راسي، نو ترتولو زيات ډک خو د "الله" د لفظ لام دئ، د هغه څخه وروسته طا ده، د هغه وروسته قاف دئ، د هغه وروسته غين او خا ده، د هغه وروسته را ده. [۱] (حقيقة التجويد)

=الف نه وي. لکه: ضَلَالٍ. يا حرف مفخم مضموم وي. لکه: قُرِئَ. يا حرف مفخم مکسور وي. لکه: ظِلِّ. او ساکن مفخم د ماقبل د حرکت تابع دئ.

[۱] وَ فِيهَا فَإِذَا وَقَعَ بَعْدَهَا (اَىْ اَلْحُرُوْفُ الْمُفَخَّمَةِ) اَلِفٌ فُخِمَ الْاَلِفُ. لِاَنَّهٗ تَابِعٌ لِمَا قَبْلَهٗ بِخِلَافِ اُخْتَيْهَا فَاِنَّهٗ اِذَا وَقَعَ بَعْدَهَا وَاوٌ اَوْ يَاءٌ فَلَا يُؤَثِّرُ تَفْخِيْمُهَا فِيْهِمَا الخ. منهؒ يعني که چيري تر حروف مفخمه وروسته الف راسي نو الف ډک ويل کيږي، په خلاف د واؤ او ياء ځکه د حروف مفخمه وروسته که دا دوه حروف راسي نو د حروف مفخمه تفخيم په دوی دوو کي اثر نه کوي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دوولسمه روښنايي

(د همزه په قاعدو کي)

د همزه بعضي قاعدې د عربي کتابو د ويلو څخه ماسېوا په ذهن کي نه راځي. د دې له پاره دلته يوازي دوې (۲) قاعدې ذکر کوو ځکه چي د قرآن کريم د ټولو تلاوت کوونکو اړتيا ورته سته.

لومړۍ قاعده:

د څلورويشتمي (۲۴) سيپارې په پای کي په يوه آيت کي داسي راغلي دي: ءَاَعۡجَمِيٌّ. نو د دغه حرف دا دوهمه همزه لږ په نرمي سره وايا ست[1] او دې ته تسهيل وايي.[2]

---

[1] يعني د الف او همزه په مابين کي يې ادا کړئ چي نه په ډېر شدت او سختي سره وي، چي هغه ته تحقيق وايي او نه د الف په ډول په نرمي سره ادا سي.

[2] دا تسهيل واجب دئ او شپږ نوري کلمې "آلۡئٰنَ" دوه ځايه په سورة يونس کي، "آللّٰهُ" يو ځای په سورة يونس کي او بل ځای په سورة النمل کي. او "ءَالذَّكَرَيۡنِ" دوه ځايه په سورة الانعام کي، د دوهم همزه پر ځای الف په تسهيل سره بې له د مد د ادا کولو هم جائز دئ. په دې شپږو (٦) کلمو کي تسهيل جائز دي، پاته په ټول قرآن کي هر ځای همزه په تحقيق سره ويل ضروري ده.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دوهمه قاعده:

د سورة الحجرات په دوهمه رکوع کي داسي راغلي دي: بِئْسَ الِاسْمُ الْفُسُوْقُ. نو دا داسي ووایاست چي د بِئْسَ پر سین باندي زور ووایاست او دغه بِئْسَ د وروسته حرف سره مه جنګوئ. (یو ځای یې مه وایاست) بیا لام چي د بِئْسَ د سین وروسته دئ هغه ته زیر ورکړئ او د آخرني سین سره یې وجنګوئ. (یو ځای یې ووایاست) بیا میم د وروسته لام سره یو ځای کړئ. خلاصه دا ده چي د اَلِاسْمُ مخکي او وروسته چي کومي دوې (۲) همزې د الف په شکل لیکل سوي دي هغه هیڅکله مه وایاست.

www.Taleemulislam-Radio.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

ديارلسمه روښنايي

(د وقف كولو[1] يعني پر يوې كلمې باندي د درېدلو په قاعدو كي)

---

[1] وقف په لغت كي اَلْحَبْسُ، وَالْكَفُّ، وَالْمَنْعُ ته وايي يعني بندول، درول، درېدل او د يوې كلمې آخر د بلي كلمې د اول سره د يو ځاى كولو څخه منع كول. لكه عرب چي وايي: وَقَفْتُ الدَّابَّةَ وَ اَوْقَفْتُهَا اِذَا حَبَسْتَهَا عَنِ الْمَشْيِ. يعني ما خپله دابه (چارپايه) د تګ څخه بنده كړه او مي وترله. او د قرآوو په اصطلاح كي د وقف جامع تعريف دا دئ: قَطْعُ الصَّوْتِ مَعَ قَطْعِ النَّفَسِ (اَوْ قَطْعُ الصَّوْتِ زَمَنًا فِيْهِ عَادَةً) فِيْ آخِرِ الْكَلِمَةِ الْمَقْطُوْعَةِ عَمَّا بَعْدَهَا رَسْمًا بِنِيَّةِ اِجْرَاءِ التِّلَاوَةِ مَعَ اِثْبَاتِ كَيْفِيَّةِ الْوَقْفِ مِنْ اِسْكَانِ الْمُتَحَرِّكِ وَ اِبْدَالِ التَّاءِ الْمَرْبُوْطَةِ هَاءً وَ النَّصْبِ اَلِفًا وَ غَيْرِ ذٰلِكَ. (ژباړه): كومه كلمه چي د كتابت او رسم خط له مخي د وروستي كلمې څخه جلا وي، د دې كلمې پر آخري حرف باندي د تلاوت د جاري ساتلو په نيت (يعني د تلاوت د ختم كولو او بندولو څخه ماسېوا) آواز او ساه دواړه بندول (يا يوازي آواز دومره بندول په كوم كي چي عادتاً او معمولاً ساه اخيستل كېږي د كوم اندازه چي تقريباً د يو الف برابره ده) او همدا ډول پر آخري حرف باندي د وقف قاعده هم جاري كول يعني د متحرك ساكن كول، ګردي، تا (ة) په ها بدلول، د دوو زورو تنوين په الف سره بدلول او داسي نور.

اوله خبره دا ده چي وقف د كلمې پر آخر باندي وي د كلمې په مابين كي وقف كول صحيح نه دئ. د مثال په ډول د قَالُوْا پر لفظ باندي وقف كول صحيح دئ خو پر قاف باندي وقف كول صحيح نه دئ. دوهم خبره دا ده چي په قرآن كي په بعضي ځايو كي ځيني لفظونه يو ځاى ليكلي وي كه څه هم د عربي ژبي په اعتبار سره جلا جلا الفاظ دئ ليكن د يو ځاى د ليكل كېدو په وجه د يو لفظ په حكم كي دئ. د مثال په ډول اَيْنَمَا كه څه هم د عربي په اعتبار سره دوه لفظه دي يو اَيْنَ او بل مَا دئ، خو د يو ځاى د ليكل كېدو په سبب سره د اَيْنَمَا پر الف=

(c) ketabton.com: The Digital Library

د علم تجوید اصلي مقصد د مخارجو او صفاتو بحث دئ چي د خدای ﷻ په فضل سره د ضرورت په اندازه ولیکل سول او پاته دري (۳) علوم یعني علم اوقاف، [1] علم قرآئت، [2] علم رسم خط (عثماني) [3] د علم تجوید د تکمیل له پاره دي، لیکن د علم اوقاف یو بحث [4] د وقف کولو قاعدې دي.

=باندي خو وقف صحیح دئ لیکن د اَیْنَ پر نون باندي وقف صحیح نه دئ داسي کلمو ته موصول وایي.

[1] علم اوقاف پر دوو برخو وېشل کېږي یو دا چي وقف په اعتبار د معنا سره پر کوم ځای وکړل سي؟ د دې جواب په اوله قاعده کي را روان دئ. دوهم دا چي وقف څنګه وکړو؟ د دې جواب په راتلونکو دوهمه، دریمه او څلورمه قاعدو کي را روان دئ.

[2] د علم تجوید او علم قرآئت دواړو موضوع خو الفاظ قرآني دي، لیکن فرق دا دئ چي په تجوید کي د حروفو د مخارجو او صفاتو او د هغو د متفق علیها څخه بحث کېږي. او په علم قرآئت کي د احوال مختلف فیها څخه بحث کېږي. د مثال په ډول: حذف او اثبات، تحریک او تسکین، مد او قصر، فتح او اماله، تحقیق او تخفیف او داسي نور. (شرح سبعه قرآءات، ص: ۱۱۰)

[3] یعني د حضرت عثمان غني رضي الله عنه په زمانه کي چي د قرآن کریم د تحریر او الفاظو چي کوم شکل اختیار کړل سو او حضرت عثمان غني رضي الله عنه د قرآن د لیکلو بندوبست وکړي او ځای پر ځای یې ولېږل او پر دغه تحریر باندي د ټولو صحابه وو رضي الله عنهم اجماع وسوه. د دغه تحریر علم او د هغه قواعد او ضوابطو ته علم رسم خط وایي. قرآن کریم د دغه خاص رسم خط خلاف لیکل جائز نه دئ، د امت د ټولو علماوو پر دې باندي اجماع ده او دا یو وسیع او پراخه فن دئ کوم ته چي رسم خط وایي.

[4] وَالْبَحْثُ الْاٰخِرُ اَقْسَامُ الْوَقْفِ مِنَ الْحُسْنِ وَالْقَبِيْحِ وَالتَّامِ وَغَيْرِهِ. (جهد المقل) لَمْ اَذْكُرْهُ كَالْبَاقِيْنَ لِاَنَّهَا لَا تَتَعَلَّقُ بِالتَّجْوِيْدِ. یعني بل بحث چي د وقف اقسام دئ لکه وقف حسن، وقف قبیح او وقف تام او داسي نور، ما دلته نه دي ذکر کړي لکه څنګه چي نورو ذکر کړي دي، ځکه چي دا په تجوید پوري اړه نه لري. منه

(c) ketabton.com: The Digital Library

لومړی قاعده:

کوم سرې چي د قرآن کريم په معنا نه پوهېږي هغه ته پکار ده چي پر هغه ځايو باندي وقف وکړي چي په قرآن کريم کي د وقف علامه وي، بې له ضرورته دي په مابين کي نه درېږي. [۱] خو که چيري يې په مابين کي ساه ختمه سي نو مجبوري ده، که چيري د مجبوري څخه داسي وسي نو پر کومه کلمه چي درېدلي وي د هغې کلمې څخه يا د هغه څخه مخکي دي شروع کړئ[۲] او د وروسته کلمې سره دي يو ځای کړئ.

په دې ځان پوهول چي د دې کلمې څخه يې ووايم او که د مخکي کلمې څخه يې ووايم بې له دې چي د قرآن کريم په معنا پوهېږي مشکله ده، تر څو چي د معنا د پوهېدلو ورتيا و نه لري د شبهې په ځای کي دي د يوه عالم څخه پوښتنه وکړئ. او په داسي مجبوري وقف کي يو دا الحاظ کوئ چي د کلمې په مابين کي وقف مه کوئ بلکي د کلمې پر آخر باندي وقف کوئ.

دا هم وپېژنئ چي پر حرکت باندي د وقف کول غلط دئ لکه څنګه چي اکثره خلک يې کوي. د مثال په ډول د يوه سړي ساه د سورة البقرې په شروع کي د بِمَآ اُنْزِلَ اِلَيْکَ پر کاف باندي ختمه سي، نو په دې وخت کي کاف بايد

[۱] يعني د دغو نښانو په مابين کي دي نه درېږي او د دې نښانو مطلب دا دئ چي يا خو دي پر گول آيت (ۤ) باندي ودرېږي چي و دې ته وقف منزل هم وايي. د آيت په مابين کي چي کوم "م"، "ط"، "ج"، "ز"وي دا ټول د وقف نښانونه دي او د دې نښانو څخه ماسېوا که چيري ودرېږي نو د وروسته څخه دي بېرته را وگرځوي.

[۲] د کوم ځايه څخه چي جمله پوره کېږي يا بله جمله شروع کېږي د هغه ځای څخه دي بېرته را وگرځوي، ځکه نو د قاري له پاره لږ تر لږه ابتدايي عربي او د قرآن کريم د ترجمې زده کړه ډېره ضروري ده.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ساکن کړئ، په زور وقف مه کوئ. همدا ډول بې له ساه اخيستو وقف نه کېږي لکه بعضي خلک د آيت پر ختمېدو باندي ساکن حرف ووايي، خو بې له نوي ساه اخيستو دوهم آيت شروع کړي دا هم د قاعدې خلاف دئ.

دا هم هم په ياد ولرئ چي د داسي مجبوري په وخت کي چي پر يوه کلمه باندي وقف وکړي، نو هغه کلمه چي څه ډول ليکل سوې ده د هغې موافق وقف وکړئ که څه هم هغه بل ډول ويل کېږي، د ويلو موافق وقف مه کوئ. د مثال په ډول د اَنَا په لفظ کي چي کوم الف د نون وروسته راغلی دئ هغه د وصل په حالت کي نه ويل کېږي، خو که چيري پر دغه کلمه باندي وقف وکړو نو دغه الف به هم وايو. هر کله چي دغه کلمه بېرته راګرځوو نو په دې وخت کي څنګه چي يې د مابعد يعني د وروسته کلمې سره يې يو ځای وايو د دې وجهي به الف نه وايو. په دې خبرو ځانونه ښه پوه کړئ او په ياد يې کړئ ځکه چي په دې کي لوي لوي حافظان تېروتني کوي.

يادونه:

د ذکر سوي قاعدې په آخر کي چي ليکل سوي دي "چي هغه کلمه چي څه ډول ليکل سوې ده د هغې موافق دي وقف وکړئ"[1] د دې قاعدې څخه دا الفاظ مستثنٰی دي:

---

[1] ځکه ويل سوي دي چي وقف د رسم الخط تابع دئ. د مثال په ډول ګردی يا ګول تا (ة) چي په صورت کي د ها وي دا په وقف کي په ها سره بدلېږي. د دوو زورو تنوين په صورت د الف ليکل سوی وي له دې سببه دا په وقف کي په الف سره بدلېږي ماسېوا د زير او پېښ د تنوين څخه چي هغه د هيڅ حرف په شکل نه دي ليکل سوی، نو ځکه په وقف کي د تنوين نون حذف کېږي. د "کَاَيِّنْ" په لفظ کي نون ويل کېږي په داسي حال کي چي نون تنوين دئ ځکه چي ليکل سوی دئ. دا لفظ په اصل کي "کَاَيٍّ" دئ. بِهٖ، لَهٗ او په داسي نورو لفظو کي=

(c) ketabton.com: The Digital Library

اَوۡیَعۡفُوَا د سورت البقرې په یو دېرشمي (۳۱) رکوع کي، اَنۡ تَبُوۡءَا د سورة المائدې په پنځمي رکوع کي، لِتَتۡلُوَا د سورة الرعد په څلورمي رکوع کي، لَنۡ نَدۡعُوَا د سورة الکهف په دوهمه رکوع کي، لِیَرۡبُوَا د سورة الروم په څلورمي رکوع کي، لِیَبۡلُوَا د سورة محمد په اولي رکوع کي، نَبۡلُوَا د سورة محمد په څلورمي رکوع کي، ثَمُوۡدَا څلور ځایه؛ په سورة هود، سورة الفرقان، سورة العنکبوت او سورة النجم کي او بل دوهم قَوَارِیۡرَا د سورة الدهر په لومړۍ رکوع کي. (قَوَارِیۡرَا دوه ځایه دئ) په دې ټولو الفاظو کي الف په هیڅ حالت کي نه ویل کېږي نه د وصل په حالت کي او نه د وقف په حالت کي.

د "لٰکِنَّا" لفظ خاص په سورة الکهف کي، اَلظُّنُوۡنَا. اَلرَّسُوۡلَا. اَلسَّبِیۡلَا دا درې سره په سورة الاحزاب کي، سَلٰسِلَا او اول قَوَارِیۡرَا دا دواړه په سورة الدهر کي او د "اَنَا" لفظ چي هر ځای په قرآن کي راسي. په دې ټولو الفاظو کي الف د وصل په حالت کي نه ویل کېږي او د وقف په حالت کي الف ویل کېږي خو یوازي د "سَلٰسِلَا" لفظ د وقف په حالت کي بې له الف ویلو هم مروي دئ یعني سَلٰسِلۡ.

=وقف د ها په ساکنولو سره کېږي او د هغه ولاړ زور یا چپه پېښ څخه پیدا کېدونکی حرف مد په وقف کي نه ویل کېږي، ځکه چي دا حروف لیکلي نه دي. غرض دا چي دا اصول دي چي وقف د رسم الخط تابع دئ او د دې ډېر لوي اصول او قواعد دي چي د دې تفصیل په لویو کتابو کي دئ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دوهمه قاعده:

پر کومه کلمه چي وقف سوی وي که چيري هغه کلمه ساکنه وي نو په هغه کي د څه ويلو ضرورت نه سته،[۱] خو که چيري هغه کلمه متحرکه وي نو پر هغه باندي د وقف کولو دري (۳) طريقه دي:

يوه طريقه خو دا ده:

چي ټوله په پوهېږي چي هغه کلمه ساکنه کړل سي.[۲]

دوهمه طريقه دا ده:

چي پر هغه کلمه باندي چي کوم حرکت دئ د هغه حرکت ډېره لږ حصه ښکاره کړل سي او دې ته روم ويل کېږي، د روم اندازه د حرکت دريمه برخه ده. روم په زور کي نه جاري کېږي يوازي په پېښ او زير کي جاري کېږي. لکه د بِسۡمِ اللّٰهِ د ختمېدو په وخت کي پر آخري ميم باندي لږ زير ويل چي يوازي نژدي کسان يې واوري. يا د نَسۡتَعِيۡنُ پر نون باندي لږ پېښ ووايي[۳] او د رَبِّ الۡعٰلَمِيۡنَ پر نون باندي څنګه چي زور دئ نو دلته به داسي نه وي.

---

[۱] يعني دا ساکن به په وقف کي هم ساکن ويل کېږي، البته د وقف کولو اثر به دا وي چي ساه به ا خيستل کېږي. مثلاً: فَارۡغَبۡ. وَانۡحَرۡ. فَحَدِّثۡ. مِنۡهُمۡ. لَهُمۡ او داسي نور.

[۲] په وقف کي اصل او عامه طريقه همدا ده لکه څنګه چي ابتدا په ساکن سره نه کېږي همدا ډول وقف پر حرکت باندي نه کېږي. مخکي ذکر سول چي پر حرکت باندي وقف صحيح نه دئ. د وقف بالسکون په هکله د بعضي علماوو رايه دا ده چي دا واجب شرعي دئ چي پر فعل باندي ثواب او پر ترک باندي عذاب وي. بعضي علماوو فرمايلي دي چي دا يو فني او اصطلاحي خبره ده، د قاري له پاره د دې پرېښوول او پر کامل حرکت باندي وقف کول ډېر قبيح او لايق د تعزير دئ. (نهاية القول المفيد، ص: ۲۰۵)

[۳] د لږ زير او لږ پېښ مطلب دا دئ چي د حرکت په ادا کي آواز کښته کړل سي. د صحيح ادا کولو طريقه د يوه مشاق استاد څخه په اورېدلو سره زده کولای سي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

درېیمه طریقه دا ده:

چي هغه حرکت ته اشاره یوازي په شونډانو سره وسي. یعني حرکت به ګرسره نه وایو،[۱] بلکي د هغه حرکت د ښکاره ویلو په وخت کي چي شونډان څه ډول جوړېږي هغه ډول دي شونډان جوړ سي او هغه حرف دي بالکل ساکن وویل سي، دې ته اشمام وایي او دا نږدې کسان هم نه سي اورېدلای. ځکه چي په دې کي حرکت په ژبه سره نه دي ادا سوی، خو سترګو والا (بینا) چي د تلاوت کوونکی شونډانو ته وګوري، نو پوهېږي چي ده اشمام وکړي او اشمام یوازي په پېښ کي کېږي په زور او زیر کي نه کېږي. د مثال په ډول د نَسۡتَعِیۡنُ پر نون باندي پېښ دئ دا پېښ خو ګرسره مه وایاست، نون ګرسره ساکن وایاست خو شونډان د نون د ادا کولو په وخت کي داسي جوړ کړئ لکه د پېښ د ویلو په وخت کي چي سره را ټولېږي یعني د شونډانو څخه د مشوکۍ شکل جوړ کړئ.

درېیمه قاعده:

د کومي کلمې په آخر کي چي تنوین وي هلته هم روم جائز دئ، خو د حرکت د ښکاره کولو په وخت کي دي د تنوین یوه برخه نه ښکاره کوي.[۲] (تعلیم الوقف. حضرت قاري عبدالله صاحب مکي رحمه الله)

---

[۱] یعني موقوف علیه حرف (د کلمې هغه آخري حرف پر کوم چي وقف کېږي) ساکن وویل سي او د هغه څخه وروسته ژر په انضمام شفتین سره د هغې ضمې و طرف ته اشاره وسي.

[۲] یعني په کښته آواز سره به یو پېښ یا یو زیر ویل کېږي. د مثال په ډول: اَحَدٌ، بَصِیۡرٌ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

څلورمه قاعده:

هغه تا چي د ها (ة) په شکل ګردی لیکل کیږي[۱] خو پر دې باندي تکي هم وي که چیري پر داسي تا باندي وقف وسي هلته د دوو خبرو خیال کوئ؛ یو خو دا چي دا تا د ها په ډول وایاست او دوهم دا چي هلته روم او اشمام مه کوئ.

پنځمه قاعده:

روم او اشمام پر عارضي حرکت باندي نه کیږي. لکه پر وَلَقَدِ اسْتُهْزِئَ باندي چي یو سړی د وَلَقَدْ پر دال باندي وقف وکړي،[۲] نو دال ساکن ویل پکار دئ د دې پر زیر باندي روم مه کوئ ځکه چي دا حرکت عارضي دئ. (تعلیم الوقف)

په دې باندي هم عربي پوه پوهیږي چي دا حرکت اصلي دئ او دا حرکت عارضي. که چیري تاسي ته په یو ځای کي شک او شبه پیدا سي د یوه عالم څخه پوښتنه وکړئ.

---

[۱] ګول یا ګردی تا چي د ها په شکل (ة) لیکل کیږي هغه ته تاء مدوره وایي او کومه تا چي اوږده وي هغې ته تاء مجروره یا طویله وایي. د تاء مدوره مثالونه لکه: اَلْجَنَّةُ. اَلْمَلَائِكَةُ. اَلْقِبْلَةُ. اَلْبَرِيَّةُ او داسي نور. د تاء طویله مثالونه لکه: وَاذْكُرُوْا نِعْمَتَ اللّٰهِ. اِلٰى اٰثَارِ رَحْمَتِ اللّٰهِ. اِمْرَاَتُ الْعَزِيْزِ او داسي نور. تاء طویله په وقف کي تا ویل کیږي او روم او اشمام هم پر کېدای سي او تا مدوره په وقف کي په هاء ساکنه سره بدلیږي.

[۲] همدا ډول د "وَاَنْتُمُ الْاَعْلَوْنَ" پر میم باندي روم یا اشمام نه سي کېدای، ځکه په اصل کي میم ساکن دئ او ضمه عارضي ده یوازي وقف بالاسکان کیږي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

شپږمه قاعده:

پر کومه کلمه باندي چي وقف وسي که چیري د هغې کلمې پر آخر حرف باندي تشدید (شد) وي، نو په روم او اشمام کي به تشدید[۱] پر خپل حال باندي پاته وي. (تعلیم الوقف)

اوومه قاعده:

پر کومه کلمه چي وقف وسي که چیري د هغې کلمې پر آخر باندي د دوو (۲) زورو تنوین وي، نو د وقف په حالت کي به هغه تنوین په الف سره بدلیږي.

[۲] د مثال په ډول یو څوک پر فَاِنۡ كُنَّ نِسَآءً باندي وقف وکړي نو داسي به یې وایي: نِسَآءَا.

اتمه قاعده:

د کوم مد وقفي بیان چي د یوولسمي روښنایي په شپږمه قاعده کي ذکر سوی دئ، که چیري په روم سره وقف وسي نو په دې وخت کي مد نه کیږي. د

---

[۱] هغه مشدد حرف چي په هغه کي غنه نه کیږي (ماسیوا د نون او میم څخه) د هغه د تشدید د ادا کولو په وخت کي سرعت وي. لکه: وَتَبَّ، بِالۡحَقِّ، اَلۡمَفَرُّ، فَطَلٌّ، صَوَآفَّ او داسي نور. پر دې موقوف علیه مشدد باندي د وقف په حالت کي دومره وخت تېرول پکار دئ لکه د وصل په حالت کي او په کوم مشدد کي چي غنه وي نو د غنې په سبب سره په هغه کي یو څه تراخي او ځنډ پکار دئ. لکه: مِنۡ بَعۡدِ الۡغَمِّ. وَلَا جَآنٌّ او داسي نور. همدا ډول واؤ مشدد او یاء مشدده چي موقوف علیه وي نو په وقف کي دا خیال ساتل پکار دئ چي مشدد ادا سي او مده نه سي. لکه: عَدُوٌّ، مِنۡ نَّبِيٍّ. (نهایة القول المفید)

[۲] د دوو زورو په تنوین کي هر ځای همدا قاعده ده. لکه: اَفۡوَاجًا، عَلِيۡمًا، جُزۡءٌ، سَوَآءٌ او داسي نور. خو د دغه قاعدې څخه تاء مدوره یعني ګول تا مستثنیٰ ده، تاء مدوره په هر صورت کي په هاء ساکنه سره بدلیږي. لکه: حَسَنَةٌ، رَحۡمَةٌ، مَوۡعِظَةٌ او داسي نور.

(c) ketabton.com: The Digital Library

مثال په ډول الرَّحِیْمِ یا نَسْتَعِیْنُ کي که چیري د پېښ یا زیر لړ څه حصه ښکاره کړل سي نو بیا مد مه کوئ. [۱] (تعلیم الوقف)

څوارلسمه روښنايي

(د مختلفو ضروري فایدو په بیان کي)

که څه هم د دې ځیني فایدې پورته هم ذکر سوی خو څنګه چي د نورو مضمونو په ضمن کي بیان سوی دي شاید فکر به مو نه وي ورته سوی، د دې له پاره مي هغه بیا ولیکلې او ډېري نوي فایدې هم پکښې ستم.

لومړۍ فایده:

د سورة الکهف په پنځمه رکوع کي "لٰكِنَّاْ هُوَ اللّٰهُ" یعني په لٰكِنَّاْ کي الف لیکلی دئ خو نه ویل کېږي. خو که چیري څوک پر دې باندي وقف وکړي نو په دې وخت کي به دا الف ویل کېږي.

دوهمه فایده:

د سورة الدهر په اول کي "سَلٰسِلَاْ" یعني د دوهم لام وروسته هم الف لیکلی دئ خو دا هم نه ویل کېږي، خو د وقف په حالت کي الف ویل او نه ویل دواړه

---

[۱] یعني د مد عارضي وقفي د اصولو سره سم په دې کي طول یا توسط کول صحیح نه دئ، بلکي د وصل په ډول به یوازي قصر کوو، ځکه چي د مد سبب سکون وي او د روم په سبب سره هغه پاته نه سو نو مد به هم نه کېږي. خلاصه دا سوه چي روم په حرکت کي داخل دئ او اشمام په سکون کي داخل دئ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

صحیح دي او د اول لام وروسته چي کوم الف لیکلی دئ[۱] هغه په هر حال کي ویل کېږي.[۲]

دریېمه فایده:

په همدغه سورة الدهر کي مابین ته نژدې قَوَارِیْرَا. قَوَارِیْرَا دوه ځلي راغلی دئ او د دواړو په آخر کي الف لیکلی دئ، نو د دې قاعده دا ده چي په دوهم ځای کي الف په هیڅ حالت کي نه ویل کېږي که د وقف حالت وي او که نه وي.

او په اول ځای کي که چیري وقف وسي نو الف ویل کېږي او که چیري وقف نه وسي نو الف نه ویل کېږي، خو ډېر عادت دا دئ چي په اول ځای کي وقف کوي[۳] او په دوهم ځای کي وقف نه کوي. په دې صورت کي په اول ځای کي الف وایاست او په دوهم ځای کي الف مه وایاست.

ځلورمه فایده:

په قرآن کي یو ځای اماله ده. یعني په سورة هود کي چي کوم "بِسۡمِ اللّٰهِ مَجۡرٖهَا" دئ. د دې بیان د اتمي روښنایي په ځلورمه قاعده کي وګورئ!

پنځمه فایده:

په سورة حم السجدة کي یو ځای تسهیل دئ، هغه دا دئ: ءَاَعۡجَمِیٌّ. د دې بیان د دوولسمي روښنایي په لومړۍ قاعده کي تېر سوی دئ و یې ګورئ!

---

[۱] د قرآن کریم په رسم الخط کي د اول لام وروسته الف لیکلی نه دئ، بلکي پر دې باندي ولاړ زور دئ، ګویا موصول لیکلی دئ داسي: سَلٰسِلَا.

[۲] ځکه چي دا د کلمې مابین دئ او د کلمې په مابین کي وقف کول صحیح نه دئ.

[۳] ځکه د وقف علامه یعني ګول د آیت علامه پر اول قَوَارِیْرَا (ۛ) باندي ده، نو وقف هم پر دې باندي کول مناسب دئ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

شپږمه فایده:

په سورة الحجرات کي په بِئْسَ الِاسْمُ کي د اَلِاسْمُ همزه نه ویل کېږي بلکي د دې لام به د دې سین سره یو ځای کړل سي. د دې بیان د دوولسمي روښنایي په دوهمه قاعده کي تېر سوی دئ.

اوومه فایده:

لَئِنْ بَسَطْتَّ، اَحَطْتُّ، مَافَرَّطْتُّمْ او مَافَرَّطْتُّ کي ادغام ناتمام (ناقص) کېږي. یعني طا او تا یو ځای کړئ او مشدد یې کړئ او داسي یې ووایاست چي طا د خپل استعلاء او اطباق سره بې له قلقلې ډکه ادا سي او تا باریکه ادا سي.

په اَلَمْ نَخْلُقْکُّمْ کي ښه دا دئ[1] چي ادغام تام (پوره) وسي یعني قاف بالکل و نه ویل بلکي قاف دي په کاف سره بدل کړي او دواړه دي یو ځای کړي او مشدد دي وویل سي.[2]

اتمه فایده:

په نٓ وَالْقَلَمِ او یٰسٓ وَالْقُرْآنِ الْحَکِیْمِ کي د نون او سین وروسته چي کوم واؤ دئ د یرملون د قاعدې موافق چي د هغه ذکر د لسمي روښنایي په دریمه قاعده کي ذکر سوی دئ په دې واؤ کي ادغام کول پکار دئ، خو ادغام نه کېږي.[3]

---

[1] وَیَجُوْزُ النَّاقِصُ اَیْضًا وَهُوَ اَنْ یَبْقٰی بَعْضُ صِفَاتِ الْمُدْغَمِ. یعني ادغام ناقص هم روا دئ او ادغام ناقص دا دئ چي د مدغم بعضي صفات پاته سي. منه رح

[2] و دې ته ادغام تام ویل کېږي او ادغام ناقص په مثل د بَسَطْتَّ او نورو هم جائز دئ. یعني قاف بې له قلقلې کاف وویل سي او کاف باریک ادا سي.

[3] عِنْدَ حَفْصٍ رحمه الله. منه رح

(c) ketabton.com: The Digital Library

نهمه فايده:

د سورة يوسف په دوهمه ركوع كي د لَا تَأْمَنَّا لفظ دئ په دې كي پر نون باندي اشمام كوئ. (۱)

لسمه فايده:

په قرآن كريم كي به يو ځاى ځاى د سكتې لفظ ليكلى وويني؛ د دې مطلب دا دئ چي هلته لږ و درېږئ خو ساه مه كاږئ او د وقف پاته ټولي قاعدې په دې كي جاري كېږي. د مثال په ډول په سورة القيامة كي مَنْ سكتة رَاقٍ كلمه ده، نو د يرملون د قاعدې سره سم د مَنْ نون په را كي مدغم كول پكار دئ خو ادغام نه كېږي، ځكه هر كله چي سكته د وقف پر ځاى وكړل سوه نو ګواكې هغه اتصال د نون او را په مابين كي نه سو پاته له دې وجهي ادغام نه كېږي.

---

(۱) اِخْتِيَارُهُ لِاَنَّهُ سَهْلٌ عَلَى الْاَطْفَالِ وَ يَجُوْزُ الرَّوْمُ اَيْضًا لَا تَأْمَنُنَا. وَ لَا يَجُوْزُ الْاِدْغَامُ الْمَحْضُ. يعني د اشمام غوره كول ځكه چي دا پر ماشومانو باندي آسانه وي او روم هم جائز دئ او محضي ادغام روا نه دئ. منه رح

دلته يوه خبره ياد ساتل پكار ده هغه دا چي لَا تَأْمَنَّا په اصل كي لَاتَأْمَنُنَا وو لومړى نون مضموم او دوهم نون مفتوح دئ او لَا نافيه پر تَأْمَنُنَا داخل دئ، نو په لَاتَأْمَنَّا كي دوې (۲) وجهي روا دي؛ يو دا چي ادغام مع الاشمام وسي چي تر ادغام وروسته د نون د مشدد او د غنې د ادا كولو په وخت كي د لومړي نون د ادا كېدو په وخت كي شونډان را ټول سي او هغه اصل ته اشاره وسي، تر څو ليدونكى پوه سي چي دلته دوه نونان دي او پر اول نون باندي ضمه وه او دا د استاد څخه زده كولاى سي. دوهمه وجه دا ده چي اظهار مع الروم وسي يعني د لومړي نون د ضمې دريمه حصه ښكاره كړل سي په دې صورت كي بيا دوهم نون مشدد نه ويل كېږي. يعني يوازي ادغام او يوازي اظهار په لَاتَأْمَنَّا كي غير د ابوجعفر رحمه الله څخه د نورو امامانو په نزد په كوم كي چي حفص رحمه الله هم شامل دئ جائز نه دئ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

همدا ډول په سورة الکهف کې د عِوَجًا سکتة قَيِّمًا کلمه ده که چیري پر عِوَجًا باندي وقف و نه سي او د وروسته لفظ سره یو ځای سي نو اخفاء نه کیږي، بلکي د دوو زورو تنوین به په الف سره بدل سي او سکته به وسي.

په ټول قرآن کریم کي د امام حفص رحمه الله پر روایت باندي ټولي څلور (۴) سکتې دي:

یوه په سورة القیامه کي، دوهمه په سورة الکهف کي چي ذکر سول، دریمه په سورة یس کي مِنْ سکتة مَرْقَدِنَا پر الف باندي چي کله د مابعد یعني د وروسته کلمې سره یو ځای وویل سي. او څلورمه په سورة المطففین کي د کَلَّا سکتة بَلْ پر ساکن لام باندي. بس دا څلور ځایه د دې څخه ماسیوا په سورة الفاتحه کي او نورو سورتو کي هیڅ ځای سکته نه سته.

یوولسمه فایده:

په قرآن کریم کي چي هر ځای پېښ راسي هغه به د معروف (معلوم) واؤ په ډول بو ورکړئ او و یې وایاست. او چیري چي زیر راغلی وي هغه به د معروفي (معلومي) یاء په ډول بو ورکړئ او و یې وایاست.

زموږ په هیواد کي پېښ داسي ویل کیږي که چیري یې کش کړي نو واؤ مجهول څني پیدا کیږي او زیر داسي وایي که چیري یې کش کړئ یاء مجهوله څني پیدا کیږي، دغه خبره د عربي ژبي خلاف ده داسي مه کوئ بلکي داسي یې وایاست که چیري هغه پېښ کش کړي نو واؤ معلوم به څني پیدا سي او زیر داسي وایاست که چیري هغه زیر کش کړي نو یاء معلومه (معروفه) به څني پیدا سي. د پېښ او زیر داسي ادا کول د یوه ماهر استاد څخه زده کړئ، کېدای سي چي د دې لیکني په یوازي ویلو سره مو په ذهن کي را نه سي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دوولسمه فایده:

کله چي پر واؤ مشدد یا پر یاء مشدد باندي وقف وسي نو هلته تشدید (شد) یو څه په سختي سره ویل پکار دئ، تر څو تشدید پر خپل حال پاته وي. لکه: عَدُوٌّ او عَلَى النَّبِيِّ.

دیارلسمه فایده:

په سورة یوسف کي د وَلَيَكُونًا مِّنَ الصَّاغِرِينَ کلمه ده. او په سورة اقرأ کي د لَنَسْفَعًا بِالنَّاصِيَةِ کلمه ده، که چیري پر لَيَكُونًا او لَنَسْفَعًا باندي وقف وکړي نو په الف سره یې وایاست یعني تنوین مه وایاست.[1]

څوارلسمه فایده:

څلور لفظونه په قرآن کریم کي لیکلي خو په صاد سره دئ او پر دغه صاد باندي یو کوچنی سین هم لیکلی دئ، نو د دې قاعده زده کړئ:

یو په سورة البقرة کي د يَقْبِضُ وَيَبْصُۜطُ کلمه ده، دوهم ځای په سورة الاعراف کي د فِي الْخَلْقِ بَصْۜطَةً کلمه، په دغه دواړو ځایو کي سین وایاست.

دریم په سورة الطور کي د اَمْ هُمُ الْمُصَۜيْطِرُوْنَ کلمه ده، په دې کي که مو خوښه وي سین یې وایاست او که مو خوښه وي صاد یې وایاست.

څلورم په سورة الغاشية کي د بِمُصَيْطِرٍ کلمه ده په دې کي صاد وایاست.

---

[1] وَاِنْ كَانَ خِلَافُ الْقِيَاسِ لِاَنَّهَا نُوْنٌ خَفِيْفَةٌ لٰكِنِ الْوَقْفُ يَكُوْنُ تَابِعًا لِلرَّسْمِ. یعني که څه هم دا خلاف القیاس دئ ځکه دا دواړه تنوینونه په اصل کي نون خفیفه دئ، خو وقف د رسم الخط تابع وي ځکه نو اصل ته نه کتل کیږي او د وقف په حالت کي الف ویل کیږي. منه رح

(c) ketabton.com: The Digital Library

پنځلسمه فایده:

په قرآن کریم کي څو ځایه لیکلی خو لَا دئ او ویل کیږي ل، د تلاوت کولو په وخت کي د دي ډېر خیال وساتئ.

❖ یو په سورة آل عمران کي د لَاْاِلَی اللّٰهِ تُحْشَرُوْنَ کلمه ده.

❖ دوهم په سورة التوبة کي د وَلَاْاَوْضَعُوْا کلمه ده.

❖ دریيم په سورة النمل کي د اَوْلَاْاَذْبَحَنَّهُ کلمه ده.

❖ څلورم په سورة وَالصّٰفّٰتِ کي د لَاْاِلَی الْجَحِیْمِ کلمه ده.

❖ پنځم په سورة الحشر کي د لَاْاَنْتُمْ اَشَدُّ کلمه ده.

همدا ډول د سورة آل عمران په پنځلسمه رکوع کي لیکلي دي اَفَاْئِنْ خو ویل کیږي اَفَئِنْ. او په څو ځایو کي لیکلي دي مَلَاْئِهٖ، خو مَلَئِهٖ ویل کیږي.

د سورة الکهف په څلورمه رکوع کي لیکلي دي لِشَاْیْءٍ او ویل کیږي لِشَیْءٍ او په ځینو ځایو کي لیکلي دي نَبَأِیْ او ویل کیږي نَبَئِ.

یادونه:

دا ذکر سوي اکثره هغه قاعدې دي چي په هغو کي هیڅ اختلاف نه سته. او په کومو کي چي اختلاف سته په هغو کي ما یوازي د امام حفص رحمه الله [1] قاعدې لیکلي دي، چي زموږ خلک د هغه د روایت موافق قرآن کریم وایي.

---

[1] ابوعمرو حفص بن سلیمان بن مغیره اسدي کوفي بزاز (په دوو زاوو سره) په سنه ۹۰ هـ ق کي پیدا سوی دئ او په ۱۸۰ هـ ق کي وفات سوی دئ. د امام حفص رحمه الله د پلار تر وفات وروسته د ده مور د امام عاصم رحمه الله سره نکاح وکړه. د دې سببه د ده پالنه او تربیه د امام عاصم رحمه الله د شفقت تر سیوری لاندي وسوه. (نشر، ص: ۱۵٦) ابن معین رحمه الله فرمایي: =

(c) ketabton.com: The Digital Library

امام حفص رحمه الله قرآن کریم د امام عاصم تابعي رحمه الله څخه حاصل کړی دئ، هغه د زِر بن حُبَیش اَسَدي او عبد الله بن حبیب سَلَمي (رحمهما الله) څخه حاصل کړی دئ، هغو دوو د حضرت عثمان، حضرت علي، حضرت زید بن

= چي حفص رحمه الله د امام عاصم رحمه الله په قرآئت کي "اَعْلَمُ النَّاسِ" وو یعني د امام عاصم رحمه الله اصح قرآئت هغه دئ کوم چي حفص رحمه الله یې روایت کړی دئ. علامه ذهبي رحمه الله فرمایي: چي په قرآئت کي حفص رحمه الله ثقه، ضابط او ثابت وو. د امام عاصم رحمه الله څخه یې څو ځلي قرآن کریم ولوستي د ده څخه ماسېوا د نورو متعددو شیوخو څخه یې هم اکتساب کړی وو. د حضرت امام ابو حنیفه رحمه الله سره د توکرانو په تجارت کي شریک وو. که څه هم قرآئتونه سبعه بلکي عشره متواتر دي او د قرآئت سبعه خلاف خو هیڅ هم یو لفظ ویلی نه دئ، بلکي د حرمینو او بصري قرآئت د خالص قرشي کېدو په وجه یو خاص امتیاز درلودي، خو دا قبولیت د الله جل جلاله ورکړه ده چي د پېړیو را په دې خوا په مدارسو او مکاتبو کي یوازي د امام حفص رحمه الله روایت ویل کېږي او د مځکي پر مخ په زرو حافظانو کي د نهه سوه نهه نیوي (۹۹۹) حافظانو د امام حفص رحمه الله روایت په یاد دئ. او داسي شاید هیڅوک نه وي چي د امام حفص رحمه الله روایت یې ویلی نه وي. ﴿ذٰلِكَ فَضْلُ اللّٰهِ يُؤْتِيْهِ مَنْ يَّشَآءُ﴾ پر دې سربېره نحویان وایي چي دغه قرآئت مروج کول پکار نه وو ځکه چي نُحات د همزتینو د تحقیق په وجه د امام عاصم رحمه الله پر قرآئت باندي اعتراض کوي. (مقدمه شرح سبعه قرآئت. د قاري ابو محمد محی الاسلام پاني پتي، ص: ۳۸)

د امام حفص رحمه الله د قرآئت د ډېر مروج کېدو سبب په اصل کي خو د خدای جل جلاله ورکړی مقبولیت او شهرت دئ او ظاهري سبب دا دئ چي زموږ په ښارو کي اکثره خلک د امام اعظم ابو حنیفه رحمه الله په مذهب دي او امام ابو حنیفه رحمه الله د حضرت حفص رحمه الله د سبق او تجارت ملګری وو، د دې سببه د امام ابو حنیفه رحمه الله مقلدینو هم د حضرت حفص رحمه الله روایت غوره کړي. بیا د آساني او هوساییې په خاطر او همدا ډول د فتنې او اختلاف څخه د خلاصون په خاطر د ټولو مذهبو مقلدینو د دې موافق اعراب او نقطې ورکړې او دا روایت یې غوره کړي. واللهُ اعلم

(c) ketabton.com: The Digital Library

ثابت، حضرت عبدالله بن مسعود او حضرت أبی بن کعب رضی الله عنهم څخه حاصل کړی دئ او دغه ټولو حضراتو (اصحابو) د جناب رسول مقبول ﷺ څخه حاصل کړی دئ.

www.Taleemulislam-Radio.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

﴿خاتمه﴾

د سپوږمۍ پوره روښنايي هم په څوارلسمه شپه وي او دلته هم د څوارلسمي روښنايي په ختمېدو سره ټوله مضمونونه پوره سول، نو ځکه دلته دا رساله پای ته رسوم.

الله تعالی دي دا رساله ګټوره او مقبوله وګرځوي.

د طالبانو او خاص د ماشومانو او په خاص ډول د قدوسيانو[1] څخه د الله ﷻ د رضا د دعا غوښتونکی يم.

اشرف علي تهانوي عفی عنه

۵، صفر، ۱۳۳۴ هـ ق

شبير احمد غفرله الغفار

۲۸، جمادي الاول، ۱۴۳۲ هـ ق

---

[1] د قدوسيانو څخه مراد د حضرت شيخ عبدالقدوس ګنګوهي رحمه الله لمسيان دي. حضرت تهانوي رحمه الله هم د هغوی څخه دئ نو قدوسي حضرات د تهانوي رحمه الله د طريقت ورونه دي د کوم څخه چي تهانوي رحمه الله د خپل ځان له پاره په خاص ډول دعا غوښتې ده. او يو بل مناسبت يې دا هم دئ چي دا رساله مصنف رحمه الله د قدوسيانو په غوښتنه تاليف کړې ده، د دې سببه پر هغوی باندي د دعا حق ډېر دئ چي دعا ورته وکړي. وَاللهُ اَعْلَمُ وَعِلْمُهُ اَتَمُّ!

"احقر" هم د ټولو لوستونکو څخه د دعا غوښتونکی دئ او الله ﷻ دي دا رساله ټولو لوستونکو ته نافعه او ګټوره وګرځوي.

هذا ما کتبه احقر العباد شبير احمد غفرله الباري و لوالديه و لاساتذه، و لمن سعی فيه و لجميع المؤمنين و المؤمنات. والله الموفق و هو المستعان و عليه التکلان.

(c) ketabton.com: The Digital Library

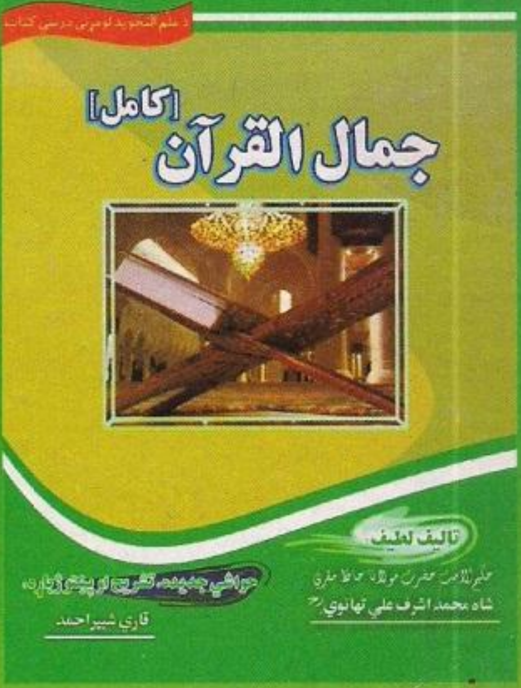

جمال القرآن [کامل]

د تعلیم الاسلام راډیو ویب پاڼې له خوا :
www.Taleemulislam-Radio.com

Get more e-books from www.ketabton.com
Ketabton.com: The Digital Library